رسالة أصول السنة

للإمام أحمد ابن حنبل رحمه الله

رواية عبدوس بن مالك

وەرگێڕان و لێدوان

مامۆستا ئوسامە تەوحیدی حفظه الله

ئامادەکردنی

بلال بن رباح

ساڵی ١٤٤٨ هیجری

بەرهەمی سەرخەرانی دەوڵەتی ئیسلامی

رسالة

أصول السنة

للإمام أحمد ابن حنبل رحمه الله

رواية عبدوس بن مالك

وەرگێڕان و لێدوان

الأستاذ اسامة التوحيدي حفظه الله

ئامادەکردنی

بلال بن رباح

***

ئصولی سوننەت
وە بیروباوەڕی سەلەف

نووسراوی

ئیمام ئەحمەدی کوڕی حەنبەلی شەیبانی رحمه الله

بەڕیوایەتی

عبدوس ی کوڕی مالک العطار رحمه الله

وەرگێڕان و لێدوان

مامۆستا ئوسامە تەوحیدی حفظه الله

ئامادەکردنی

بیلالی کوڕی رباح

پێشەکی

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی مامۆستا ئوسامە

بسم الله الرحمن الرحيم

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له وأشهد ان لا اله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمدا عبده ورسوله.

أما بعد فان أصدق الحديث كتاب الله وأحسن الهدي هدي محمد ﷺ وشر الأمور محدثاتها وكل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار.

ئەم نوسراوەی کەلەبەردەست دایە بریتیە لە بنەماکان ی سونەت کەئیمام ی احمد ی کوڕی حەنبەل رحمه الله تعالی تێیدا بنەما عەقیدەکانی ئەهلی سونەت وجەماعەی تێداکۆکردۆتەوە ئەو لێدوانانەی لەخاڵەکان ی ئەم کتێبەدا نوسیومە ئەبێتە تەواوکەرێک بۆ کتێب ی عەقیدەکەی سوفیان ی ثەوری و الرازیین و بیروباوەڕەکەی ئیمام ی ابن بطة کەگرنگە هەموو موسڵمانێکی موەحید ئاشنابێت بەعەقیدەی سەلەف ولەسەرچاوەکانی سەلەفەوە عەقیدەی سەلەف وەربگرێت کەلەم اصول السنة ی ئیمام ی احمد عەقیدەی سەلەف ت بۆبەیان ئەکات و لەهەمان کاتدا پێچەوانەکاری ئەم بنەمایانە لەڕیزی ئەهلی

سونەت دەرئەکرێت و بەمبتدع و هەڵگری عەقیدە لادەرەکان هەژمار ئەکرێت پێش ئەوەی بچینە ناو بابەتەکەوە پێم باش بوو تیشکێک بخەینە سەر لایەنی ژیان ی ئیمام ی احمد کەئەو کەڵە پیاوە کێیە.

ئیمام ئەحمـەد کوڕی حەنبەل رحمـه الله کێیە؟

ئیمامـی ذهبی رحمـه الله لەسیر اعلام دەفەرمووێت : احمد کوڕی حنبل پێشەوایە بەهەق وە شێخ ی ئیسلامە بەڕاستی (ئەبو عبـدالله احمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن اسد بن ادريس بن عبدالله بن حيان بن عبدالله بن أنس بن عوف بن قاسط بن مازن بن شيبان بن ذهل بن ثعلبة بن عكابة بن صعب بن علي بن بكر بن وائل الذهلي الشيباني المروزي پاشان البغدادي) یەکێکە لەزاناگەورەکانی ئـیسلام.

باوکی ئیمام احمـد موجاهید بوە لە مرو لەتەمەنی 30 ساڵیدا وەفاتی کـردووە ئیمام احمد بێ باوک ئەبێت لەکاتێکدا احمد لەناوسکی دایکیدایە هێشتا نەهاتۆتە دوونیاوە پاشان کەلەدایک ئەبێت لەساڵی164 دا لەبەغداد دایکی بەخێوی ئەکـات وبەجوانی پەروەردەی ئەکات و ئەیهێنێت بۆ مزگەوت وقورئان لەبەر دەکات لەتەمەنی 15 ساڵیدا طەلەبی علم ی شەرعی دەکات.

ئیمام احمد پیاوێکی ئەسمەر ڕەنگ بـوە بۆ گـەڕان بەدوای زانـستی

شەرعیدا زۆربەی وڵاتان گەڕاوە تا گوێ لەدەرسی شێخەکان بگرێت دەرسی خوێندوە لەلای زیاتر 280 شێخ ولە 414 زانا زانستی وەرگرتوە.

لەدیارترینیان دەرسی خوێندوە لەلای (ئیمام شافعی و سوفیان بن عەیینە و عبدالرحمن ی کوڕی مەهدی القاضي أبي يوسف و ابو بكر بن عياش: هشيم بن بشير، يحيى ابن آدم، عبد الرحمن بن محمد، وكيع ابن الجراح، اسماعيل بن علية، يحيى بن سعيد القطان، يزيد بن هارون، عبد الرزاق الصنعاني، إبراهيم بن معقل بن منبه الصنعاني).

ئیمام احمد کاتێ دەرسی ئەوتەوە 5000 کەس ئامادەی دەرسەکانی ئەبون و 500 کەس قسەکانیان ئەنوسیەوە.

قوتابیەکانی ئیمام احمد یەکجار زۆربون بەڵام دیارترینیان :
بوخاری و موسلیم و ئەبووداوود و عبد الملك الميموني کە27 ساڵ هاوەڵێتی ئیمام احمدی کردووە، أبو بكر المروذي، مهنئ بن يحيى، أبو بكر الأثرم، إبراهيم بن إسحاق الحربي، صالح بن أحمد بن حنبل، عبد الله بن أحمد بن حنبل، بقي بن مخلد و زۆرێکی تر.

أبوزرعةالرازي ئەفەرموێت : كان أحمد يحفظ ألف ألف حديث.

ئیمام ی ئەحمەد هەزار هەزار فەرمودەی لەبەربوو واتـا یـەکـ ملیۆن.

الإمام الشافعي رحـمـه الله لـەبارەیەوە ئەفەرموویێت : خرجت من العراق فما خلفت فيها رجلا أفضل ولا أعلم ولا أتقى لله منه.
لەعێراق دەرچوم هیچ پیاوێکم تێدا نەبینی باشتر وزاناتربێت و موتەقی تربێت وەک احمد بن حنبل.

لەسـەردەم ی ئیمامی احمد موعتەزیلە و جەهمیەکان پەیـدا بون دەیانگوت قورئان دروستکراوی الله یە ونابێت بوترێ قورئان قسەی الله یە جا خەلیفەی ئەوکاتەی عەباسیەکان کەناوی مەئمون بوو ڕۆشتە سەر ئەم عەقیدەیە کە ئەیانووت قورئان دروستکراوی الله نەک وتەی الله بێت بۆیە سزا وئەشکەنجە و زیندانیکردن و کوشتنی ئەوانەی دەست پێکرد کە نەیان دەگوت قورئان مخلوقە ئیمام احمد ڕووبەڕوی ئەم هەڕەشانە بویەوە چاونەترسانە دەیـگوت قورئان وتەی الله یە هەرکەس بڵێت مەخلوقە کـافرە زۆر لە زانا و پێشەواکان وایان دەرخست کە ڕازین بەو ڕایە لە ترسی مەئموون و والییەکانی، بەپێی ئەم ئایەتە پیرۆزە { إلا من أكره وقلبه مطمئن بالإيمان } واتە : جگە لەوانەی کە ناچار دەکرێن وشەی کوفر بێت بەسەر زاریاندا لەکاتێکدا دڵیان پڕە لە ئیمان. بەڵام ئیمـام احمد عەزیمەت ی هەڵبژارد بۆچرکەیەک سازشی لەهەق نەکردەوە پـاش مردنی مەئمـوون ئیـمام

ئەحمەد گەڕێنرایەوە بۆ بەغدا و و بەند کرا پاشان لە خیلافەتی معطصم دا ئیمام احمدی تاقی ئەکردەوە و زۆر بە توندی لێیاندا، و ماوەی 28 مانگ بەندکرا و کاتێک لەپاش معطصم واثق خیلافەتی گرتە دەست ئەویش هەرجەهمی بوو لەپاش واثق متوەکیلی کوڕی معطصم برا بچووکی واثق حوکمی گرتە دەست، بە پێچەوانەی مەئموون و معتصم و واثقەوە بوو لە بڕوای خەلقی قورئاندا و گفتوگۆی ئەو بابەتەی دوایی پێ هێنا لەسەر مەزهەبی ئەهلی سونەت بوو دەنگی جەهمیەت ی کپ کردەوە و ڕێزێکی گەورەی لە ئیمام ئەحمەد کوڕی حەنبەل ناو دیاری و بەخششی بۆ ئەنارد بەڵام ئیمام بەخششەکانی ڕەتکردەوە.

لەکەڕامەتەکانی ئـیمام ی احمد رحمه الله :

عباس الدوري دەفەرموێت علي بن أبي فزارة وتی دایـکم قاچەکانی بۆماوەی 20 سـاڵ لەکارکەوتبون ڕۆژێک پێی وتم بڕۆ بۆلای احمدی کوڕی حنبل پێی بڵێ دووعام بـۆبکات منیش ڕۆشتم لەدرگام یـا ئیمام احمدم وتی کێیەوە ؟ وتم پیاوێکم هاتوم دوعای چاکبونەوە بۆقاچەکانی دایکم بکەی کەپەکی کەوتوە ئیمام احمد توڕەبوو وتی ئێمە خۆمان پێویستمان بەوەیە خەڵک دووعای خێرمان بۆبکات بۆیە منیش پشتم هەڵکرد ویستم بڕۆم بینیم پیرەمێردی دەرچوو وتی ئیمام احمـد خەریـکە دووعا بۆ دایکت دەکات کە گەڕامەوە بۆماڵەوە بینیم دایـکم بەپێیەکانی خۆی هاتە دەرەوە.

ابن الجوزي دەفەرموویت : پێم گەیشــتوە لە علي بن الحسین الزینبي کەماڵەکەیان ئاگری تێ بەربوو هەرچی هەبوو لەماڵەکەیــاندا سوتا ئیلا کــتابێ نەبێت کە نوسراوی ئیمام احمــد بوو.

ئیمام احمد لەگەڵ قورئان ـدا :

عبدالله بن احمد رحـمــه الله دەفەرموویت : كان أبي يقرأ القرآن في كل أسبوع ختمتين إحداهما بالليل ، والأخرى بالنهار وقد ختم الإمام أحمد القرآن في ليلة واحدة بمكة مصليا به.

بــاوکم لەهەموو هەفتەیەکدا دووجار خەتم ی قورئان ی دەکرد یەکیــان بەشەو یەکیان بەڕۆژ وە خەتم ی قورئان ی کرد لەیەک شەودا لەمەککە لەناو نوێژدا.

ئیمام احمد کەسـێکی دوونیا نەویست بوە لەهەرلایەکەوە دوونیای بۆهاتبایە ڕەدی دەکردەوە أبو عمير عيسى بن محمد دەفەرموویت : بەڕاستی ئیمام احمد لەسەر دوونیا زۆر ئارامگربوو زۆر لەپیاوچاکانی پێشوو دەچوو دونیایی خرایە بەردەست ڕەدی کردەوە بیدعەی بینی دژی وەستایەوە.

محمد بن الحسن بن هارون ئەفــەرمـــــوێ : رأيت أبا عبد الله إذا مشى في الطريق يكره أن يتبعه أحد.

ئیمام احمدم ئەبـینی کەبەڕێگادا ئەڕۆشت پێی ناخۆش بوو خەڵک لەپشتیەوە ڕێ بـکات.

المروذي ئـەفـەرمووێت : بەئیمام احمدم وت چۆن ڕۆژت کـردەوە ؟ فەرمووی : كيف أصبح من ربه يطالبه بأداء الفرائض ونبيه يطالبه بأداء السنة والملكان يطلبانه بتصحيح العمل ونفسه تطالبه بهواها وإبليس يطالبه بالفحشاء وملك الموت يراقب قبض روحه وعياله يطالبونه بالنفقة ؟

چۆن ڕۆژم کـردەوە کەپەروەردگارم داوای فەرزەکانم لێ ئەکات و پێغەمبەر ﷺ داوای جێ بەجێکردنی سونەتەکانم لێ ئەکات و دو فریشتەکان داوای چاککردنی کارەکانم لێ ئەکەن و نەفسم داوای هەواو ئارەزوو ئەکات و ابلیس داوای خراپەکاری ئەکات و مەلک الموت چاودێری ئەکات بۆ ڕاکێشانی ڕوحم و ماڵ ومنداڵ داوای خەرجیم لێ ئەکەن.

زكريا بن يحيى الضرير ئەفەرمووێت بە ئیمام احمد ـم وت : كم يكفي الرجل من الحديث حتى يكون مفتيا ؟ يكفيه مئة ألف ؟ فقال لا إلى أن قال : فيكفيه خمس مئة ألف حديث ؟ قال : أرجو.

پیاو بۆئەوەی فەتوابـات سـەدهـەزار فەرموودەی لەبەر بێت باشە ؟ فەرمووی نەخێر تا وتم ئەی ئەگەر 500 هـەزار فەرموودەی لەبەربێت باشە بۆئەوەی فەتوا بات ؟ فەرمووی ئومێد ئەکەم باش بێت (هاوار بەحاڵی ئـێمە کە هی وا هـەیە دە فەرموودەی لەبەر نیە فەتوای وا ئەیات هاوەڵان لێی ترسـاون).

قتيبة دەفــەرمـــوویێت : لولا الثوري لمات الورع ولولا أحمد بن حنبل لأحدثوا في الدين.
گەر سوفیان ی ثەوری نەبا وەرع لەناو ئەچوو گەر احمد بن حنبل نەبایە بیدعە لەدین دادەهێنرا.

يحيـــــى بن معين دەفــەرمـوویێت : ما رأيت مثل أحمد صحبناه خمسين سنة ما افتخر علينا بشيء مما كان فيه من الخير.
کەسم نەبینیوە وەک احمـد پەنجا ساڵ لەگەڵی بوین ڕۆژێ لەڕۆژان شانازی بەسەرەوە نەکردووین بەهۆی ئەو هەموو فەزڵ وچاکەیەی کەهەیبوە.

ژیـانی خێزانی ئیمام احمد :
الإمام أحمد رحمه الله ئـەفەرموویـێـت : تزوجت أم صالح فأقامت معي ثلاثين سنة فما اختلفت أنا وهي في كلمة واحدة.

کەهاوسەرگیرم لەگەڵ دایکی صاڵح کـرد 30ساڵ پێکەوە بوین ڕۆژێ لەڕۆژان لەیەک وشەشدا ناکۆک نەبوین.

ئیمام احمد 8 منداڵی هەبوو لەوانەی کەزانابوون :
١ - صاڵح کە قاضی بوو لە اصبهان لەساڵی 266 وەفاتی کردوە.
٢ - عبدالله کەنازناوەکەی ابو عبدالرحمن ـە زانای فەرموودە بوە لەبەغداد وەفات ی کردووە لە ساڵی 290.
خەڵکـانێ ئەیان ویسیت واپیشان بـەن ئیمام احمد ناکۆکە لەگەڵ ئیمام شافعی بەڵام ئیمام احمد ئەیفەرموو : ما رأت عيناي مثل الشافعي وقال إني لأدع الله للشافعي في صلاتي منذ أربعين سنة.
چاوانم کەسی وەکو شافعیان نەبینیوە من ماوەی چل ساڵە دووعا بۆ شافعی دەکەم لەنوێژەکانم ـدا.

ئیمام احمد وکارکردن ی بەسونەت :
المروذي دەفــەرمـــــوێت : ئیمام احمد پێی وتم هیچ فەرموودەیەکم نەنوسیوەتەوە ئیلا کارم پێ کردوە تا گەشتم بەوفەرموودەیەی کەپێغەمبەر ﷺ کەڵەشاخ ی کردووە دیناریکی یاوە بە ابا طیبە منیش کەڵەشاخم کرد دیناریکم یا بەوەی کەبۆی کردم.

وەفـاتی ئیمام احمد :

صالْح ی کوڕی ئەیفەرموو باوکم بەردەوام شایەتومانی ئەهێنایەوە لەسەرەمەرگدا لەتەمەنی 77 سالْیدا وەفات ی کرد.

کتێبەکانی سیرە ئەڵین ئەوەندە موسڵمان ئامادەی سەر جەنازەی ئیمام احمد بون کەلەژماردن نەدەهات (ملیۆنێ زیاتر لەپیاوان و 600 هەزار ئافرەت ئامادەی بون و زۆرێ لەجولەکە وگاوران لەوڕۆژەدا موسڵمان بونی خۆیان ڕاگەیاند).

بۆیە ئیمام احمد رحمە اللە خۆی ئەیفەرموو : قولوا لأهل البدع بيننا وبينكم الجنائز.
بەئەهلی بیدەع بڵێن لەنێوان ئێمە وئێوەدا ڕۆژی جەنازە هەیە (مەبەستی ئەوەبوە ئەهلی بیدەع کەم کەس ئامادەی جەنازەیان ئەبێت بەپێچەوانەی مردووی ئەهلی سونەت). رحمە اللە لەڕۆژی هەینیدا وەفاتی کرد لە 12 ی ربیع الاول ی ساڵی 241 هیجری.

أحمد بن إبراهيم الدورقي دەفەرمووێت : من سمعتموه يذكر أحمد بن حنبل بسوء فاتهموه على الإسلام.
لەهەرکەسێکتان بیست باسی ئیمام احمد بەخراپە دەکات تۆمەتباری بکەن لەئیسلامەتی بونی (گومان لەموسڵمان بونی ئەکرێت).

الحمد لله رب العالمين

متن

مەتن*

أخبرنا أبو البركات بن علي البزاز، قال: أخبرنا أحمد بن علي الطّريثيني، قال: أخبرنا هبة الله بن الحسن الطبري. وأخبرنا محمد بن ناصر الحافظ، قال: أنبأنا الحسن بن أحمد الفقيه، قالا: حدثنا علي بن أحمد المعدّل، قال: حدثنا عثمان بن أحمد، قال: حدثنا أبو محمد الحسن بن عبد الوهاب، قال: حدثنا أبو جعفر محمد بن سليمان المِنْقَري، قال: حدثنا عبدوس بن مالك العطار،قال: **سمعت أبا عبد الله أحمد بن حنبل يقول:**

[١] أصول السنة عِندنا التمسكُ بما كان عليه أصحاب رَسول الله ﷺ، والاقتداءُ بهم.

[٢] وتَركُ البدع.

[٣] وكل بدعة فهي ضَلالة.

[٤] وتَرك المِراءِ والجِدال والخُصومات في الدين.

[٥] والسنَّة عندنا آثار رسول الله ﷺ.

[٦] والسنة تُفَسِّر القرآن، وهي دلائل القرآن.

[٧] وليس في السنة قياس، ولا تُضرب لها الأمثال، ولا تدرك بالعقول والأهواءِ إنما هو الاتباع وترك الهوى.

* وەرگیراوە لەکتێبی الجامع فی عقائد ورسائل اهل السنة والاثر پەڕەی ٣٤٣ ــ ٣٤٤.

ومن السنة اللازمة التي من تَرك منها خصلةً ولم يقبلها ويؤمن بها لم يكن من أهلها:

[٨] الإيمان بالقدر خيره وشره، والتصديقُ بالأحاديثِ فيه والإيمان بها،لا يقال: لم؟ ولا: كيفَ؟ إنما هو التصديق والإيمان بها، ومن لم يعرف تفسير الحديث ويبلغه عَقْله فقد كُفي ذلك وأحكم له، فعليه الإيمان به والتسليم له، مثل حديث الصادق المصدوق؛ ومثل ما كان مثله في القدر، ومثل أحاديث الرؤية كلها، وإن نَبتْ عن الأسماع، واستوحش منها المستمع، فإنما عليه الإيمان بها، وأن لا يَردّ منها حَرفاً واحداً، وغيرها من الأحاديث المأثورات عن الثقات.

[٩] وأن لا يخاصم أحداً ولا يناظره، ولا يتعلم الجدال فإن الكلام في القدر والرؤية والقرآن وغيرها من السنن مكروه مَنهيٌّ عنه لا يكون صاحبه – وإن أصاب بكلام السنَّة – من أهل السنة، حتى يَدعَ الجِدال ويُسلم ويؤمن بالآثار.

[١٠] والقُرآن كلام الله وليس بمخلوق، ولا يضعف أن يقول: وليس بمخلوق، فإن كلام الله ليس ببائن منه، وليس منه شيء مخلوقاً.

[١١] وإياك ومناظرة من أحدَث فيه، ومن قال باللفظ وغيره، ومن وقف فيه فقال: لا ادري مخلوق أو ليس بمخلوق، وإنما هو كلام الله، فهذا صاحب بدعة مثل من قال: هو مخلوق، وإنما هو كلام الله وليس بمخلوق.

[١٢] والإيمان بالرؤية يوم القيامة كما روي عن النبي ﷺ من الأحاديث الصحاح.

[١٣] وأن النبي صلى الله عليه وسلم قد رأى ربه، فإنه مأثور عن رسول الله ﷺ صحيح، رواه قتادة عن عِكْرِمة عن ابن عباس. ورواه الحكم بن أبان عن عكرمة عن ابن عباس. ورواه علي بن زيد عن يوسف بن مِهران عن ابن عباس والحديث عندنا على

ظاهره كما جاءَ عن النبي ﷺ، والكلام فيه بدعة؛ ولكن نُؤمن به على ظاهره ولا نُناظر فيه أحداً.

[١٤] والإيمان بالميزان يوم القيامة كما جاءَك يُوزَن العبدُ يوم القيامة فلا يَزِنُ جَناح بَعوضة وتُوزن أعمالُ العِباد كما جاءَ في الأثر، والتصديق به، والإعراض عمن ردَّ ذلك وترك مجادلته.

[١٥] وأن الله تعالى يُكلِّم العباد يوم القيامة ليس بينهم وبينه ترجمان، والإيمان به والتصديق.

[١٦] والإيمان بالحوض وأن لرسول الله حوضاً يوم القيامة ترد عليه أُمته، عرضه مثل طوله مَسيرة شهر؛ آنيته كعددِ نجومِ السماءِ على ما صحَّت به الأخبار من غير وجه.

[١٧] والإيمان بعذاب القبر وأنَّ هذه الأمة تُفتن في قبورها؛ وتُسأَل عن الإيمان والإسلام، ومن ربه؟ ومن نبيه؟ ويأتيه مُنكر ونَكير كيف شاءَ الله وكيف أراد، والإيمان به والتصديق به.

[١٨] والإيمان بشفاعة النبي ﷺ؛ وبقومٍ يخرجون من النار بعد ما احترقوا وصاروا فَحماً، فيؤمَر بهم إلى نَهر على باب الجنة كما جاءَ الأثر، كيف شاءَ وكما شاءَ؛ إنما هو الإيمان به والتصديق به.

[١٩] والإيمان أن المسيح الدجال خارج مكتوب بين عينيه كافر، والأحاديث التي جاءَت فيه، والإيمان بأن ذلك كائن.

[٢٠] وأن عيسى ابن مريم عليه السلام ينزل فَيقتله بباب لُدّ.

[٢١] والإيمان قول وعمل يزيد وينقص، كما جاء في الخبر: "أكمَلُ المؤمنينَ إيماناً أَحسَنُهم خُلقاً" ومن تَرك الصلاة فقد كفر.

[٢٢] وليس من الأعمال شيء تركهُ كُفرٌ إلا الصلاة؛ مَن تركها فهو كافر وقد أحلَّ الله قتله.

[٢٣] وَخير هَذِه الْأمة بعد نبيها أَبُو بكر الصّديق ثمَّ عمر بن الْخطاب ثمَّ عُثْمَان بن عَفَّان نقدم هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَة كَمَا قدمهم أَصْحَاب رَسُول الله صلى الله عَلَيْهِ وَسلم لم يَخْتَلِفُوا فِي ذَلِك.

[٢٤] ثمَّ بعد هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَة أَصْحَاب الشورى الْخَمْسَة عَليّ بن أبي طَالب وَالزُّبَيْر وعبد الرحمن بن عَوْف وَسعد وَطَلْحَة كلهم للخلافة وَكلهمْ إِمَام.

[٢٥] وَنَذْهَب فِي ذَلِك إِلَى حَدِيث ابْن عمر (كُنَّا نعد وَرَسُول الله ﷺ حَيّ وَأَصْحَابه متوافرون أَبُو بكر ثمَّ عمر ثمَّ عُثْمَان ثمَّ نسكت.

[٢٦] ثمَّ من بعد أَصْحَاب الشورى أهل بدر من الْمُهَاجِرين ثمَّ أهل بدر من الْأَنْصَار من أَصْحَاب رَسُول الله صلى الله عَلَيْهِ وَسلم على قدر الْهِجْرَة والسابقة أَولا فأولا).

[٢٧] ثمَّ أفضل النَّاس بعد هَؤُلَاءِ أَصْحَاب رَسُول الله ﷺ الْقرن الَّذِي بعث فيهم كل من صَحبه سنة أَو شهرا أَو يَوْمًا أَو سَاعَة وَرَآهُ فَهُوَ من أَصْحَابه لَهُ الصُّحْبَة على قدر مَا صَحبه وَكَانَت سابقته مَعَه وَسمع مِنْهُ وَنظر إِلَيْهِ نظر فأدناهم صُحْبَة أفضل من الْقرن الَّذِي لم يروه وَلَو لقوا الله بِجَمِيعِ الْأَعْمَال كَانَ هَؤُلَاءِ الَّذين صحبوا النَّبِي ﷺ ورأوه وسمعوا مِنْهُ أفضل لصحبتهم من التَّابِعين وَلَو عمِلُوا كل أَعمال الْخَيْر.

[٢٨] والسمع وَالطَّاعَة للأئمة وأمير الْمُؤمنِينَ الْبر والفاجر وَمن ولي الْخلَافَة وَاجْتمع النَّاس عَلَيْهِ وَرَضوا بِهِ وَمن عَلَيْهِم بِالسَّيْفِ حَتَّى صَار خَليفَة وَسمي أَمِير الْمُؤمنِينَ.

[٢٩] والغزو مَاض مَعَ الإِمَام إِلَى يَوْم الْقِيَامَة الْبر والفاجر لَا يتْرك.

[٣٠] وَقِسْمَة الْفَيْء وَإِقَامَة الْحُدُود إِلَى الْأَئِمَّة مَاض لَيْسَ لأحد أَن يطعن عَلَيْهِم وَلَا ينازعهم.

[٣١] وَدفع الصَّدقَات إِلَيْهِم جَائِزَة نَافِذَة من دَفعهَا إِلَيْهِم أَجْزَأت عَنهُ برا كَانَ أَو فَاجِرًا.

[٣٢] وَصَلَاة الْجُمُعَة خَلفه وَخلف من ولاه جَائِزَة بَاقِيَة تَامَّة رَكْعَتَيْنِ من أعادهما فَهُوَ مُبْتَدع تَارِك للآثار مُخَالف للسّنة لَيْسَ لَهُ من فضل الْجُمُعَة شَيْء إِذا لم ير الصَّلَاة خلف الْأَئِمَّة من كَانُوا برهم وفاجرهم فَالسنة بِأَن يُصَلِّي مَعَهم رَكْعَتَيْنِ وَتَدين بِأَنَّهَا تَامَّة لَا يكن فِي صدرك من ذَلِك شَيْء.

[٣٣] وَمن خرج على إِمَام من أَئِمَّة الْمُسلمين وَقد كَانُوا اجْتَمعُوا عَلَيْهِ وأقروا بالخلافة بِأَيّ وَجه كَانَ بِالرِّضَا أَو الْغَلَبَة فقد شقّ هَذَا الْخَارِج عَصا الْمُسلمين وَخَالف الْآثَار عَن رَسُول الله ﷺ فَإِن مَاتَ الْخَارِج عَلَيْهِ مَاتَ ميتَة جَاهِلِيَّة.

[٣٤] وَلَا يحل قتال السُّلْطَان وَلَا الْخُرُوج عَلَيْهِ لأحد من النَّاس فَمن فعل ذَلِك فَهُوَ مُبْتَدع على غير السّنة وَالطَّرِيق.

[٣٥] وقتال اللُّصُوص والخوارج جَائِز إِذا عرضوا للرجل فِي نَفسه وَمَاله فَلهُ أَن يُقَاتل عَن نَفسه وَمَاله وَيدْفَع عَنْهَا بِكُل مَا يقدر وَلَيْسَ لَهُ إِذا فارقوه أَو تَرَكُوهُ أَن يطلبهم وَلَا يتبع آثَارهم لَيْسَ لأحد إِلَّا الإِمَام أَو وُلَاة الْمُسلمين إِنَّمَا لَهُ أَن يدْفع عَن نَفسه فِي مقَامه ذَلِك

بِجهْدِهِ أَن لَا يقتل أحدا فَإِن مَاتَ على يَدَيْهِ فِي دَفعه عَن نَفسه فِي المعركة فأبعد الله الْمَقْتُول وَإِن قتل هَذَا فِي تِلْكَ الْحَال وَهُوَ يدْفع عَن نَفسه وَمَاله رَجَوْت لَهُ الشَّهَادَة كَمَا جَاءَ فِي الْأَحَادِيث وَجَمِيع الْآثَار فِي هَذَا إِنَّمَا أَمر بقتاله وَلم يُؤمر بقتْله وَلَا اتِّبَاعه وَلَا يُجِيز عَلَيْهِ إِن صرع أَو كَانَ جريحا وَإِن أَخذه أَسِيرًا فَلَيْسَ لَهُ أَن يقْتله وَلَا يُقيم عَلَيْهِ الْحَد وَلَكِن يرفع أمره إِلَى من ولاه الله فَحكم فِيهِ.

[٣٦] وَلَا نشْهد على أهل الْقبْلَة بِعَمَل يعمله بجنة وَلَا نَار نرجو للصالح ونخاف عَلَيْهِ ونخاف على الْمُسِيء المذنب وَنَرْجُو لَهُ رَحْمَة الله.

[٣٧] وَمن لَقِي الله بذنب يجب لَهُ النَّار تَائِبًا غير مصر عَلَيْهِ فَإِن الله يَتُوب عَلَيْهِ وَيقبل التَّوْبَة عَن عباده وَيَعْفُو عَن السَّيِّئَات.

[٣٨] من لقِيه وَقد أقيم عَلَيْهِ حد ذَلِك الذَّنب فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَته كَمَا جَاءَ فِي الْخَبَر عَن رَسُول الله ﷺ.

[٣٩] وَمن لقِيه مصرا غير تائب من الذُّنُوب الَّتِي اسْتوْجبَ بهَا الْعقُوبَة فَأمره إِلَى الله إِن شَاءَ عذبه وَإِن شَاءَ غفر لَهُ.

[٤٠] وَمن لقِيه من كَافِر عذبه وَلم يغْفر لَهُ.

[٤١] وَالرَّجم حق على من زنا وَقد أحصن إِذا اعْترف أَو قَامَت عَلَيْهِ بَينته وَقد رجم رَسُول الله ﷺ وَالْأَئِمَّة الراشدون.

[٤٢] وَمن انْتقصَ أحدا من أَصْحَاب رَسُول الله ﷺ أَو بغضه بِحَدَث مِنْهُ أَو ذكر مساويه كَانَ مبتدعا حَتَّى يترحم عَلَيْهِم جَمِيعًا وَيكون قلبه لَهُم سليما.

[٤٣] والنفاق هُوَ الْكفْر أَن يكفر بِاللَّه ويعبد غَيره وَيظْهر الْإِسْلَام فِي الْعَلَانِيَة مثل الْمُنَافِقين الَّذين كَانُوا على عهد رَسُول الله ﷺ.

[٤٤] (ثَلَاث من كن فِيهِ فَهُوَ مُنَافِق) على التَّغْلِيظ نرويها كَمَا جَاءَت وَلَا نقيسها وَقَوله (لَا ترجعوا بعدِي كفَّارًا ضلالا يضْرب بَعْضكُم رِقَاب بعض) وَمثل (إِذا التقى المسلمان بسيفهما فالقاتل والمقتول فِي النَّار) وَمثل (سباب الْمُسلم فسوق وقتاله كفر) وَمثل (من قَالَ لِأَخِيهِ يَا كَافِر فقد بَاء بهَا أَحدهمَا) وَمثل (كفر بِاللَّه تبرؤ من نسب وَإِن دق) وَنَحْو هَذِه الْأَحَادِيث مِمَّا قد صَحَّ وَحفظ فَإنَّا نسلم لَهُ وَإِن لم نعلم تَفْسِيرهَا وَلَا نتكلم فِيهَا وَلَا نجادل فِيهَا وَلَا نفسر هَذِه الْأَحَادِيث إِلَّا مثل مَا جَاءَت لَا نردها إِلَّا بِأَحَق مِنْهَا.

[٤٥] وَالْجنَّة وَالنَّار مخلوقتان كَمَا جَاءَ عَن رَسُول الله ﷺ (دخلت الْجنَّة فَرَأَيْت قصرا وَرَأَيْت الْكَوْثَر واطلعت فِي الْجنَّة فَرَأَيْت أَكثر أَهلهَا كَذَا واطلعت فِي النَّار فَرَأَيْت كَذَا وَكَذَا فَمن زعم أَنَّهُمَا لم تخلقا فَهُوَ مكذب بِالْقُرْآنِ وَأَحَادِيث رَسُول الله ﷺ وَلَا أَحْسبهُ يُؤمن بِالْجنَّةِ وَالنَّار.

[٤٦] (وَمن مَاتَ من أهل الْقبْلَة موحدا) يُصَلِّي عَلَيْهِ ويستغفر لَهُ وَلَا يحجب عَنهُ الاسْتِغْفَار وَلَا تتْرك الصَّلَاة عَلَيْهِ لذنب أذنبه صَغِيرا كَانَ أَو كَبِيرا أمره إِلَى الله تَعَالَى.

ئامادەکردنی مەتن : بلال بن رباح

داواکارین لە الله تعالی لێمان قبوڵ بکات بۆ ڕووی پاکی خۆی و نەیداتەوە بە چاومانا

لە ڕۆژی لێپرسینەوە و لەو ڕۆژەی تەنها تەقوادارن ڕزگاریان دەبێت.

والحمدلله رب العالمین

مناصري

الدولة الإسلامية
خلافة على منهاج النبوة

بسم الله الرحمن الرحيم

شیکردنەوە

بسم الله الرحمن الرحيم

شیکردنەوە

ئصولی سونەت و بیروباوەڕی سەلەف[١]

ئیمام ی احمدی کوڕی حەنبەلی شەیبان ی رحمه الله تعالى (١٦٤ هـ - ٢٤١ هـ) بە ڕیوایەت ی عبدوس ی کوڕی مالک العطار رحمه الله تعالى.

ئەم عەقیدەیە قاضی ابن ابی یعلی لەطبقات الحنابلة لەباسی عبدوس بن مالک هێناویەتیەوە هەروەها ابن الجوزی لە مناقب احمد پەڕەی ٢٣٠ هەروەها ئیمام ی اللالكائی لە اعتقاد اهل السنة (بەسەنەدەوە).

عبدوس بن مالک العطار ئەفەرموێت : بیستم لەباوکی عبدالله احمد بن محمد بن حنبل رحمه الله تعالى ئەیفەرموو : ئصول وبنەماکانی سوننەت لەلای ئێمە بریتیە لە :

١ - دەستگرتن بەوەی هاوەڵان ی پێغەمبەری ﷺ لەسەربوو وچاولێکردنیان.

---

(١) (الجامع فی عقائد ورسائل اهل السنة والاثر پەڕەی ٣٤٣ ـ ٣٤٤).

٢ – وازهێنان لەبیدعە هەموو بیدعەیەک گومڕاییە.

٣ – وازهێنان لەمشتومڕکردن ومجادەلەکردن وناکۆکیکردن لەدیندا.

٤ – وازهێنان لەدانیشتن لەگەڵ خاوەن ئارەزووەکان (بیدعەچیەکان).

٥ – سونەت لەلای ئێمە بریتیە لەشوێنەوارەکان ی پێغەمبەر ﷺ.
(ئەوەی لەکار وگوفتاری پێغەمبەرەوە ﷺ پێمان گەیشتوە لەڕێگەی هاوەڵەکانی)

٦ – سونەت ڕاڤە وتەفسیر وڕونکەرەوەیە بۆقورئان وە سونەت بەڵگە ونیشانەکانی قورئانە. (واتا گەر بەڵگەیەک لەقورئاندا بە مجمل ی هاتبێت ئەوە سونەت ڕوونی کردۆتەوە بۆنمونە الله تعالی لەقورئاندا نوێژی واجب کردوە بەڵام چۆنیەت ی وردەکاریەکان ی نوێژ لەسونەتدا ڕوونکراوەتەوە)

٧ – لەسونەتدا پێوانەکردن (قیاس) نیە [٢]
نمونەی بۆناهێنرێتەوە بەلێکدانەوەی ئەقڵ ی وبەئەقڵ وهەواو ئارەزوو درکی پێ ناکرێت بەڵکو بەشوێنکەوتنی و وازهێنان لەهەواو ئارەزوو.

ئیمام احمد ئەفەرموێت : لەوسونەتە پێویستانەی کەهەرکەسێک ئەگەر وازبهێنێت لە یەک تایبەتمەندی ئەم سونەتانە وەرینەگرێت وبڕوای پێ نەبێت ئەوە لەئەهلی سونەت دانانرێت :

٨ - بڕوابوون بەقەدەر بەخێر وبەشەڕی وبەڕاست دانان ی ئەوفەرموودانەی لەوبارەوە هاتوون وبڕوابون پێی نابێت بوترێ بۆ وچۆن بەڵکو لەسەرتە بەڕاست ی دانێی وبڕوات پێی هەبێت هەرکەسێک تەفسیری فەرموودە نەزانێت و ئەقڵیشی نەگات بەتێگەشتن لێی ئەوەی بەسە کەبۆی پتەوکراوە ئەوەی لەسەریەتی بریتیە لەئیمان پێ هێنانی وتەسلیم بوونی بۆی وەک فەرموودەکەی (الصادق المصدوق) ڕاستگۆی بەڕاستخراو[٣] هەروەها هاوشێوەی ئەو فەرموودانەی هاتون لەبارەی قەدەرەوە وەهاوشێوەی ئەو فەرموودانەی هاتون لەبارەی بینینی پەروەردگارەوە[٤]

---

(٢) واتــــا: لەبنەمای سونەت ئەوەیە بە هەواو وئارەزوو و ئەقڵی ڕووت ودابڕاو لەبنەمای پشت بەستن بەدەقی شەرعی قیاس ناکرێت وەک لەتەواوکەری وتەکەدا ئیمام ی ئەحمەد مەبەستەکەی خۆی ڕوونکردۆتەوە کەمەبەست ی قیاسکردنە بەئەقڵ وهەواو ئارەزوو بەڵام ئەو قیاسکردنەی پشت ئەبەستێت بەبەڵگەی شەرعی ئەمە لە قیاس کردن نیە بە ئەقڵ بەڵکو ئەمە بنەمای شەرعی هەیە.

ئەگەرچی ئەو فەرموودانە نامۆ وقورس بێت لەگوێیان و لەکاتی بیستن ی وکەسی گوێگر لێی سڵمێتەوە ئەوەی لـەسەری پێویستە باوەڕهێنانە پێی یەک پیتی لێ ڕەد نەکاتەوە وجگە لەوانەش لەوفەرموودانەی لەلایـەن کەسانی متمانە گێڕدراونەتەوە.

---

(٣) **مەبەست ـی فەرموودەکەی ابن مسعوده الله تـعـالـى لێـی ڕازی بێت کە ابن مسعود فەرمووی :**

حَدَّثَنا رَسولُ اللهِ صلَّى اللهُ عليه وسلَّم -وهو الصَّادِقُ المَصدوقُ- قال: إنَّ أحَدَكُم يُجمَعُ خَلقُه في بَطنِ أُمِّه أربَعينَ يَومًا ثُمَّ يَكونُ عَلَقةً مِثلَ ذلك ثُمَّ يَكونُ مُضغةً مِثلَ ذلك

پێغەمبەری الله ﷺ ڕاستگۆی بەڕاست خراو بۆی گێڕایـنەوە فەرمووی هەریـەک لەئێوە لەچل ڕۆژی دروستکردنیدا لەناو سکی دایکیدا کۆئەکرێتەوە وپاشان ئەبێتە خوێنێکی هەڵواسراو پاشان ئەبێتە پارچە گۆشتێـک

ثُمَّ يَبعَثُ اللهُ مَلَكًا فيُؤمَرُ بأربَعِ كَلِماتٍ ويُقالُ له: اكتُبْ عَمَلَه ورِزقَه وأجَلَه وشَقيٌّ أو سَعيدٌ ثُمَّ يُنفَخُ فيه الرُّوحُ فإنَّ الرَّجُلَ مِنكُم لَيَعمَلُ حتَّى ما يَكونُ بينَه وبينَ الجَنَّةِ إلَّا ذِراعٌ فيَسبِقُ عليه كِتابُه فيَعمَلُ بعَمَلِ أهلِ النَّارِ ويَعمَلُ حتَّى ما يَكونُ بينَه وبينَ النَّارِ إلَّا ذِراعٌ، فيَسبِقُ عليه الكِتابُ، فيَعمَلُ بعَمَلِ أهلِ الجَنَّةِ.

پاشـان الله تـعالـى فریشتەیـەک ڕەوانە ئەکات فەرمانی پێ ئەکات بەچوار

پـاشان ئیمام ی احمد ئەفـەرموێت :

٩ - ناكۆكی ودەمەقاڵە ومناقەشە لەگەڵ كەس دا نەكات وەخۆی فێری مجادەلەكردن نەكات چونكە قسەكردن لەقەدەر و بینینی الله و قورئان وجگە لەوەش لەسونەتەكان مەكروهـە ونەهی لێكراوە ئەگەر لەقسەكانیشدا سونەت بپێكێت بەئەهلی سـونەت دانانرێت تـاوەكو واز نەهێنێت لە مشتومڕ ومناقەشەكردن وملكەچ بێت وباوەڕ بهێنێت بەئەثەر.

✳ (لەسەر حەرامیەت ی مناقشە بەدرێژی بابەتمان لەسەر نوسیوە)

وشە پێی ئەوترێ كردارەكەی بنوسە ورزقەكەی وكاتی مردنەكەی خۆشبەخت ئەبێت یان بەدبەخت ئەبێت هەریـەك لەئێوە كاروكردەوە ئەكات تانێوان ئەو وبەهەشت تەنها باڵێـك ئەمێنێتەوە بەڵام كتێب قەدەرەكەی پێشئەكەوێت بەسەریدا كردەوە ئەكات بەكرداری دۆزەخیەكان (بۆیە ئەچێتە دۆزەخەوە) وە پیاو (هەیە) كردەوە ئەكات بەكرداری دۆزەخیەكان تانێوان ئەو ودۆزەخ تەنها باڵێـك ئەمێنێتەوە بۆیە كتێبی قەدەرەكەی (كەپێـشتر بۆی نوسراوە) پێش یەت كردەوە ئەكات بەكرداری بەهەشتیەكان (ئەچێتە بەهەشتەوە).

أخرجە مسلم (2643)

(٤) **مەبەست ی فەرمووەدەی :**

(إِنَّكُم سَتَرَونَ رَبَّكُم كما تَرَونَ هذا القَمَرَ)

ئێوە پەروەردگارتان ئەبینن وەكچۆن ئەو مانگە ئەبینن. أخرجە مسلم (633)

✱ لێدوان لە بارەی حەرامیەتی مـــناقەشەکردن

نیشـانەی گومڕابون بریتیە لە مجادەلەکردن ومشتومڕکردن لەگەڵ کەسانێ کەدەیانەوێ بیروبۆچونی خۆیان سەربخەن نەک داخوازی هیدایەت بکەن وداوای فێربون بکەن.

پێغەمـبەر ﷺ فەرموویەتی :

ما ضَلَّ قومٌ بعدَ هُدًى كانوا عليهِ إلَّا أوتوا الجدَلَ ثمَّ تلا رسولُ اللهِ صلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ هذهِ الآيةَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ.

هیچ گەلێ لەپـاش ئەوهیدایەتەی کەلەسەری بون گومڕا نەبـونە ئیلا مشتومڕ و جیدالیان پێ بەخشراوە. ابن ماجه (48)، وأحمد (22164) حديث حسن

ئیمام احمد فەرموویەتی :

أصول السنة عندنا التمسك بما كان عليه أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم والاقتداء بهم، وترك البدع- وكلُّ بدعة فهي ضلالة- وترك الخصومات، والجلوس مع أصحاب الأهواء، وترك المراء والجدال، والخصومات في الدين... إلى أن قال: لا تخاصم أحدًا ولا تناظره، ولا تتعلم الجدال.

ئصولی سونەت لەلای ئێمە بریتیە لەدەست گرتن بەوەی هاوەڵان ی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم لەسەری بون و شوێنیان بکەوین و واز لەداهێنان بهێنین و هەمــوو داهێنـــانێک گومڕایـــیە وە وازهـــێنان لەمشتــومڕکردن و

و دانیشتن لەگەڵ ئەهلی بیدەع و وازهێنان لە جیدالکردن ومشتومڕ وازهێنان لە مشتومڕکردن لەدینـدا .. تافەرمووی : مشتومڕ وجیدال لەگەڵ کەسدا مەکە وەخۆت فێری جیدالکردن مەکە. الاداب الشرعیه ابن مفلح 1/201

مسلم بن یسار رحمه الله دەیفەرموو :

إيَّاكم والمراء، فإنها ساعة جهل العالم، وبها يبتغي الشيطان زلته.

اخلاق العلماء الاجری 57

دوربکەونەوە لەمشتومڕ ومجدالەکردن چونکە کاتێ کەزانایەک مشتومڕ دەکات لەوکاتەدا دەبێت بەجاهل وشەیتانیش بەدوای ئەوە دەگەڕێت هەڵەی پێ بکات وتوشی پێ هەڵخلیسکانی بکات.

الحسن فەرموویەتی :

ما رأينا فقيهًا يماري.

هیچ زانایەکی تێگەشتومان نەبینوە مشتومڕ بکات لەدین. اخلاق العلماء الاجری 58

الأوزاعي فەرموویەتی :

إذا أراد الله بقوم شرًّا ألزمهم الجدل، ومنعهم العمل.

ئەگەر الله تعالی شەڕی بۆ گەلێک ویست ئەوا توشی جیدالکردنیان دەکات لەنێو خۆیاندا وڕێگری کردەوە کردنیان لێ دەکات. الاداب الشرعیه ابن مفلح 1/202

١٠ – قورئان قسەی الله تعالی ـە و دروستکراو نیە ولاواز نەبێت (٥) لەوەی بڵێی مەخلوق نیە چونکە وتەی الله تعالی لەالله تعالی جیانیە وهیچ شتێکیشی دروستکراو مەخلوق نیە.

١١ – ئاگاداربە وخۆت بپارێزە لەمناقەشەکردن لەگەڵ هەرکەسێک کەداهێنان وبیدعەی تێداکردووە وەهەروەها لەگەڵ ئەوانەشی کەئەڵێن لەفزمان بەقورئان مەخلوقە.

کەواتە مناقشەکردن کاری ئەهلی عیلم نیە ئەهلی عیلم دینەکە ئەگەیەنێت بەبەڵگە وحیکمەتەوە دانانیشێت مشتومڕ لەگەڵ کەسانێ بکات کەدەمارگیریان هەیە بۆ بیدعە وهەڵەکانی خۆیان چجای مشتومڕ لەگەڵ برا هاوعەقیدەکەی خۆی بکات بۆیە ڕەحمەت ی الله تان لێ بێت ئەم علم ودینە ئەمانەتە لەسەرشانتان بیپارێزن لەوەی خەڵک بەهۆی کردارێکی هەڵەی ئێمەوە دوورنەکەوێتەوە لەم مەنهەجە ولەم عەقیدەیە با بەشی نەفس ی خۆمان و بەچاکدانانی ئەقڵی خۆمان نەکەین بەدین ودینی الله نەکەین بەهۆکاری بۆ دروستکردنی مناقشە و شەڕەقسە.

(٥) واتا: بەهێز وچالاک بە وبەتوندتوڵی وشانازیەوە عەقیدەت دەرببڕە بڵێ قورئان قسەی الله تعالی ـە ومەخلوق نیە بەرامبەر ئەهلی بیدعع لاوازی نەنوێنی لەدەربڕینی ئەو عەقیدەیە چونکە موسڵمانی سوننی نابێت لاواز وکزۆڵ بێت.

✴✴ (ئەم بابەتی لەفزە بەدرێژی نوسراوم لـەسەر نوسیوە هەرکەس ویست ی ئەتوانێت بۆی بگەڕێتەوە)

وەهەروەها ئەوانەشی کە ئەوەستن لەقورئان کەئەڵێت نازانم قورئان مەخلوقە یان مەخلوق نیە ✴✴✴ (بەهەمان شێوە بەدرێژی نوسراوم لـەسەر ئەم کۆمەڵەیەش هەیە هەرکەس ویست ی ئەتوانێت بۆی بگەڕێتەوە) بـەڵکو قورئان قسەی الله تعالی ـە ئەوکەسەی وائەوەستێت لەقورئان خاوەن بیدعەیە هەروەک ئەوکەسە وایە کەئەڵێت قورئان مەخلوقە بەڵام نەخێر قورئان قسەی الله تعالی یە ومەخلوق نیە.

✴✴ لێدوان لەبـــارەی لەفزبـــە قرآن

١ - ئیمامی اللالكائي بـەسـەنـەد گـێـڕاویـەتیـەوە لەئیمام ی شافعی فەرموویەتی :

من قال: لفظي بالقرآن أو القرآن بلفظي مخلوقٌ، فهو جهميٌّ.

هەرکـەسێ بڵێت لەفزم بەقورئان یان قورئان بەلەفزی من مەخلوقە ئەوکەسـە جەهمیە. شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة : 2/ 386

٢ - ئیمامی عبدالوهاب الوراق **ئەفەرموێت :**

الواقفة واللّفظيّة والله جهميّةٌ. حلف عليها غير مرّةٍ.

ئەوانەی ئەوەستن لەقورئان واتا ئەڵێن قورئان قسـەی الله یـە بـەڵام ناڵێن

مخلوقە وناشڵێن مخلوق نیـە وە ئەوانەشی کەئەڵێن لەفزی قورئان مەخلوقـە ئەوانە جـەهمین .. زیاد لەجـارێک سوێندی خوارد فەرموی ئەوانە جەهمـین.

الإبانة الكبرى : 5/345 (م)

٣ - ئیمامـی أحمد فەرموویـەتی :

من قال لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي.

هەرکـەسێک بڵێت لەفزم بـەقورئان مەخلوقە ئەوکـەسە جەهمیە.

مجموع فتاوى ابن تيمية 12 / 74

هەر ئیمامـی أحمد فەرموویـەتی :

من قال لفظي بالقرآن مخلوق، قال: هو جهمي، ما هم عندي مسلمين، والجهمية كفار.

هەرکـەس بڵێت لەفزم بەقـورئان مەخلوقە ئەوکەسە جەهمیـە وەئەوان موسڵمان نین لای من جەهمیەکـان کـافرن. **الخلال في السنة 7 / 86**

ئەم بیدعە کوفریەی لەفزم بەقـورئان مەخلوقە چۆن سەری هەڵدا ؟ لە سير أعلام النبلاء [290/11] ئیمام ـی الذهب ـی گێڕاوویـەتیەوە ئەفەرموێت : یـەکـەم کەس ئەم بابەتی لەفزەی دەرخست حسـین بن علی الکرابیسی بوو ئەم کرابیسی یە یەکـێک بوو لەزانا بەتواناکـان کتێبێکی نوسی لەبارەی ئەوکەسانەی تەدلیس ئەکەن لـەفەرموودە وە ڕەخنەی لەکۆمـەڵێـک گرتوە

لەوکتێبە کەتێیدا ابن زوبیر بەخەوارج ناوئەبات وە کۆمەڵێ فەرموودەی هێنابوو ڕافیزەی پێ بەهێزئەکرد ئیمام ی ئەحمەد خەڵکی لەوکتێبە ورياکردەوە و فەرمووی حەزەر بکەن لەوکتێبە هەواڵەکە کەگەشتەوە بەکرابیسی هەڵچوو وە وتی (قسەیەک ئەڵێم (داهێنانێک ئەکەم) تا ئەحمەدی کوڕی حەنبەل پێچەوانەی قسەکەی من بڵێت و پێی کافربێت).

کەواتا کرابیسی بەئەنقەست ئەم وتە کوفریەی داهێنا تابەهۆیەوە شەرعیەت بۆخۆی دروست بکات بۆتەکفیرکردنی ئیمام ی احمد واتا پاڵنەری کرابیسی هەواو ئارەزووی خۆی بوو نەک پاڵنەرەکەی تەئویلێکی شەرعی بێت واتا خۆشی ئەیزانی قسەکەی هیچ دەلیل ی لەسەرنیە تەنها بۆئەو مەبەستە ئەو قسەی داهێنا تالەناو خەڵک ئیمام ی احمدی پێ تکفیربکات.

هەربۆیە ئەم هەواڵە گەشت بەئیمام ی احمد وتیان :

أن الكرابيسي يقول: من لم يقل لفظي بالقرآن مخلوق فهو كافر، قال أحمد: "بل هو الكافر، قاتله الله، وأي شيء قالت الجهمية إلا هذا، قالوا: كلام الله، ثم قالوا: مخلوق، وما ينفعه، وقد نقض كلامه الأخير كلامه الأول حين قال: لفظي بالقرآن مخلوق"

کرابیسی ئەڵێت هەرکەسێ نەڵێت لەفزم بەقورئان مەخلوقە ئەوکەسە کافرە ئیمام احمد فەرمووی خۆی کافرە الله بیکوژێت چونکە جەهمیەکانیش هەروایان وت وتیان قسەی الله یە پاشان وتیان مەخلوقە

ئەمە سودی چیە کەقسەی کۆتای قسەی سەرەتا هەڵئەوەشێنێتەوە کاتێک بڵێت لەفزم بەقورئان مەخلوقە.

کەواتا کرابیس ـی کەپێشتریش ئاگادارکرابویەوە و حەزەری لێکرا لەبڕی ئەوەی تەوبە بکات هات داهێنانێکی کرد لەبەر هەواو ئارەزووی خۆی نەک بەجەهل وتەئویلەوە بەڵکو بەئەنقەست چونکە لەسەر کتابەکەشی ئامۆژگاری کرا بەڵام لەگومڕایی خۆی زیاتر ڕۆچوو وەک کرابیسی خۆی ئەڵێت :

وقد سألني أبو ثور وابن عقيل، وحبيش أن أضرب على هذا الكتاب فأبيتُ عليهم. وقلت: بل أزيدُ فيه.

ئەبوثەور و ابن عقیل وحبیش داوایان لێکردم لەو کتێبە بسڕمەوە بەڵام ڕازی نەبووم وتم بەڵکو زیاتریشی تێ ئەکەم. ابن رجب في شرح العلل [807/2]

وە زیاتر عینادی کرد تاخۆی شکایەوە.

٤ - ئیمامی الصابوني رحمە اللە لەرسالەکەیدا (معتقد اهل السنة) ئەفەرموێت :

الذي حكاه (محمد بن جرير الطبري) عن أحمد رضي الله عنه وأرضاه أن اللفظية جهمية فصحيح عنه، وإنما قال ذلك لأن جهما وأصحابه صرحوا بخلق القرآن، والذين قالوا باللفظ تدرجوا به إلى القول بخلق القرآن.

ئەوەی ئیمامی الطبری گێڕاویەتیەوە لەئیمام ـی احمد ڕەزای اللە ـی لێ بێت کەفەرموویەتی ئەوانەی ئەڵێن لەفزی قورئان مەخلوقە ئەوانە جەهمین ئەمە

گێڕانەوەیەکی صحیح ـە ووە ئیمام احمد کەوای فـەرمووە چونکـە جەهم وهاوەڵەکانی بەئاشکرا ئەیانووت قورئان مەخلوقـە بەڵام ئەوانەی ئەڵێن لەفزی قورئان مەخلوقـە بەتـەدریـج ـی ڕۆشتن بۆئەوەی بڵێن قورئان مەخلوقە.

٥ - ئیجماع.

ئیمامـی حرب بن إسماعيل الكرماني الحنظلي ئەفـەرموێت :

الذي أدركنا عليه أهل العلم أن من زعم أن ألفاظنا بالقرآن وتلاوتنا مخلوقة ، فهو جهمي مبتدع خبيث.

ئەو زانایانەی پێیان گەیشتوین فەرموویـانە هەرکەس بڵێت لەفزمان بەقـورئان وخوێندنەوەی ئێمە بەقورئان مەخلوقە ئەوکەسـە جەهمیە ومبتدع ـێکی پیسە.

ڕوونکـردنەوەیـەکی زیاتر لەسەر بابەتی لەفز :

ئیمامـی احمد ئەیفەرموو :

من قال : لفظي بالقرآن غير مخلوق ، فهو مبتدع.

هەرکەس بڵێت لەفزم بەقـورئان مەخلوق نیـە ئەوکەسـە مبتدع ـە.

وەفەرموویـەتی :

من قال : لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي.

هەرکـەس بڵێت لەفزم بەقـورئان مەخلوقە ئەوا جەهمـیە. سير أعلام النبلاء 11/289

واتای ئەم قـسەیە چیە ؟ لەوەڵامدا ئەڵێین وشـەی لەفز دووشت لەخۆ ئەگرێت : ١ - ئەوەی ئەخوێنرێتەوە. ٢ - جوڵەی زمان ودەنگی مرۆڤـەکە.

جاکـەزانیت وشەی لەفز ئەو دووخاڵە ئەگرێتەوە بڵێیت لەفزم بەقورئان مەخلوقـە بەڕەهایی وابڵێیت ئەوا جەهمیـت چونکە خوێنراوەکـەشت بەمخلوق ناوبرد لەهەمان کاتدا کەزانیت وشەی لەفز ئەو دووخاڵە لەخۆ ئەگـرێت نابێت بەڕەهایی بڵێی لەفزم مەخلوق نیە چونکە جوڵەی زمان ودەنگی خۆتت بەمخلوق نەزانیوە.

وەک ئیمامی ابن القیم رحـــمە اللە لە الصواعق المرسلة شەرح ـی ئەم قسەیەی ئیمام احمد ئـەکـات ئەفەرموێت : ئەوکـەسەی بڵێت لەفزم بەقورئان مەخلوقە ئەم قسە بەڕەهایی بڵێت مانای ئەوەش ئەگرێتەوە کەخوێنراوەکـە بەمەخلوق بزانێت لەکاتێکدا ئەوەی ئەیخوێنێتەوە قسەی اللە یەو مخلوق نیە بۆیە کەئەڵێت لەفزم مەخلوقە بەم مانایە ئەوا ئەوکەسـە جەهمیە.

وە ئیمامی أبوبكر الإسماعيلي ئەفەرموێت :

ومن قال بخلق اللفظ بالقرآن يريد به القرآن فهو قد قال بخلق القرآن.

ئەوکەسەی بڵێت لەفزم بەقورئان مەخلوقە مەبەستی قورئانەکە بێت ئەوا هەمان قسەی قورئان مەخلوقەی وتۆتەوە. اعتقاد أئمة الحديث (ص: ٥٩ - ٦٠)

کـەواتا کەسێ بڵێت لەفزکردن بە قورئان مەخلوقە واتا قورئانەکە کەبەلەفز خوێنرایەوە بەمەخلوقــی زانی هەربۆیە ئــەوو کەســە جەهمیە.

عبداللهى كوڕى ئيمام أحمد بن حنبل **هــەرلەخـــودی ئیــمــام گێڕاویەتیەوە فــەرموویـەتی :**

سمعت أبي يقول: (من قال لفظي بالقرآن مخلوق يريد به القرآن فهو كافر).

بیسـتم لەباوکم ئەیفەرموو ئەوەی بڵێت لەفزم بەقورئان مەخلوقە مەبەستی قورئانەکەبێت ئەوکەسە کـافرە. الأسماء والصفات للبيهقي ص٢٦٦

واتـــا: ئــەوەی بڵێت لەفزی بەقورئان مخلوقە وەک مەلاجاسم وهاوبیرەکـانی کاتێ ئەڵێن لەفزی قورئان مەخلوقە ناڵێن مەبەستمان جوڵەی زمان و دەنگی خۆمانە بەڵـکو ئەوان بەڕەهایی ئەڵێن لەفزمان بەقورئان مخلوقە واتا جوڵەی زمانیان وئەوەشی کە خوێنراوەیەوە بەزمان هەموی بەمخلوق دائەنرێت بـۆیە بەڕەها وتنی لەفزم بەقورئان مەخلوقە ئەوەی وابڵێت ئەوا ئەوکەسە جەهمیە.

بـەڵام ئەگەر کەسێ لەوتنی لەفزم مەخلوقـە واتا مەبەستی لەفزی خۆی بێت نەک ئەوەی خوێنراوەتەوە یــانی مەبەستی ئەوەبێت دەنگی خۆی مەخلوقە ئەوا پێکاویـەتی وقسەکەی دروسـتە کەواتا نابێت بڵێی لەفزم بەقورئان مەخلوقە بەڕەهـایی چونکـە کەبەڕەهایی بڵێی لەفزکردن بەقـورئان مەخلوقە ئەوا وتەی جەهمیەکـانت وتۆتەوە چونکە لەفـز واتا جوڵــەی زمان ودەنگــی خۆت لەگەڵ

ئەوشتەی خوێنراوەتەوە.

جاکـە بـەموتڵەقی وتت لەفزم بەقورئان مەخلوقە ئەوا قورئانەکەش ئەگرێتەوە کەبەزمان خوێنرایەوە لەم کاتەدا ناوی مخلوق لەقورئانەکەش ئـەیا لەم حاڵەتەدا تۆ جەهمیت وقورئان بەمخلوق داناوە بـەڵام کەوتت لەفزم مەخلوقە ومەبەستم جوڵەی زمان ودەنگی خۆمە بەڵام خوێنراوەکـە قورئانە وکلام ـی الله یە مخلوق نیە ئەوا پێکاوتە.

پرسـیار : کەنابێت بڵێم لەفزم بەقورئان مەخلوقە ئەی بـاشە بـۆچی ئیمام احمد فەرموی ئەوەی بڵێت لەفزم بەقـورئان مەخلوق نیـە ئەوکەسـەش مبتدعـە ؟
وەڵام : چونکـە وشەیەکە سەلەف بەکاری نەهێناوە بەڵـکـو سەلەف وتـویانە قورئان قسەی الله یە ومخلوق نیــە وە وشەی لەفز دووشت ئەگرێتەوە یەکەم قورئانەکە کەئەیخوێنیتەوە دووەم جوڵەی زمان ودەنگی خۆت بـۆیە بیدعەیە بەڕەهایی بڵێی لەفزم مەخلوق نیـە چونکە جوڵەی زمانیشت ودەنگی خۆتت بەوە زانیوە کەمخلوق نیـە.

کــەواتا :
١ - ئەوەی بڵێت لەفزم بەقورئان مخلوقە واتا هەرکـاتێ قورئان بەلەفز بخوێنرێتەوە مەخلوقە ئەوا ئەم کەسـە جەهمیە. بـەڵام ئەگەر مەبەستی ئەوەبێت دەنگی خۆی مەخلوقە ئەوا پێکاویـەتی وقســەکەی دروسـتـە ولەسەر

سونەتە.

پرسـیار بۆچی کەسێ بڵێت لەفزی من مەخلوق نیـە بیدعەی کردووە بۆچی ؟ چونکـە وەک وتمان وشەی لەفز دووشت ئەگرێتەوە جوڵەی زمان ودەنگی مرۆڤەکە لەگەڵ خوێنراوەکـە کەقـورئانە جا نابێت بەڕەهایی بڵێی لەفزم مەخلوق نیە چونکـە ئەگەر بەڕەهایی وابڵێیت واتـا تۆ جوڵەی دەم ـی خۆت و دەنگی خۆتت بەکلام ـی الله داناوە واتا موافەقەی قـەدەریەکانی کردووە لەوەی کرداری جەستەی خۆت بەمخلوق نازانێت ئەمە غلوو بیدعەی کردوە چونکـە کردارەکانی لاشەی خۆتت کـردووە بە سیفەتی الله بـەڵام وتەی ڕاسـت ئەوەیە بڵێین ئەوقورئانەی کەئێمە ئەیخوێنینەوە بەجوڵەی زمانمان ئەوە قسەی الله یە چونکە خوێنراوەکـە قورئانە بەڵام دەنگەکە وجوڵەی زمانمان کرداری ئێمەی مرۆڤە وەکرداری ئێمەش مەخلوقـە.

وەک ئیمام ابن القیم ئەفەرموێت :

وأما الفريق الثاني فأصابوا في قولهم : إن أصوات العباد .. وما قام بهم من أفعالهم وتلفظهم بالقرآن وكتابتهم له مخلوق.   **الصواعق المرسلة على الجهمية والمعطلة1/509**

بەڵام کۆمـەڵی دووەم پێکاویانە لەوەی ئەڵێن دەنگی مرۆڤ و .. وئەوکار وجوڵانەی مرۆڤ پێی هەڵ ئەستێ بەخوێندنەوەی قورئان و نوسینەوەی قورئان (واتا ئەوجوڵەیەی مرۆڤ بەدەستی خۆی ئایەتێ ئەنوسێت ئەمانە هەمووی کـرداری مرۆڤن کردارەکە مەخلوقە) بەڵام ئەوەی خوێنراوەتەوە وەئەوەی نوسراوەتەوە قورئان ـە وقسەی الله تعالی یـە.

واتــا ئەوەی بڵێت لەفزم بەقورئان مەخلوقە بەڕەهایی جەهمیە چونکە وەک وتمان لەفز جوڵەی زمان و خوێنراوەکـە ئەگرێتەوە تۆش کەبەڕەهایی بڵێت لەفزم مخلوقە کەواتــا قورئانەکەشت بەمخلوق ناوبـرد وە نابێت بەڕەهایی بڵێی لەفزم مەخلوق نیـە چونکـە لەم حاڵەتەش جوڵەی زمان ودەنگی خۆتت بەسیفەتی الله داناوە ئەمەش بیدعەیە دووبارەی ئەکەینەوە نابێت بڵێت لەفزم بەقورئان مەخلوقە گەروابڵێت جەهمیـە چونکـە ئەم بەڕەها بەکار هێنانە کرداری مرۆڤەکە وقورئانەکە پێکەوە ئەگـرێتەوە بۆیە مادام قورئانەکەش ئەگـرێتەوە نابێت بەموطلەقی بڵێی لەفزم بەقورئان مەخلوقە.

وەناش بێت بڵێت مخلوق نیـە بەڕەهایی بەڵـکو ئەبێت بڵێی جوڵەی زمان ودەنگی من مەخلوقەبەڵام ئەوەی خوێندمەوە قورئانە وقسەی الله یە خۆگەر وتت لەفزم مەخلوق نیە لەکات خوێندن قورئان واتـا جوڵەی زمانیشت ودەنگیشت بەمەخلوق نازانیت چونکە وشەی لەفز کرداری بەندەش ئەگرێتەوە بـۆیە ئەبێت بەتەفسیل وڕونکردنەوە قسەبکەیت کەوتت لەفزم مەخلوقە بڵێی واتــا دەنگی من وجوڵەی زمانم کەوتت مەخلوق نیـە بڵێی واتا ئەوەی ئەیخوێنمەوە قسەی الله یە وەقسەی الله مخلوق نیە.

ئێسـتاتێگەشتن کـەوا قورئان قـسەی الله تعالی ـە وەئەوەی ئێمە ئەیخوێنینەوە هەرقـسەی الله تعالـی یـە کـەواتـا قورئان کەقـسەی الله یـە وە قسەکردن سیفەت ـی الله تعالی ـە بۆیە قـورئان ئەفزەڵترە لەپێغەمبەر ﷺ چونکـە پێغەمبەر ﷺ مەخلوقی الله یە بەڵام قورئان قـسەی الله و قسەکردنیش سیفەت ـی الله تعالی یـە.

✱✱✱ لێدوان لە بـارەی ئەوانـەی دەوەسـتن لە قرآن

صالح ی کوڕی ئیمامی أحمد ئەفەرموێت بیستم لەباووکم فەرمووی :

افترقت الجهمية على فرق: فرقة قالوا القرآن مخلوق، وفرقة قالوا: كلام الله وسكتت، وفرقة قالوا: لفظنا بالقرآن مخلوق. **رسالة في أن القرآن غير مخلوق ص35**

جەهمیەکان دابەش بون بۆ سێ گروپ کۆمەڵێ ئەڵێن قورئان مەخلوقە وەکۆمەڵێ ئەڵێن قوڕئان وتەی الله یە وبێ دەنگ ئەبن ناڵێن مەخلوق نیە وە کۆمەڵێ تریان ئەڵێن لەفزی ئێمەبەقورئان مەخلوقە.

هەرسێ کۆمەڵەکەی بەجەهمی ناوبرد.

ئیمامی عبدالله ی کوڕی ئیمام أحمد لـەکتـابی السـنة 223 ئەفەرموێ بیستم لەباوکم :

وَسئِلَ عَنِ الوَاقِفَةِ فَقَالَ أَبِي: مَن كَانَ يخَاصِم وَيعرَف بِالكَلَامِ فَهوَ جَهمِيٌ وَمَن لَم يعرَف بِالكَلَامِ يجَانَب حَتَى يَرجِعَ، وَمَن لَم يَكن لَه عِلمٌ يَسأَل.

پرسیاری لێکرا لەبارەی ئەوانەی ئەوەستن لەقوڕئان ناڵێن مخلوق نیە باوکم فەرمووی ئەگەر کەسێک بێت مناقشەبکات لەسەر عەقیدەکەی و ناسراوبێ بەکلام ئەوا جەهمیە ئەگەر نەناسرابێت بەڕۆچون لەکلام ئەوا لێی دوورئەکەویتەوە تائەگەڕێتەوە وەئەوەشی علم ی نیە باپرسیار بکات تافێربێت (جیاوازی کرد لەنێوان عالم وجاهلەکانیان یەک حوکمـی بەسـەرا

نەیان).

وە دەفەرموێت 225 جارێکی تر بیستم لەباوکم رَحِمَه اللّه :

وَسئِلَ عَنِ اللَفظِيَةِ، وَالوَاقِفَةِ فَقَالَ: «مَن كَانَ مِنهم يحسِن الكَلَامَ فَهوَ جَهمِيٌ، وَقَالَ مَرَةً أخرَى هم شَرٌ مِنَ الجَهمِيَةِ».

پرسیاری لێکرا لەبارەی لەفزیەکان و ئەوانەی ئەوەستن لەقورئان فەرمووی هەرکەسێ لەوانە ئەهلی کلام بێت وشارەزابێت تێیدا ئەوا جەهمیە وە جارێ تریش فەرمووی بەڵکو لەجەهمی خراپترە (مەرجی عالم بون ی داناوە واتا کەسی جاهل وموقەلیدی جیاکردەوە).

ئیمامی حرب الكرماني لەعقیدەکەیدا ئەفەرموێت :

والقرآن كلام الله تكلم به ليس بمخلوق، فمن زعم أن القرآن مخلوق فهو جهمي كافر،

قورئان وتەی الله یە ومخلوق نیە ئەوەی پێی وابێت مەخلوقە ئەوکەسە جەهمی وکافرە.

ومن زعم أن القرآن كلام الله ووقف ولم يقل ليس بمخلوق فهو أكفر من الأول وأخبث قولًا،

وە ئەوەی پێی وابێت قورئان وتەی الله یە بەڵام بوەستێت نەڵێت مەخلوق نیە

ئەم جۆرە کافرترە لەجۆری یەکەم و وتەکەی پیسترە.

هەردوو ئیمامی الرازیین **ئەفەرموون :**

ومن شك في كلام الله - عز وجل - فوقف شاكا فيه يقول : لا أدري مخلوق أو غير مخلوق فهو جهمي.

هەرکەسێک گومانی هەبێت لەکەلامی الله عزوجل بوەستێت بڵێت نازانم قورئان مخلوقە یان مخلوق نیە ئەوکەسەش جەهمیە.

ومن وقف في القرآن جاهلا علم وبدع ولم يكفر.

وەهەرکەسێ بوەستێ لەقورئان (واتا ئەوجەهمیانەی وا گومانیان هەیە نەئەڵێن مخلوقە نەئەڵێن مخلوق نیە) بەجەهلەوە بوەستێت ئەوا فێرئەکرێت بەبیدعەچی دائەنرێت وتەکفیرناکرێ.

بەڵێ ئەمە مەزهەبی سەلەفە لەسەر ئەم جەهمیانە کەخراپترین جۆری جەهمیەکان کەچی لەگەڵ ئەوەشدا ئیمام ی الرازیین ئیجماعیان نەقڵ کردووە کە بێ ئیقامە حجە تەکفیرناکرێن جا ئەگەر ئەم جۆرە کە کافرترینەکەیانە وەک ئیمامی الرازیین ئیجماعیان نەقلکردوە بەجەهلەوە تەکفیرناکرێن کەواتا ئەولاترە جۆرەکانی تریان عوزریان پێ بدرێت چونکە ناکرێت خراپترین جۆر کافر عوزری پێ بدرێت و بەڵام لەوان باشتر عوزری پێ نەدرێت.

١٢ - بڕوا هێنان بەبینینی پەروەردگار لەقیامەتدا وەکچۆن لەفەرموودە صەحیحەکان دا هاتووە.[(١)]

١٣ - وەهەروەها پێغەمبەر ﷺ پەروەردگاری بینیوە ئەمە گێڕدراوەتەوە لەپێغەمبەرەوە ﷺ وە صەحیح ـە قەتادە ڕیوایەتی کردوە لەعکرمە لە ابن عباس ـەوە[(٢)] وە حکم ی کوڕی ابان لە عکرمەوە لە ابن عباس ـەوە[(٣)] وە علی کوڕی زەید لە یوسف ی کوڕی میهران لە ابن عباس ـەوە[(٤)] فەرموودەکە لەلای ئێمە لەسەر ڕواڵەتەکەی وەرئەگیرێت بەوشێوەی لەپێغەمبەرەوە هاتوە ﷺ وقسەکردن تێیدا بیدعەیە بەڵکو ئێمە بڕوامان پێیەتی بەشێوەی ڕواڵەتەکەی ومشتومڕی تێداناکەین.

---

(١) بینینی پەروەردگار لەچەندان ئایەت وفەرموودە جێگیروچەسپاوە.

قال الله تعالى :

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴾ ﴿ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴾

لە ڕۆژی قیامەتدا دەموچاوو ڕوخسارگەلێ گەشاوەو پرشنگدارن وخۆشیی و شادییان لێ ئەبینرێ بۆ پەروەردگاری خۆیان ئەڕوانن وسەیری پەروەردگاریان ئەکەن.

وقال تعالى :

﴿ كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴾
بەڕاستی ئەو بێ باوەڕانە لەو ڕۆژەدا لە بینینی پەروەردگاریان بێ بەش ئەکرێن و نایبینن.

(٢) **ڕیوایەتەکەی قەتادە لە عکرمە لەابن عباس ـەوە کەپێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ـی** « رايت ربي في احسن صورة »
ئەم بابەتەم بەدرێژی لە لێدووان لەسەر خاڵی 47 لەعەقیدەکەی ئیمام ـی ابن بطە لەسەر بینینی الله تعالی لەخەون ـی پێغەمبەر ﷺ باسم کردووە و ڕیوایەتەکان و وتەی زاناکانم لەسەر هێناوەتەوە کەبەڵێ پێغەمبەر ﷺ پەروەردگاری لەخەودا بینیوە.

(٣) ابن عباس **کەپرسیاری لێکرا :**
هل رأى محمد ربه ؟ قال نعم. **الدارقطني 270**
ئایا محمد ﷺ پەروەردگاری بینیوە ؟ فەرمووی بەڵێ.

(٤) **ئەم ڕیوایەتەیان ئەفەرموێت بەدڵی پەروەردگاری بینیوە :**
رأى محمد صلى الله عليه وسلم ربه بفؤاده.

بۆیە زانایان ڕاجیاوازن ئایا پێغەمبەر ﷺ الله تعالی بەچاوی سەری بینیوە یاخود نا ؟

هەنێک لەزاناکان وتویانە بەچاوی سەر بینیویەتی ئەمەش تایبەتە

١٤ – بڕواهێنان بەتەرازووی ڕۆژی قیامەت وەکچۆن لەکتاب وسونەت هاتوە بەندەی واهەیە کێشانە ئەکرێت کێش ی باڵە مێشولەیەکی نیە وەهەروەها کرداری بەندەکان کێشانە ئەکرێت وەک لەئەثەردا هاتوە بڕوات پێی هەبێت وبەڕاست ی دانێیت وپشتبکەیت لەوانەی ڕەدی ئەکەنەوە و وازبهێنیت لەمشتومڕکردن ومجادەلەکردن لەگەڵیان.

— (باسی تەرازوو بڕوانە کتێب ی عەقیدەی ابی زرعە و ابی حاتم الرازیین خاڵی ٨ بەڵگەکانی ئەم بابەتەم تێدا باسکردوە)

١٥ – الله تعالی لەڕۆژی قیامەتدا قسە لەگەڵ بەندەکان ئەکات لەنێوان الله تعالی وبەندەکەی هیچ وەرگێڕێک نیە باوەڕهێنان بەمە وەهەروەها بەڕاست دانانی.(٥)

بەپێغەمبەر ﷺ بەڵام جگە لە پێغەمبەر ﷺ کەس نەیبینیوە بەچاوی سەر نەموسا ونەغەیری موسا.

لەمەشدا بەڵگە بەو ریوایەتەی ابن عباس ئەهێننەوە کەلەریوایەتێکدا فەرموویەتی بەڵێ بینیویەتی وەهەروەها بەڵگە بەریوایەتێک لە ئیمام احمد ئەهێننەوە کەوتویەتی پەروەردگاری بینیوە.

بەشی دووەم لەزاناکان ئەفەرموون بەچاوی سەر نەیبینیوە بەڵکو بەدڵ

بینیویەتی ئەمەش هەڵبژاردەی شێخ ـی ئیسلام ابن تیمیە و کۆمەڵێک لەزانایان وکۆمەڵێک لە هاوەڵان ودایکە عائیشەیە.

بەڵگە لەسەر قسەکردن ـی پەروەردگار لەگەڵ بەندەکەی وەک لەفەرموودەیا هاتوە لەڕۆژی قیامەتدا الله تعالی بەبەندەکەی ئەفەرموێت :

فيَقولُ أتَعرِفُ ذَنبَ كَذا؟ أتَعرِفُ ذَنبَ كَذا؟ فيَقولُ نَعَم أي رَبِّ حتَّى إذا قَرَّرَه بذُنوبِه ورَأى في نَفسِه أنَّه هَلَكَ قال سَتَرتُها عليك في الدُّنيا وأنا أغفِرُها لك اليَومَ فيُعطى كِتابَ حَسَناتِه.

ئایا ئەم گوناهـ وتاوانەی خۆت ئەناسیتەوە وئەیزانیت ؟ ئایا ئەو گوناهـ وتاوانەت ئەزانیت ؟ بەندەکەش ئەڵێت بەڵێ ئەی پەروەردگارم تادان ئەنێت بەتاوانەکان ـی واهەست ئەکات تەواو تیاچوو بۆیە پەروەردگار پێی ئەفەرموێت من لەدوونیادا ئەمانەم بۆ پۆشیت و سترم کردی ئەمڕۆش لێت خۆشە بم دوواتر کتێب ـی چاکەکان ـی پێ ئەدرێت.

وأمَّا الكافِرُ والمُنافِقونَ فيَقولُ الأشهادُ {هؤلاء الذينَ كَذَبوا على رَبِّهم ألا لَعنةُ اللهِ على الظَّالِمينَ}. صحيح البخاري 2441

بەڵام کافر و دووڕووەکان شایەتگەلێکی زۆر لە ئیمانداران و فریشتەو پەیامبەران لە ڕۆژی قیامەتدا یەن و شایەتیان لەسەر ئەیەن وئەڵێن (ئەمانە بوون لە دونیادا لەسەر پەروەردگاریان درۆیان کردو شەریک و هاوەڵیان بۆدانا دەسا لەعنەت و نەفرەت ـی الله لەخەڵکانی ناهەقکار و ستەمکار بێت).

١٦ - باوەڕهێنان بەحەوز کەپێغەمبەر ﷺ حەوزی هەیە لەڕۆژی قیامەتدا ئومەتەکەی ئەچن بۆلای حەوزەکەی پانتایەکەی بەقەد درێژیەکەیەتی ئەندازەی مانگێک ڕێکردنە ژمارەی کاسەکان ی بەئەندازەی ژمارەی ئەستێرەکان ی ئاسمانە بەوشێوەی کەفەرموودەکان لەم بارەیەوە بەچەندین ڕێگەی جیاواز بەصەحیح ی هاتون. (٦)

---

(٦) **پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی :**

مابين صنعاء الى المدينة. مسلم 2303

حەوزێکم پێ بەخشراوە بەئەندازەی نێوان صەنعا ومەدینەیە.

مەبەستی پێی قەبارەکەی بەئەندازەی نێوان ئەو دووشارەیە لەڕیوایەتێکی تردا فەرموویەت ی :

مابين ايلة الى مكة. البخاری 6580

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : گۆزە وکاسەکان ی بەئەندازەی ژمارەی ئەستێرەکانن.

فەرموویەت ی :

ماؤه ابيض من اللبن وريحه اطيب من المسك.

لەشیر سپی ترە لەمسک بۆنخۆشترە.

ئیمامی احمد رحمه الله تعالی ئەفەرموێت :

١٧ - بڕواهێنان بەسزای ناوگۆڕ وەئەم ئومەتە لەناوگۆڕدا تاقی ئەکرێنەوە پرسیاریان لێ ئەکرێت لەبارەی ئیمان وئیسلام کێ پەروەردگار وپێغەمبەریەت ی هەروەها منکر ونکیر یەن بۆلای بەوشێوەی الله بیەوێت و ویست ی لەسەربێت لەسەر تۆش باوەڕهێنان وبەڕاست دانانی ئەمەیە.(١)

١٨ - باوەڕهێنان بەشەفاعەت ی پێغەمبەر ﷺ کۆمەڵێک لەدۆزەخ دەرئەکرێن دوای ئەوەی سوتاون بوون بەخەڵوز ئەبرێن بۆلای ڕووبارێک لەلای دەرگای بەهەشت وەکچۆن لەئەثەردا هاتوە

ئایا حەوز تەنها تایبەتە بەپێغەمبەرمانەوە ﷺ ؟ یان هەموو پێغەمبەران حەوزیان هەیە ؟ ئیمام ی الترمذی گێڕاویەتیەوە 2443 پێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ی :

إنَّ لِكلِّ نبيٍّ حَوضًا وإنَّهم يتباهونَ أيُّهم أَكثَرُ واردةً وإنِّي أرجو أن أَكونَ أَكثرَهم وارِدةً.

هەموو پێغەمبەرێک حەوزی هەیە وەئەوان شانازی بەوەوە ئەکەن کەکامیان سەردانیکاری حەوزەکەی زیاترە (شوێنکەوتەی زیاترە) من ئومێدەکەم لەهەموویان زیاتر سەردانیکارم هەبێت (واتا ئومێد ئەکات زۆرترین شوێنکەوتەی هەبێت تابچن بۆسەرحەوزەکەی).

بەوشێوەی الله بیەوێت و ویستی لەسەر بێت لەسەر ئێمە باوەڕهێنان وبەڕاست دانانیەتی.(٢)

(١) بەڵگەی زۆر لەسەر سزای گۆڕ هاتوە بڕوانە لێدوانی سەر خاڵی 18و19و20 لە کتێب ی اعتقادی ئیمام ابن بطة رحمە الله تعالی لەوێدا بەڵگەکانم لەم بارەیەوە باسکردووە.

لێرەش چەند ئایەتێک باس ئەکەین لەسەر سزای ناوگۆڕ کەهەنێک لەئەهلی بیدەع نکوڵی لەسزای ناوگۆڕ ئەکەن قال الله تعالی :

﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴾

ئەگەر لە سەرە مەرگدا بۆ باوەڕان ببینی کە چۆن فریشتەکان گیانیان ئەکێشن ئەبینی لەو حاڵەتەدا دەم و چاوو پشتیان ئەیەن و پێشیان ئەڵێن دەسا سزای سووتێنەری دۆزەخ بچێژن.

کەواتائەم سزایە لەدوای دەرچونی ڕووحیانەوە واتا لەدوای مردنیان دەست پێ ئەکات تا هاتنی سزای گەورەی قیامەت وەک الله تعالی ئەفەرموێت : ﴿ وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾

ئەبێت سزای سەرەتایان پێ بچێژین پێش سزا گەورەکەی ڕۆژی قیامەت بەڵکو ئەوانەی زیندوون بگەڕێنەوە لە لادان لە کوفرو بێباوەڕیی.

وقال تعالی : ﴿ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا

آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴾

لەسەر ئاگر ڕا ئەنوێنرێن بە بەیانیی و نیوەڕۆ بەدواوە وەکاتێکیش قیامەت بەرپا ئەبێت الله تعالی بە فریشتەکان ئەفەرموێ ئال و شوێنکەوتوانی فیرعەون بخەنە ناو سەخترین سزاوە.

کەواتا پێش قیامەت ئەوان لەناو سزا و ئەشکەنجەدان.

بەڵگەش لەسەر نیعمەت ی ناوگۆڕ بۆ مرۆڤی باوەڕدار : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾

بێگومان ئەو کەسانەش گوتیان پەروەردگارمان الله یە بەتاک وتەنها پاشان دامەزراو وجێگیربوون لەسەر ئەو ئیمانەیان کاتێک مردن لە گۆڕدا فریشتە دائەبەزنە لایان و پێیان ئەڵێن لە پاشە ڕۆژتان مەترسن و بۆ ماڵ و منداڵیشتان پاش خۆتان دڵ تەنگ مەبن موژدەتان لێ بێت بەو بەهەشتەی بەڵێنتان پێدرا لە دنیادا مزگێنی بێت ئەمڕۆ دەکەونە خۆشیی و شادییەوە.

(٢) لەبارەی باسی شەفاعەتەوە بڕوانە لێدوانم لەسەر خاڵی 10 لەکتێب ی عەقیدەی الرازیین.

پاشان ئەو کۆمەڵەی ئیمام ی احمد باسیکردوە کەفەرمووی (کۆمەڵێک لەدۆزەخ دەرئەکرێن دوای ئەوەی سوتاون بوون بەخەڵوز ئەبرێن بۆلای ڕووبارێک لەلای دەرگای بەهەشت وەکچۆن لەئەثەردا هاتوە) مەبەست ی ئەم فەرموودەیەیە کەپێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ی :

أما أهلُ النارِ الذين هم أهلُها فلا يموتون فيها ولا يحيَوْنَ ولكن ناسٌ أصابتهم نارٌ بذنوبِهم أو بخطاياهم فأماتَتْهُم إماتةً حتى إذا كانوا فحمًا أُذِنَ لهم في الشفاعةِ.

دۆزەخیەکان ئەوانەی خەڵکی ڕەسەنی ناو دۆزەخ ـن (وەک کافرەکان) ئەمانە نەئەمرن لەناو دۆزەخ (تا ڕزگاریان بێت)

نەئەشژێن لەدۆزەخدا (بەژیانێک تێیدا ئاسودە وبێ سزابن) بەڵام خەڵکانێ تر هەن بەهۆی تاوانەکانیان ئاگری دۆزەخ ئەیانگرێتەوە (واتا لەموسڵمانە تاوانبارەکان)

ئەمانە الله تعالی ئەیانمرێنێت لەدۆزەخ ـدا تائەبن بەخەڵووز پاشان مۆڵەت ئەدرێت بەشەفاعەت بۆکردنیان ...

ئیمامی النووی لەشەرح ـی ئەم فەرموودەیە ئەفەرموێت :

معناه أن المذنبين من المؤمنين يميتهم الله تعالى إماتة بعد أن يعذبوا المدة التي أرادها الله تعالى وهذه الإماتة إماتة حقيقية يذهب معها الإحساس ويكون عذابهم قدر ذنوبهم ثم يميتهم ثم يكونون محبوسين في النار من غير إحساس المدة التي قدرها الله تعالى ثم يخرجون من النار موتى قد صاروا فحما.

مانای فەرموودەکە ئەوەیە ئیمانداره تاوانبارەکان الله تعالی ئەیانمرێنێت بەمردنێکی هەقیقی دوای ئەوەی ماوەیەک ئەو سزایەی دۆزەخ ئەچێژن کەالله تعالی ویستویەت ـی بەمردنێک ئەیانمرێنێت کەهەستەکانی لەگەڵ

١٩ - باوەڕهێنان بەوەی مەسیح ی دەجال دەرئەچێت لەناوچاوانیدا نوسراوە کافر ئەوفەرمووودانەی لەوبارەیەوە هاتوون وباوەڕبوون بەوەی هەموو ئەوانە ڕووئەیەن.(٣)

٢٠ - باوەڕبوون بەوەی عیسای کوڕی مەریەم دائەبەزێت ودەجال ئەکوژێت لەدەروازی لود.(٤)

ئەچێت سزاکەشیان بەئەندازەی تاوانەکانیانە پاشان ئەیانمرێنێت پاشان بەمردووی لەئاگردا بەند ئەکرێن بەبێ هیچ هەستێک تائەو ماوەیەی الله تعالی بۆی دیاری کردوون پاشان بەمردووی لەئاگر دەرئەکرێن دوای ئەوەی بوون بەخەڵووز.

پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموێت :

فجيءَ بهم ضبائرَ ضبائرَ فبُثُّوا على أنهارِ الجنةِ فقيل يا أهلَ الجنةِ أفيضُوا عليهم فينبتون نباتَ الحبَّةِ تكونُ في حميلِ السيلِ قال فقال رجلٌ من القومِ كأنَّ رسولَ اللهِ صلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ قد كان في الباديةِ. **أخرجه البخاري (6560) بنحوه، ومسلم (185)**

کۆمەڵ کۆمەڵ ئەهێنرێن لەسەر کەناری ڕووبارەکان ی بەهەشت بڵاوئەکرێنەوە وئەوتری بەبەهەشتیەکان ئاو بکەن بەسەریاندا هەربۆیە ئەوانیش ئەبوژێنەوە وەکچۆن تۆی چێنراو لەکەناری ئاو وخۆڵی لافاو ئەڕوێت.

(٤-٣) **بۆ درێژەی بڕوانە لێدووانم لەسەر خاڵی 49و50 لەکتێب ی اعتقادی ئیمام ی**

ابن بطه رحمه الله تعالى، دەرچوون ی دەجال وهاتنی عیسا علیه السلام لەنیشانە گەورەكان ی قیامەتە.

چونكە نیشانەكان ی قیامەت دووجۆرن : نیشانە بچوكەكان ونیشانە گەورەكان. هەنێ لەزانایان ئەفەرموون سێ بەشە : نیشانەی بچوک ونیشانەی مامناوەند ونیشانەی گەورە.

هەنێک لەنیشانە بچوكەكان ی قیامەت :

- یەكەمیان ڕەوانەكردنی پێغەمبەرە ﷺ.
- پاشان مردنەكەی نیشانەیەكی تری قیامەتە.
- پاشان فەتحكردن ی بيت المقدس.
- پاشان جەنگ وفیتنەی نێوان هاوەڵان.
- لەنیشانە بچوكەكان بریتیە لەسەركردایەت ی منداڵان وتازە پێگەشتوەكان.
- لەنیشانەكان ی فەوتاندن ی ئەمانەت.
- لەنیشانەكان سپاردن ی كارەكان بەكەسانی ناشایستە ونەگونجاو.
- لەنیشانەكان فەوتاندنی نوێژ.
- لەنیشانەكان زۆربون ی خواردنەوەی سەرخۆشكەر.
- لەنیشانەكان دەركەوتن ی ئافرەت ی گۆرانی بێژو وئامێرە مۆسیقیەكان.
- لەنیشانەكان بڵاوبونەوەی زینا وڕیبا.
- لەنیشانەكان فێربوون ی دین بۆ جگە لەمەبەست ی دینداری.
- لەنیشانەكان سەرپێچیكردن ی دایک وباوک.
- لەنیشانەكان زۆربون ی پۆلیس وسەرباز.
- لەنیشانەكان زۆربون ی ئافرەتان وكەمبونەوەی پیاوان.

- لەنیشـانەکان زۆربون ـی جەهل وکەمبونی زانست.

- لەنیشانەکان ـی نزیکبونەوەی بازاڕەکان (بەهۆی ئامێرە پێشکەوتوەکان ـی سەردەم).

- لەنیشـانەکان ـی تر زۆربوون ـی بومەلەرزە.

نیشانە گەورەکان کەتائێستا ڕووی نەیاوە :

- کەیەکەم نیشـانەی گەورە بریتیە : لەدەرچونـی محمدی مەهدی.

أبي سعيد الخدري رضي الله عنه ئەیگـێڕێـتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویـەتی :

يخرج في آخر أمتي المهدي .. يعيش سبعاً أو ثمانياً يعني حجاجاً (أي سنين).

مستدرك الحاكم 4/557-558 وقال هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه ووافقه الذهبي

لەکۆتای ئومەتەکـەم ـدا مەهدی دەرئەچێت.. حەوت یان هەشت ساڵ دەژێت لەپاش دەرکەوتنی.

٢ - علي رضي الله عنه ئەیگێڕێتەوە کـەپێغەمبەر ﷺ فەرموویـەتی :

المهدي منا أهل البيت يصلحه الله في ليلة.

مسند أحمد 2/58 ح 645 تحقيق أحمد شاكر وقال إسناده صحيح وسنن ابن ماجه 2/1367

مەهدی لەئـێمەیە لە ئال بەیت ـە الله تـعالی لەشەوێکدا چاکسازی ئەکات.

ئیمامی ابن کثیر رحمه الله دەفەرمووێت :

أي يتوب عليه ويوفقه ويلهمه ويرشده بعد أن لم يكن كذلك.

النهاية في الفتن والملاحم 1/29

الله چاکسازی ئەکات لەشەوێکدا واتە مۆفەقی ئەکات بۆ تەوبەکردن و ڕێنمای ئەکات بۆهەق پاش ئەوەی کەپێشتر وانەبوە.

بەڵام تەفسیرێکی تریش هەیە بۆ ئەوچاکساز بونە :
هەنێکی تر لەزانایان ئەفەرموون :

يصلحه الله في ليلة - أي: يصلح أمره ويرفع قدره في ليلة واحدة أو في ساعة واحدة من الليل، حيث يتفق على خلافته أهل الحل والعقد فيها.

الله چاکسازی ئەکات لەشەوێکدا واتە کارەکەی بۆچاکسازئەکات و پلەی بەرزئەکاتەوە لەشەوێکدا یان لەسەعاتێکی شەودا کەئەهلی حەل وعەقد کۆڕا ئەبن لەسەر خیلافەتەکەی.

٣ - أم سَلَمَةَ دەفەرمووێت بیستم لە رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ئەیفەرموو :

الْمَهْدِيُّ مِنْ عِتْرَتِي.

مەهدی لەڕەچەڵەکی منە ولە ئال بەیتـە لەنەوەی فاطمە ڕەزای الله ی لێ بێت. **سنن أبي داود 11/373 . وسنن ابن ماجه 2/1368**

٤ - ئیمامی أبو داود (4282) - والترمذي (2230) لە عَبْدِ الله بن مسعود ڕەزای

الله ـی لێ بێت لە پێغەمـبەر ﷺ دەیگێڕێتەوە کـەفەرموویـەتی :

لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ لَطَوَّلَ الله ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَبْعَثَ فِيهِ رَجُلًا مِنِّي أَوْ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يُوَاطِئُ اسْمُهُ اسْمِي وَاسْمُ أَبِيهِ اسْمُ أَبِي ، يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا ، وَعَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْمًا وَجَوْرًا.

ئەگەر لەدوونیادا تاکـەڕۆژێـک بمێنێت ئەوا الله ئەو ڕۆژە درێژئەکاتەوە تا پیاوێـک لە نەوەی من لەئال بـەیت دەنێرێت ناوەکەی ڕێکی ناوی منە وە ناوی باوکیشی ناوی باوکی منە زەوەی پڕ دەکـات لەدادوری هەروەکـ چۆن پێش دەرچونی ئەو پڕکرابوو لەستەم وناهەقی.

شیخ الإسلام ابن تيمية رحمه الله دەفەرموویـت :

الْأَحَادِيثَ الَّتِي يُحْتَجُّ بِهَا عَلَى خُرُوجِ الْمَهْدِيِّ أَحَادِيثُ صَحِيحَةٌ ، رَوَاهَا أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَغَيْرُهُمْ، مِنْ حَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ وَغَيْرِهِ. **منهاج السنة النبوية (8/ 254)**

ئەو فەرموودانەی کەدەکرێن بەبەڵگە بۆ دەرچونی مەهدی فەرموودەی سەحیح ـن ئەبو داود و ترمذی و احمد و غەیری ئەوان گێڕاویانەتەوە لەابن مسعود و غەیری ئەویش.

ابن القيم لە المنار المنيف دەفەرموویـت :

وفي كونه من ولد الحسن سر لطيف، وهو أن الحسن -رضي الله تعالى عنه- ترك الخلافة لله، فجعل الله من ولده من يقوم بالخلافة الحق، المتضمن للعدل الذي يملأ الأرض. وهذه سنة الله في عباده أنه من ترك لأجله شيئا، أعطاه الله، أو أعطى

ذريته أفضل منه.

مەهدی کـە لەنەوەی حسن ـە نهێنیەکی جوان ـی تێدایە کەئەو نهێنیەش ئەوەیە حەسن ڕەزای الله ـی لێ بێت وازی لەخیلافەت هێنا لەپێناو الله (وخیلافەتی وتەسلیم بە ئیمام معاویە کرد بۆیەکرپیزبونی موسڵمانان) بۆیە الله تعالی ویسـتی کەلەنەوەکانی حسن کەسێ دانێ کەهەستێ بەڕاگەیاندنی خیلافـەت بەهەق بەجۆرێ دادوەری پڕ سەر زەوی بکات ئەمەش سونەت ـی الله تعالی ـە لەسەر بـەندەکان ـی کەهەرکەسێ شتێ بۆالله وازلێ بێنێت ئەوا الله تعالی بەباشتر بۆی یان بۆنەوەکانی ئەوکەسە قەرەبوی ئەکاتەوە.

٥ - ئیمام ـی أبو داود (4290) دەیگێرپێتەوە کە ئیمـامـی عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سەیری حەسـەن ـی کوڕی کرد و فەرمووی :

إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ كَمَا سَمَّاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَسَيَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ رَجُلٌ يُسَمَّى بِاسْمِ نَبِيِّكُمْ.

ئەم کوڕەی من گەورەیە وەکـ چۆن پێغەمبەر ﷺ وای پێ فەرمووە وە لەپشـت ـی ئەم کوڕەم کەسێ دەرئەچێ ناوی وەکـ ناوی پێغەمبەرەکەتانە ﷺ.

شيخ الإسلام ابن تيمية **رحمه الله دەفەرمووێت :**

أخبر النبي صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أن اسمه محمد بن عبد الله. **جامع المسائل (3/ 99)**

پێغەمـبەر ﷺ هەواڵی یاوە ناوی مەهدی محمد ـی کوڕی عبدالله یە.

لەمنهاج ـدا هەمان شت ـی فەرمووە :

الْمَهْدِيُّ الَّذِي أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْمُهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الله.

منهاج السنة النبوية (4/ 95)

مەهدی و عیسا علیه السلام یەکتری ئەبینن ولەیەک سەردەمـدا دەرئەچن.

٦ - و جابر رضي الله عنه دەفەرمووێ رسول الله ﷺ دەفەرموێـت :

ينزل عيسى بن مريم فيقول أميرهم المهدي تعال صل بنا فيقول لا إن بعضهم أمير بعض تكرمة الله لهذه الأمة .

عیسـای کوڕی مەریم دائەبەزێ ئەمیری ئەوکاتەی موسڵمانان بەعیسا ئەڵێت وەرە پێش نوێژیمان بـۆبکە عیساش ئەفەرموێت نەخێر ئێوە هەنێکتان پێشەوای هەنێکی خۆتـانن ڕێزی الله یە بۆئەم ئومەتە.

لە صحيح مسلم بەم لەفزە هاتوە :

.. فَيَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُ أَمِيرُهُمْ تَعَالَ صَلِّ لَنَا فَيَقُولُ لا إِنَّ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ أُمَرَاءُ تَكْرِمَةَ الله هَذِهِ الأُمَّةَ. **رواه مسلم 225**

٧ - أبي سعيد الخدري رضي الله عنه دەفەرموێت رسول الله ﷺ فەرموویەتی :

" منا الذي يصلي عيسى ابن مريم خلفه " . رواه أبو نعيم في أخبار المهدي.

لەئێمـەیە ئەوکەسەی کەعیسای کوڕی مەریەم لەپشتیەوە نوێژ ئەکات.

وتەی زانایــان وعەقیدەی ئەهلی سونەت لەبارەی مەهدی :

١ - ابن ابي شيبة لە محمد بن سيرين رحمه الله ئەیگێڕێتەوە فەرموویەتی :

الـمهدي من هذه الأمة وهو الذي يؤم عيسى ابن مريم.

مصنف ابن أبي شيبة، ج: 7، ص: 513، رقم: 37649

مەهدی لەم ئومەتە ـدايە وە پێش نوێژی بۆ عیسای کوڕی مەریــەم ئەکات.

٢ - محمد بن الحسين الآبري رحمه الله دەفەرموویـت :

قد تواترت الأخبار واستفاضت عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بذكر المهدي، وأنه من أهل بيته، وأنه يملك سبع سنين، وأنه يؤم الأرض عدلًا، وأن عيسى صلى الله عليه وسلم يخرج فيساعده على قتل الدجال، وأنه يؤم هذه الأمة ويصلي عيسى خلفه. المنار المنيف، لابن القيم، ص: 142

بە تەواتری هەواڵەکان لەپێغەمبەر ﷺ هاتوە لەبارەی مەهدیەوە کە لە ئال بەیت ـی پێغەمبەرە ﷺ وە سەر زەوی پڕ ئەکات لەدادوەری وە عیسا علیه السلام دائەبەزێت هاوکاری مەهدی ئەکـات بۆکوشتنی دەجال وە مەهدی پێشەوایەتی ئومەت ئەکات وعیسا لەپشتیەوە نوێژ ئەکات.

٣ - الإمام محمد بن أحمد السفاريني رحمه الله دەفەرمووێت :

قد كثرت بخروج المهدي الرواياتُ حتى بلغت حدَّ التواتر المعنوي، وشاع ذلك بين علماء السنة حتى عدَّ من معتقداتهم. لوامع الأنوار البهية، للسفاريني، ج: 2، ص: 84

ڕیوایەت گەلێکی زۆر هاتوە لەبارەی دەرچونی مەهدی تاگەشتۆتە پلەی متواتر وە لەناو زانایانی ئەهلی سـونەت بڵاوبۆتوە تا بۆتە بەشێ لەعەقیدەی ئەهلی سـونەت.

٤ - الإمام أحمد بن عبد الحليم بن تيمية رحمه الله دەفەرموێت لەسەرەوە مانای ئەم وتەیەمان کردووە :

الأحاديث التي يحتج بها على خروج المهدي أحاديث صحيحة، رواها أبو داود والترمذي وأحمد، وغيرهم من حديث ابن مسعود وغيره كقوله صلى الله عليه وسلم في الحديث الذي رواه ابن مسعود: ((لو لم يبْقَ من الدنيا إلا يوم لطوَّل الله ذلك اليوم، حتى يخرج فيه رجل مني أو من أهل بيتي - يواطئ اسمه اسمي واسم أبيه اسم أبي، يملأ الأرض قسطًا وعدلًا كما مُلِئت جورًا وظلمًا)) [ورواه الترمذي وأبو داود من رواية أم سلمة]، وأيضًا فيه: ((المهدي من عترتي من ولد فاطمة)). [ورواه أبو داود من طريق أبي سعيد، وفيه: يملك الأرض سبع سنين].

منهاج السنة، لابن تيمية، ج8 ص: 254

٥ - الإمام ابن حجر العسقلاني رحمه الله دەفەرمووێـت :

تواترت الأخبار بأن الـمهدي من هذه الأمة، وأن عيسى صلى الله عليه وسلم يصلي خلفه. **فتح الباري لابن حجر العسقلاني، ج: 6، ص: 569**

هەواڵەکان کەلەسـەر مەهدی هاتوە کەلەم ئومەتەدایە گەشتۆتە پلەی تواتر وە عیسا علیه السلام نوێژ لەپشتیەوە ئەکات.

پاشان لەنیشانە گەورەکان :

- دەرچوون ی دەجال.

- دابەزین ی عیسا علیە السلام.

- دەرچوون ی یەئجوج ومەئجوج.

- پەیدابوون ی دووکەڵ، قال تعالى : ﴿ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ يَغْشَى النَّاسَ ۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

جا چاوەڕوانی رۆژێک بەکە ئاسمان بە ئاشکرا دووکەڵێکی لێ پەیدا دەبێت هەموو خەڵکی ئەگرێتەوە هەرکە بینیشیان ئەڵێن ئەمە سزایەکی ئێش پێگەیەنەرە.

- هەڵهاتنی خۆر لەخۆر ئاواوە.

- دەرچون ی دابە، قال تعالى : ﴿ ۞ وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴾

کاتێ کە فەرمانی سزای ئەوانە دراو بڕیاریش درا کە قیامەت بێت ئەوا لە سکی زەوییدا (دابة الأرض)یان بۆ دەردەهێنین قسەیان لەگەڵ ئەکاو ئەڵێ بەڕاستی زۆربەی ئەم خەڵکە باوەڕیان بەئایەتەکانی ئێمە نەهێناو یەقینیان پێیان نەبوو.

- لەنیشانە گەورەکان ڕوودانی سێ ڕۆچون ڕۆچونێک لەڕۆژهەڵات وڕۆچونێک لەڕۆژئاو وڕۆچونێک لەجەزیرەی عەرەب.

- دەرکەوتن ی کێوێکی ئاڵتون ی، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ی :

لا تقوم الساعة حتى يحسر الفرات عن جبل من ذهب يقتتل الناس عليه، فيقتل من كل مائة تسعة وتسعون ويقول كل رجل منهم لعلي أكون أنا الذي أنجو.

قیامەت نایەت هەتاوەکو ئاوی فوڕات دائەکشێت و کێوێک لەئاڵتون

دەرکەوێت خەڵکی یەکتری یەکوژن لەسەری لەهە سەد کەسێ نەوەدو نۆ کەس ئەکوژرێت وهەرکەسێک لەوان ئەڵێت ڕەنگە ئەو یەک کەسەی ڕزگاری ئەبێت من بم.

ئیمام الحافظ ابن حجر العسقلاني رحمه الله له فتح الباري فەرموویەت ی :

ويحتمل أن تكون الحكمة من النهي عن الأخذ منه لكونه يقع في آخر الزمان عند الحشر الواقع في الدنيا.

گریمانەی ئەوە هەیە حیکمەت لەنەبردنی هیچ شتێک لەو کێوە لەبەرئەوەبێت کەئەمە لەکۆتایی دوونیا ڕوو ئەیات لەکات ی ئەو حەشرەی لەدوونیا ڕووئەیات.

- دەرکەوتن ی ئاگرێک لەحضرموت ـەوە کەخەڵکی لەڕۆژهەڵاتەوە بۆ ڕۆژ ئاوا کۆئەکاتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ی :

ستخرجُ نارٌ من حضْرَمَوْتٍ أو من نحو بَحْر حضْرَمَوْتٍ قبلَ يومِ القيامة تُحْشرُ الناسَ قالوا يا رسولَ اللهِ فما تأمُرُنا فقال عليكُم بالشّامِ.

ئاگرێک لەحضرموت یان لەدەریایی حضرموت دەرئەچێت پێش قیامەت خەڵکی کۆئەکاتەوە (هەموویان کۆئەکاتەوە بۆجێگەیەکی دیاریکراو چونکە هەریەکەی بەلایەکدا ئەچێت) هاوەڵان فەرموویان بەچی فەرمانمان پێ ئەکەیت ؟ فەرمووی ڕووبکەنە شام. أخرجه الترمذي (2217)

٢١ - ئیمـان وتەو کردارە زیاد ئەکات و کەم ئەکات وەک چۆن لەفەرموودە هاتوە « اكمل المؤمنين ايمانا احسنهم خلقا » (ابو داود ٤٦٨٢) وە هەروەها فەرموودەی « من تـرک الصلاة فقد کـفر » ئەوەی واز لەنوێژ بهێنێت کافربووە.[١]

٢٢ - هیچ شتێک لەکردارەکان وازلێ هێنان ی کوفر نیە تەنها نوێژ نەبێت هەرکەس وازی لێ بهێنێت ئەوا کافرە الله تعالى کوشتنی حەڵاڵ کـردووە.[٢]

---

(١) **بەڵگەکان لەسەر ئەوەی ئیمان وتە وکردار وبیروباوەڕی دڵە وزیاد وکەم ئەکات لە کتێب ی عەقیدەکەی ئیمامی سفیان ی ثەوری لە شەرح ی وتەی (وَالْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ) لەوێـدا بەدرێژی باسم لێوە کـردووە هەرکـات وترا ئیمان وتە وکردارە ئەوا ئەبێت بەم شێوازە لێی تێ بگەیت کەئیمام ی ابن القيم رحمه الله تعالى فەرموویەت ی :**

وها هنا أصل آخر وهو ان حقيقة الإيمان مركبة من قول وعمل والقول قسمان قول القلب وهو الاعتقاد وقول اللسان وهو التكلم بكلمة الإسلام والعمل قسمان عمل القلب وهو نيته وإخلاصه وعمل الجوارح فإذا زالت هذه الأربعة زال الإيمان بكماله وإذا زال تصديق القلب لم تنفع بقية الأجزاء فإن تصديق القلب شرط في اعتقادها وكونها نافعة وإذا زال عمل القلب مع اعتقاد الصدق فهذا موضع المعركة بين المرجئة وأهل السنة.

لێرەدا بنچینەیەکی تر هەیە ئەویش ئەوەیە ئیـــمان (باوەڕ) پێکهاتوە لە وتە وکردار جا وتـــە ئەبێتە دووبەشەوە :

١ - وتەی دڵ کەبریتیە لەوەی بڕوای تەواوی هەبێت (تصدیق).

٢ - وتەی زمان کەبەزمان دان بنێت بەباوەڕەکەی بەئیسلام.

کــــردار یش دووبەشـە :

١ - کرداری دڵ کەبریتیە لەنیـاز و دڵسۆزی بۆفەرمانەکانی الله.

٢ - کرداری لاشـە.

جا ئەگەر ئەم چوارشـتە بەیەکەوە نەبوو ئەوا ئیمان بەیەکجاری نامێنێت ئەگـەر (تصدیق ـی دڵ نەما) ئەوا ئەو خاڵەکانی تریش مابێتەوە سودی نابێت چونکە باوەڕی دڵ مەرجە بۆ دروست بونی ئیمان بـــەڵام ئەگەر تصدیق ـی دڵ مایەوە کرداری دڵ نەبـــوو ئائەمە جەنگی نێوان ئەهلی سونەت و موڕجیئەکانە (چونکە لەلای ئەهلی سونەت نەمانی کرداری دڵ کەپەیوەستەبەکرداری لاشە خاوەنەکەی کافر ئەکات بەڵام لەلای موڕجیئە موسڵمانە !).

بۆیە ابن القیم ئەفەرموێت :

فأهل السنة مجمعون على زوال الإيمان وأنه لا ينفع التصديق مع انتفاء عمل القلب وهومحبته وانقياده كما لم ينفع إبليس وفرعون وقومه واليهود والمشركين الذين كانوا يعتقدون صدق الرسول بل ويقرون به سرا وجهرا ويقولون ليس بكاذب ولكن لا نتبعه ولا نؤمن به وإذا كان الإيمان يزول بزوال عمل القلب فغير مستنكر أن يزول بزوال أعظم اعمال الجوارح ولا سيمــا إذا كــان ملزوما لعــدم مــحبة القلب

وانقياده الذي هو ملزوم لعدم التصديق الجازم كما تقدم تقريره فإنه يلزمه من عدم طاعة القلب عدم طاعة الجوارح إذ لو اطاع القلب وانقاد أطاعت الجوارح وانقادت ويلزم من عدم طاعته وانقياده عدم التصديق المستلزم للطاعة وهو حقيقة الإيمان فإن الإيمان ليس مجرد التصديق كما تقدم بيانه وإنما هو التصديق المستلزم للطاعة والانقياد وهكذا الهدى ليس هو مجرد معرفة الحق وتبينه بل هو معرفته المستلزمة لاتباعه والعمل بموجبه.

ئەهلی سونەت کۆدەنگن لەسەر نەمانی ئیمانی ئەوکەسە کەکرداری دڵی نەماوە تەنها باوەڕی دڵ سودی پی ناگەیەنێت کاتێ کرداری دڵ ی لەگەڵ نەبێت کەبریتیە لەخۆش ویستنی شەرع ی الله وملکەچ بون بۆی هەروەك چـۆن ابلیس و فیرعەون و گەلەکەی و جولەکەکان و موشریـکان لەدڵـەوە باوەڕیان بەپێغەمبەر هەبوە علیهم السلام بەڵکـو بەزمان بەنهێنی وئاشـکراش ئەیانگوت درۆزن نیـە بەڵام شـوێنی ناکەویـن وباوەڕی پێ ناهێنین (بەواتای ملکەچی نابین ئەگینا باوەڕیان وابوو پێغەمبەران ڕاستگۆن ولەلایەن الله ـەوە هاتون) جاکەوابـوو ئیمان لائەچێت بەنەمانی کرداری دڵ وە هیچ مەحاڵ نیە کەئیمان لابچێت بە نەمانی گەورەترین کرداری لاشـە بەتایبەت ئەگەر ئەو کردارەی لاشـە مانای ئەوە بـدات کە لەدڵەوە فەرمانەکەی الله ی خۆشناوێ وملکەچی نابێت جـا هەرکات دڵ ملکەچ ی فەرمانی الله نەبێت ئەوە مانای ئەوەیـە لەدڵەوە بـڕوای تەواوی بەڕاستی بونی شەرعی نیە وە لەکاتی نەبونی گوێڕایەڵی دڵ بۆ فەرمانی شـەرع لاشەش گوێڕایەڵ نابێت چونکـە ئەگەر دڵ ملکەچ بێت ئەوا لاشـەش ملکەچ ئەبێت بۆشەرع جالەکاتی نەمانی ملکەچی بۆشەرع وگوێڕایەڵی نەکردنی شەرع مانای ئەوەیە لەدڵەوە بڕوای بەڕاستـی بونـی شـەرع نـیە بەوجـۆرەی

کەملکەچ بێت بۆفەرمانەکانی الله کەئەمە هەقیقەتی باوەڕە چونکـــە ئیمان هەرئەوەنیە لەدڵەوە باوەڕت پێی هەبێت بەڵکو ئیمان بریتیە لەباوەڕهێنانێ کەملکەچی شەرع وگوێڕایەڵ بێت بۆشەرع هەروەک چۆن گەر کەسێ هیدایەت بناسێت وهەق بناسێت پێی ناوترێ ئەمە هیدایەت دراوە بەڵکو ئەبێت لەگەڵ ناسینی هیدایەت پەیوەست بێت بەشوێنکەوتنی هیدایەت وکارکردن بەداخوازیەکانی.

کەواتـە (اعتقـاد لەلای ئەهلی سونەت بریتیە لەچوار شت پێکەوە تصدیق بەدڵ وبەزمان کردار بە دڵ و بەلاشە).

تصدیق ی دڵ گرێ دراوە بەتصدیق ی زمان تصدیق ی دڵ وزمان نابێت بەئیمان تا دڵ ملکەچی دەرئەبڕێ بۆ شەرع هەرکات دڵ ملکەچ بوو لاشە کردار ئەکات جا تصدیق ی دڵ و ملکەچ بونی دڵ بۆشەرع بەدی نایەت تا بەزمان دان ئەنێت بەئیسلام چونکـە گـەر تەنهـا تصدیق ی دڵ بێ داننان بەئیسلام سـودی هەبوایە ئەوا فیرعەون موسڵمـان ئەبـوو ! چونکە لەدڵەوە یەقینی هەبوو بە موسا.

الله ئەفەرمووێت : ﴿ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ ﴾
وە لە ناخی دەروونیاندا متمانەو یەقینیان هەبوو بەڕاستییان زانی بەڵام نکوڵییان کردن لە ڕووی ستەمکاریی و خۆ بەزل زانینەوە نەک لە ڕووی هەق و ڕاستیەوە.

کەواتـا تەنهـا تصدیـق ی دڵ کـافی نیە گەر تصـدیق ی دڵی هەبێـت و

بەزمانیش دان بنێت بەئیسلام ـدا بەڵام ملـــکەچ ـی دەرنەبڕێت بۆ شوێنکەوتنی پێغەمبەر ﷺ ئەمە دیسـان پێی ناوترێ ئیمان و یەقـین.

چونکە گەر وابوایە ئەبوو تاڵیب کەلەدڵەوە ئەیزانی پێغەمبەر ﷺ ڕاستە بەزمانیش دانی پێدا نابوو کەئەیگوت :

وَلَقَدْ عَلِمْتُ بِأَنَّ دِينَ مُحَمَّدٍ * مِنْ خَيْرِ أَدْيَانِ البَرِيَّةِ دِينَا
لَوْلاَ المَلامَةُ أَو حَذَارِ مَسَبَّةٍ * لَوَجَدْتَني سَمْحاً بِذَاكَ مُبِينَا

بەڵام لەترسی لۆمەی خەڵک ملکەچ نەبوو بۆیە بەکافری مرد.

وە ابن قیم لەهەمان کتابی الصلاة لەپەڕەی 25 ئەفەرموێت : دووجولەکە هاتن بۆلای پێغەمبەر ﷺ وتیان شاهێدی ئەیەین تۆپێغەمبەری بەڵام لەترسی ئەوەی جولەکەکان بمانکوژن شوێنت ناکەوین.

لەکاتێکدا جولەکە لەدڵیشەوە بڕوایان پێ هەبوو بەزمانیش دانیان پێدا هێنا کەواتـا لێرەوە لەمەبەستی فەرموودەکەی پێغەمبەر ﷺ تێگەشتین کە یەقـــین ـی دڵ بریتیە لە تصدیق ـی دڵ وزمان و لەکرداری دڵ وزمان.

بۆیە فەرموویەتی :

ألا وإن في الجسد مضغة إذا صلحت صلح الجسد كله وإذا فسدت فسد الجسد كله ألا وهي القلب. **متفق عليه**

له لاشەدا پارچە گۆشتێ هەیە گەر چاک بوو ئەوا هەموو لاشە چاک دەبێت خۆ ئەگەر ئەو پارچە گۆشتە خراپ بوو هەموو لاشە خراپ ئەبێت ئەویش دڵە.

جا چاکترین شت یەقینە لەدڵە جاگەر یەقین لەدڵ هەبێت هەموو لاشەش ملکەچ شەرع دەبێت.

شيخ الإسلام ابن تيمية له الفتاوى ج 7 ص 204 دەفەرموێت :

الثالث ظنهم أن الإيمان الذي في القلب يكون تاما بدون شيء من الأعمال ولهذا يجعلون الأعمال ثمرة الإيمان.

گومانی سێهەمیان ئەوەیە وائەزانن کەئیمانی دروست لەدڵدا بەدی یەت بەبێ ئەوەی کرداریش ئەنجام بات هەربۆیە مورجیئەکان کردار بەبەرهەمی ئیمان ئەزانن.

وه ئەفەرمووێت له مجموع الفتاوى (7 / 541) :

وإذا قام بالقلب التصديق به والمحبة له لزم ضرورة أن يتحرك البدن بموجب ذلك من الأقوال الظاهرة والأعمال الظاهرة فما يظهر على البدن من الأقوال والأعمال هو موجب ما فى القلب ولازمه ودليله.

ئەگەر دڵ بڕوای هەبێت و خۆشەویستی هەبێت بۆشەرع ئەوا پێویستە کەلاشە بجوڵێت بۆجێ بەجێکردنی داخوازیەکانی دڵ لەوتە وکردار ئاشکراکانی لاشە جائەوەی دەرئەکەوێ لەسەر لاشە لەوتە وکردار داخوازی ئەوەیە کەدڵدایە و پەیوەستە بەدڵەوە وەبەڵگەیە بەسەر دڵەوە.

واتا کاتێ کەسێ بەلاشە کرداری نیە بۆشەرع وملکەچ نیە ئەمەنیشانەی ئەوەیە لەدڵەوە ملکەچی وباوەڕی بەشەرع نیە جائەمە قاعیدەیەکی زۆر گرنگ گەر لەزانایانی ئەهلی سونەت پێناسەی ئیمان وکوفر وەربگریت ئەوا هیچ کات شوبهەی ئەهلی ئیرجاء کارت لێ ناکات.

(٢) **نوێژنەکردن کەئیمام ی احمد فەرمووی : هیچ شتێک لەکردارەکان وازلێ هێنان ی کوفر نیە تەنها نوێژ نەبێت هەرکەس وازی لێ بهێنێت ئەوا کافرە، هەروەها ئیمام ی الخلال لە السنةکەیدا گێڕاویەتیەوە لەمحمد بن هارون لە إسحاق بن إبراهیم فەرموویەتی دانیشتبوم پیاوێک پرسیاری لە ئەبوو عبدالله کرد (احمد ی کوڕی حەنبەل) ووتی :**

یا أبا عبد الله إجماع المسلمين على الإيمان بالقدر خيره وشره قال أبو عبد الله نعم قال ولا نكفر أحدا بذنب فقال أبو عبد الله أسكت من ترك الصلاة فقد كفر ومن قال القرآن مخلوق فهو كافر.

ئەی باووکی عبدالله کۆدەنگی موسڵمانان لەسەربڕواهێنانە بەقەدەر بەخێر وشەڕیەوە ؟ ئەبوو عبدالله فەرمووی بەڵێ پیاوەکە وتی وەکەس تەکفیرناکەین بەتاوان ئیمام احمد فەرمووی بێدەنگ بە هەرکەسێ نوێژ واز لێ بێنێت کافرە وەئەوەی بڵێت قورئان مەخلوقە کافرە.

ئەم وتەیەی ئیمام لەئیجماع ی هاوەڵان وەرگیراوە کە عبدالله ی کوڕی شقیق ئەفەرموێت :

كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لا يَرَوْنَ شَيْئًا مِنْ الأَعْمَالِ تَرْكُهُ كُفْرٌ غَيْرَ

الصَّلاةِ.

هاوەڵان ی پێغەمبەر ﷺ وازهێنانیان لەهیچ کارێـک پێ کوفرنەبوە تەنها نوێژ نەبێت. رواهُ التِّرمِذِي

لەوانەیە کەسێک تەئویل بکات بڵێت دیارنیە مەبەست ی کوفری گەورەیە یاخود کوفری بچوک لەوەڵامدا ئەڵێین مەبەست ی کوفری گەورەیە چونکە هاوەڵان وازهێنانیان لەچەندین کرداری تر بەکوفر زانیوە بەڵام بەکوفری بچوک بۆنمونە حوکم نەکردن بەحوکمێکی الله تعالی لەقەزیەیەکی دیاریکراودا بە کوفری بچوکیان زانیووە کەواتا مەبەستەکەی عبدالله ی کوڕی شقیق ئەوەیە هاوەڵان وازهێنانیان لەنوێژ بەکوفری گەورە زانیوە ئەگینا شتی تر زۆرە کەهاوەڵان بەکوفری بچوکیان زانیوە بەڵام مادام فەرمووی تەنها وازهێنانیان لەنوێژ بەکوفر زانیوە واتا تەنها ئەو وازهێنانەیان بەکوفری گەورە زانیوە ئەما وازهێنان لەهەنێ کردەوەی ترهەبوە کەهەر بەکوفریان زانیوە بەڵام کوفری بچوک وە ئەمەش مانای ئیجماعە چونکە لەهاوەڵان هەبوە حەج نەکەری پێ کافربوە وەک ئیمام ی عمر هەشبوە پێی موسڵمان بوە بەڵام نوێژنەکردن هەموویان تێیدا کۆڕابوون ـە کەوازهێنان لێی کوفری هەقیقی وکوفری گەورەیە ئەگینا زۆرشتی ترهەبوە وازهێنان لێی بەکوفریان زانیوە بەڵام بەکوفری بچوک لێرەوە تێ ئەگەین لەم کوفرەی عبدالله ی کوڕی شقیق باسی ئەکات واتا کوفرەکە گەورەیە وازهێنان لەنوێژ چونکە عبدالله ئەگەر مەبەست ی کوفری بچوک بایە نەیئەفەرموو تەنها نوێژنەکردنیان پێ کوفربوە بەڵکو زۆر شت ی تریش هەیە نەکردنی کوفربوە لای هاوەڵان بەڵام کوفری بچوک.

بەڵگەش لەسەر ئەم ئیجماعە ئەوەیە ئەوکاتەی ئیمام ـی عمر بریندار کرا ابن عباس پێی فەرموو :

يا أميرَ المؤمنين الصَّلاةَ.

ئەی پێشەوای باوەڕداران کات ـی نوێژە.

ئەویش فەرمووی :

أجَل إنَّه لا حَظَّ في الإسلامِ لِمَنْ أضاعَ الصَّلاةَ.

بەڵـێ هیچ بەشێک لەئیسلام نیە بۆکەسێک نوێژ بفەوتێنێت.

ئەمەش ـی لەبەردەم هاوەڵان فەرموو هیچ هاوەڵێک پێچەوانەی ئەم وتەیەی دەرنەبڕی بۆیە ئەبێت بەئیجماع ـی هاوەڵان لەسەر کافربون ـی نوێژنەکەر.

الصلاة وحكم تاركها لابن القيم (33)

قال الله تعالى : ﴿ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

نوێژەکانیشتان بەڕێک و پێکی ئەنجام بەن لە موشریکان مەبن.

ئیمام ـی طبری رحمه الله تعالى لەتەفسیری ئەوئایەتە پیرۆزە فەرموویەتی :

ولا تكونوا من أهل الشرك بالله بتضييعكم فرائضه.

واتـا مەبن بەیەکێک لەموشریکان بەهۆی فەوتـان وفەرامۆشکردنـی فەرزەکانی الله تعالى.

لەفەرموودەش ئەمە زیاتر ڕوونکـراوەتەوە پێغەمـبەر ﷺ فەرموویەت ـی :

الْعَهْدَ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ الصَّلاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ.

پەیمان ـی جیاکەرەوەی نێوان ئێمەی موسڵمـان لەگەڵ کافران بریتـیە لەنوێژ ئەوەی وازی لێ بهێنێت کافربوە. رواه الخمسة

اسحاق ـی کوڕی ڕاهوەی ئەفەرموێت :

قد صحّ عن رسول الله صلَّى الله عليه وسلَّم أنَّ تارك الصلاة كافرٌ وكذلك كان هو رأي أهل العلم من لدن النبي صلى الله عليه وسلم إلى زماننا هذا.

بەصحیح ـی هاتوە لەپێغەمبەرەوە ﷺ کەنوێژنەکەر کـافرە بەهەمان شێوە تەکفیرکردن ـی نوێژنەکەر بۆچونی زانایانە لەسەردەمی پێغەمبەر ﷺ تائەم سەردەمەی ئێمە. الاستذكار (2 /150)

تەنانەت هەنێـک لەزانایـان وتویـانە ئەوەی ئارەق بخواتەوە کافرە چونکە خواردنەوەی ئارەقەکە وای لێ ئەکات نوێژ نەکات بەوهۆیەشەوە کافرئـەبێت.

عبداللہ بن عمرو ئەیفـەرموو :

من شرب الخمر ممسيا أصبح مشركا ومن شربه مصبحا أمسى مشركا.

ئەوکەسەی ئێوارە ئارەق بخواتەوە ڕۆژئەکـاتەوە بۆتە موشـریک ئەوە بەڕۆژ بیخواتەوە ئێوارە بۆتە مووشریـک.

بەإبراهيم النخعي وترا واتـای ئەو وتەیە چیە ؟ فەرمووی :

لأنه يترك الصلاة.

چونکە ئەوکەسەی ئارەق ئەخواتەوە واز لەنوێژ ئەهێنێت.

شیخ الإسلام ابن تیمیة لە کتاب الإیمان گێڕاویەتیەوە :

وقال أبو عبد الله الأخنس من شرب المسكر فقد تعرض لترك الصلاة، ومن ترك الصلاة فقد خرج من الإيمان.

ابو عبدالله الاخنس وتوویەتی ئەوکەسەی ئارەق بخواتەوە بەرکەوتەی وازهێنان لەنوێژ ئەبێت وەئەوکەسەشی واز لەنوێژ بهێنێت لەئیمان دەرئەچێت.

رحمە الله تعالی فەرموویەتی : لە عمر ی کوڕی خطاب وعبد الرحمن بن عوف ومعاذ بن جبل وأبي هريرة، جگەلەوانیش لەهاوەڵان بڕوایان وابوە :

أن من ترك صلاة فرض واحدة متعمدا حتى يخرج وقتها فهو كافر مرتد.

ئەوکەسەی یەک نوێژی فەرزنەکات بەئەنقەست تالەکاتەکەی دەرئەچێت ئەوا ئەووکەسە کافر ومورتەدە. غربة الاسلام للشيخ حمود التويجري 326

تێبینی : ئارەق خۆر تەکفیرناکرێت لەبەر خودی ئارەق خواردن ئەو وتانەی سەلەف مەبەستیان ئەوکەسەیە کەبەهۆی ئارەقخواردنەوە نوێژێکی فەرز تەرک بکات.

ئەگینا خودی ئارەق خواردنەوە بەئیجماعی ئەهلی سونەت تاوانێ گەورەیە وپێی کافرنابێت ئەگەر بەحەڵاڵی نەزانێت.

٢٣ - باشـترین ی ئەم ئومەتە لەپاش پێغەمبەرەکەی ﷺ ابو بکری صدیق ـە پاشان عومەری کوڕی خطاب پاشان عثمـان ی کوڕی عفان ئەم سێ هاوەڵە پێش ئەخرێن وەک چۆن پێغەمبەر ﷺ پێشی خستن ولەمەدا هیچ ناکۆکیەک نەبوو.

٢٤ - پاش ئەو سێ هاوەڵە هاوەڵان ی شورا لەپێنج کەسەکە علی کوڕی ابی طالب وزوبەیر و طەلحە و عبدالرحمن ی کوڕی عەوف وسعدی کوڕی ابی وقاص هەموویان شیاو وشایستەن بۆخیلافەت وهەموویان ئیمام ـن.

٢٥ - ئەمەش بۆ وتەکەی ابن عمر ئەچێت کەئەیفەرموو ئێمە بەم شێوە ریزبەندمان ئەکرد کاتێک پێغەمبەر ﷺ وهاوەڵەکان ی زیندوو بوون (ابو بکر پاشان عمر پاشان عثمان پاشان بێدەنگ ئەبووین) (١)

٢٦ - پاش هاوەڵان ی شورا ئەهلی بەدر لەموهاجرەکان پاشان ئەهلی بەدر لەئەنصارییەکان لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ بەپێی ئەندازەی هیجرەتکردن وپێشەوەچوون پێش خستنی پێشترەکان یەکەم بەیەکەم. (واتا ئەوانەی پێشینەیان زیاترە لەئیسلام وهیجرەتەکەی پێشترکەوتوە فەزیلەتی زیاتر لەوانەی دووای خۆی)

٢٧ - پاشان باشترین ی خەڵکی لەدوای ئەوان هاوەڵان ی پێغەمبەر ﷺ کەلەسەردەم ی ئەواندا پێغەمبەر ﷺ ڕەوانەکرا هەرکەس هاوەڵێتی پێغەمبەری کردبێت ﷺ بۆساڵێک یان مانگێک یان ڕۆژێک یان سەعاتێک یا چاوی پێکەوتبێت ئەوە لەهاوەڵەکان ی دائەنرێت بەئەندازەی هاوڕیەتیکردنەکەی پشکی هەیە لەهاوەڵ بوون پێشینەی لەگەڵ پێغەمبەربوە ﷺ لێی بیستوە و سەیری کردووە نزمترینیان لەڕووی هاوەڵ بوونەوە باشتر وئەفزەڵترن لەخەڵکی سەردەمی دوای خۆیان کەئەوان پێغەمبەریان نەبینیوە ﷺ ئەگەرچی ئەوانەی دووای خۆیان بەهەموو کردەوەیەکی چاکیشەوە بگەنەوە دیداری پەروەردگاریان بۆیە ئەوانەی هاوەڵێتی پێغەمبەریان کردووە ﷺ وپێغەمبەریان بینیوە ﷺ وشتیان لێ بیستوە وە ئەوەی تەنانەت بۆ یەک سەعات پێغەمبەری بینیوە ﷺ ئیمانی پێ هێناوە باشتر وئەفزەڵترن لەتابعین بەهۆی هاوەڵێتیان بۆ پێغەمبەر ﷺ ئەگەر چی تابعیەکان هەموو کارێکی خێر وچاکەش ئەنجام بەن.(٢)

---

(١) بـۆ درێژەی ئەم بابەتە بڕوانە کتێب ی شەرح ی عەقیدەکەی ئیمام ی سوفیان ی ثەوری لەوێدا بەدرێژی باسم لێوە کـردووە بـڕووانە بڕگەی شُعَیْب فەرمووی وتم بەسوفیـان :

یَا أَبَا عَبْدِ الله وَمَا مُوَافَقَةُ السُّنَّةِ؟ قَالَ: تَقْدِمَةُ الشَّيْخَيْنِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ الله عَنْهُمَا يَا شُعَيْبُ لَا يَنْفَعُكَ مَا كَتَبْتَ حَتَّى تُقَدِّمَ عُثْمَانَ وَعَلِيًّا عَلَى مَنْ بَعْدَهُمَا.

ئەی باوکی عبدالله موافەقەکردن ـی سونەت چیە ؟ فەرمووی پێش خستنی ئەبو بکر و عمرە ڕەزای الله ـیان لێ بێت وە ئەی شوعەیب ئەمەی ئەینوسیت سودت پێ ناگەیەنێت تاوەکـ عوثمان و علی پێش نەخەیت بەسەر هەموو ئەوانەی دواتر.

(٢) **جوانترین پێناسەی صەحابە (هاوەڵ) ئەوەیە کەئیمام ـی ابن حجر هەڵیبژاردوە و فەرموویەت ـی :**

انه مـن لقـي النبي صلى الله عليه وسـلم مؤمنا به ومات على الاسلام ولو تخلله الردة. **نزهة النظر 1/140**

صەحابە بریتیە لەهەرکەسێک گەشتبێت بەدیداری پێغەمبەر ﷺ وئیمان ـی پێ هێنابێت لەسەر ئیسلام مردبێت ئەگەرچی لەونێوانەدا توشی هەڵگەڕانەوەش بوبێت.

هەربۆیە پێناسەی گەشتن بەپێغەمبەر ﷺ گشتگیر ترە لەپێناسەی بینینی پێغەمبەر ﷺ چونکە هەبوە لەهاوەڵان کوێربوە گەشتوە بەپێغەمبەر ﷺ ئیمانیشی هیناوە ولەسەر ئیمانیش مردووە بەڵام پێغەمبەری بەچاو نەبینیوە ﷺ هەروەها هاوەڵ بوون ئەوکەسانەش ئەگرێتەوە کەمنداڵی هاوەڵان بوون پێغەمبەر ﷺ وسلم دەمی شیرین کردوون بەخورما لەکاتی منداڵیاندا وەک محمود ـی کوڕی ربیع و عبدالله ـی کوڕی طلحە.

مەزهەب ـی ئەهلی بیدەع وگومڕای بەرامبەر بەهاوەڵان پێچەوانەی بیروباوەڕی ئـەهلی سونەت وجەماعەیە کۆمـەڵی یەکەم ڕافیزەکـان کەئەمانــە زیادەڕەوی

ئەکەن لە ال بەیت و تەکفیری هاوەڵان ئەکەن وجنێو بەهاوەڵان ئەیەن ودژایەتیان ئەکەن لەکاتێکدا الله تعالی ڕازی بووە لەهاوەڵان قال تعالی : ﴿ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾

لە دەستەی یەکەمی پێشەنگی کۆچکەران و پشتیوانان و چاک پەیڕەوانی ئەوانییش الله تعالی لێیان ڕازیی بوو لێیان و ئەوانیش لە لە الله تعالی ڕازییبوون بەدەر لەوەش چەندان باخ و بێستانی بۆ سازداون کە بە بەر درەخت و کۆشکەکانییدا روبار گەلێ دەچێت بە هەتا هەتاییش تێیدا ئەمێننەوە هەر ئەوەیشە دەسکەوت و سەرفرازیی گەورە.

هەربۆیە الله تعالی ڕازیبون خۆی وبڕیاری بەهەشت ی یاوە بۆهاوەڵان هەرکەس تەکفیریان بکات ئەوە بڕیاری الله تعالی وئایەت ی بەدرۆ داناوە هەرکەسێک ئایەت ی الله تعالی بەدرۆ دانێت کافربووە.

هەربۆیە لە ئیمام ی احمدەوە هاتوە فەرموویەت ی :

ان من سب الشیخین ابی بکر وعمر کفر.

ڕیوایەت کراوە لەئیمام ی احمد هەرکەسێک تەکفیری ابو بکر وعمر بکات تەکفیری ئەکات. المسائل المرویة عن الامام احمد (2/363)

لەپێچەوانەی رافیزەکان نەواصب هەیە ئەمانە دژایەت ی ئال بەیت ئەکەن بەڵام ئەهلی سونەت لەنێوان ئەم دووکۆمەڵە گومڕایەدان ئال بەیتیان خۆشەوێت بەڵام زیادەڕەوی ناکەن لەخۆش ویستیان وەهەروەها هەموو

هاوەڵانیان خۆشەوێت ولەپێگەیـان کەم ناکەنەوە وتـانەوتەشـەر لەهیچ هاوەڵێـک نایەن وبڕوایان وایە هاوەڵان باشترینی خەڵکانن لەپاش پێغەمبەران علیهم السلام سەرەتا لەخەلیفە ڕاشیدەکانەوە پاشـان دەهاوەڵەکەی تر کەموژدەی بەهەشتیان پێدراوە پاشـان ئەهلی بەدر و موهاجرین وئەنصار وئەهلی بەیعەت ـی رضوان ئەوانەی کەلەژێر دارەکە بەیعەتیان یـا بەپێغەمبەرمان علیە الصلاة والسـلام کەژمارەیان هەزار وچوارسەد هـاوەڵ بـوو هاوەڵان هەموویان ڕاستگۆ وعەدل و متمانەن بەوانەشیانەوە کەتوشـی فیتنە وناکۆکی بوون لەناوخۆیاندا.

ابن صە لاح ـی شارە زووری رحمە اللە تعالی لە علوم الحدیث (ص171) فەرموویەت ـی :

إن الأمة مجمعة على تعديل جميع الصحابة. ومن لابس الفتن

هەموو ئومـەت کۆڕان لەسەر بەعەدالەت دانان وبەمتمانە دانانی هەموو هاوەڵان بەوانەشـی توشی ناکۆکی بوون لـەنێوان خۆیان.

ئیمامـی النووي رحمە اللە تعالی فەرموویەت ـی :

الصحابة كلهم عدول من لابس الفتنة وغيرهم بإجماع من يعتد به.

هاوەڵان هەموویان دادپەروەرن بەوانەشی کە توشـی فیتنە بوون بەئیجماع ـی هەموو ئەوانەی کۆدەنگیان اعتمادی لەسەر ئەکرێت. التقريب والتيسير (ص92)

تانەگرتن لـەهەر هاوەڵێـک یان ڕەخنەگرتن وعەیبدارکردن ـی هەرهاوەڵێـک یان بێ ڕێزی پێکردن وقسە وتن بـەهەر هاوەڵێـک کوفر وزەندەقـە ونیفاق ـە

لەهەرکەسێکەوە دەرچوو واجبە ڕقت لەوکەسە بێت وخۆت لەوکەسە بەریئ بکەیت.

ئیمامی الطحاوي لەڕوونکردنەوەی اعتقاد أهل السنة والجماعة ئەفەرموێت :

ونحب أصحاب رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم ولا نفرط في حب أحد منهم ولا نتبرأ من أحد منهم ونبغض من يبغضهم وبغير الخير يذكرهم ولا نذكرهم إلا بخير وحبهم دين وإيمان وإحسان وبغضهم كفر ونفاق وطغيان.

هاوەڵانی پێغەمبەرمان ﷺ خۆشەوێت کەمتەرخەم ی لەخۆش ویستنی هیچ یەکێک لەهاوەڵان ناکەین لەهیچ یەکێک لەهاوەڵان خۆمان بەریئ ناکەین ڕقمان لەوکەسە ئەبێتەوە ڕقی لەهاوەڵان بێتەوە بەجگە لەچاکە وباشە باسی هاوەڵان بکات خۆشویستنی هاوەڵان دین وئیمانە ڕق لێ بونەوەشیان کوفر ونیفاق وطغیانە.

الخطيب البغدادي لە (الكفاية) بەسەنەدەوە لە أبي زرعة الرازي گێڕاویەتیەوە کەفەرموویەت ی :

إذا رأيت الرجل ينتقص أحداً من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم فاعلم أنه زنديق.

گەر پیاوێکت بینی لەڕێز وپێگەی یەکێک لەهاوەڵان ی پێغەمبەر ﷺ کەم ئەکاتەوە بزانە ئەوکەسە زندیق ـە.

لە مسائل ابن هانيء النيسابوري (1/60)هاتووە ئەفەرموێت بیستم لەباوکی عبدالله پرسیاری لێکرا لەبارەی کەسێک جنێو ئەیا بەمعاویە ئایا نوێژ

٢٨ - بیستن وگوێڕایەڵی بۆ پێشەوایان وئەمیری باوەڕداران چاکەکار وخراپکاریان هەرکەسێک خیلافەت ی گرتە دەست وخەڵکی لەسەری کۆبوونەوە و لەسەری ڕازی بوون وەهەرکەسێکیش کەبەزەبری شمشێر زاڵبوو تاکو بووبەخەلیفە وناونرا ئەمیری باوەڕداران. (بیستن وگوێڕایەڵیکردن ی واجب ئەبێت)[١]

لەپشت ئەوکەسە ئەکرێت ؟ فەرمووی :

لا لا یصلی خلفه ولا کرامة.

نانەخێر نوێژی لەپشتەوە ناکرێت هیچ ڕێزێکی بۆنیە.

(١) لەعەقیدەی ئەهلی سووننەت وجەماعە وئصولی سونەت بریتیە لەسمع وطاعە کردن بۆ پێشەوای موسڵمانان جاچاکەکار بێت یان خراپەکار ئەوە نابێت لەژێر فەرمانڕاویەکەی دەربچیت بەڵکو واجبە گوێڕایەڵی بکەیت تەنها لەشتێک نەبێت کەفەرمان بەسەرپێچیکردن ی الله تعالی بکات لەوەدا بەقسەی ناکرێت.

دەسەڵاتداری خەلیفە بەیەکێک لەم سێ خاڵە دائەمەزرێت :

– هەڵبژاردنی پێشەوای باوەڕداران لەڕێگەی ئەهلی حەل وعەقدەوە.

– خەلیفە بۆ دوای خۆی خەلیفەیەکی تر بۆ موسڵمانان دەستنیشان ودیاری بکات.

– کەسێک بەزەبری هێز وزاڵبون دەست بگرێت بەسەر فەرمانڕەوایدا تاببێت بەخەلیفەی موسڵمانان.

خەلیفەکان ـی پێغەمبەر ﷺ چۆن دامەزرا ؟

١ - خیلافەت ـی ئیمام ـی ابو بکر الله تعالی لێی ڕازی بێت بە هەڵبژاردن ـی بوو لەلایەن ئەهلی حەل وعەقد.

٢ - ئیمام ـی عمر بەوە بوو بەخەلیفە کەئیمام ـی ابوبکر ڕایسپارد بۆ بون بەخەلیفە لەدووای خۆی.

٣ - ئیمام ـی عوثمـان بەهەڵبژاردن لەلایەن ئەهلی حەل وعەقد.

٤ - ئیمام ـی علی بەهۆی بەیعەت ـی زۆرینەی ئەهلی حەل وعەقد بوو بەخەلیفە لەکاتێکدا ئیمام ـی معاویە وئەهلی شام بەیعەتیان نەیایە لەبەرئەوەی داوای تۆڵەکردنەوەیـان کرد بۆخوێنی ئیمام ـی عوثمـان.

ئیمامـی ماوردی رحمه الله تعالی له الاحکام السلطانية 19 ئەفەرموێت بۆ بوون بەخەلیفە حەوت مەرج پێویستە :

یەکـەم : عەدالـەت (واتا کەسێک بێت خاوەن سیرەیەکی پاک وچاک بێت و دووربێت لەفسق وستەم وخراپەکاری).

دووەم : زانست (زانستێکی وای هەبێت بتوانێت لەبابەتە پێشهاتەکاندا اجتهادی شەرعیانەی تێدا بکات بۆ دەرهێنان ـی حوکم پاڵپشت بەشەریعەت).

سێهەم : سەلامەت بون ـی هەستەوەرەکان وەک چاو وبیستن وزمان.

چوارەم : سەلامەت بوونی ئەندامەکانی جەستەی لەهەر نەقصێک کەببێتە ڕێگر لە جوڵەکردن وهەستان وخێرایی.

پێنجەم : خاوەن تێگەشتن وحیکمەت ودانایی وبۆچون بێت لەبەڕێوەبردن ـی ژێردەستەکانی وڕێکخستنی بەرژەوەندیەکان.

شەشەم : ئازا وچاونەترس بێت کەئەمە ئەبێتەهۆی پاراستنی سپیایەتی ئیسلام وسنورەکان ـی وجیهادکردن دژی دووژمنان.

٢٩ – جیهادکردن لەپشت فەرمانڕەوا وکاربەدەست ی چاکەکار وخراپەکار بەردەوامە تاقیامەت وازی لێ ناهێنرێت.

٣٠ – دابەش کردن ی دەستکەوت وجێ بەجێکردن ی سزاشەرعیەکان لەدەسەڵات ی کاربەدەستانە بۆهیچ کەسێک نیە تانەیان لێ بات و ناکۆکیان لەگەڵ دروست بکات.[٢]

٣١ – پێدانی صەدەقات بەوان کارێکی دروست و جێبەجێکراوە هەرکەس زەکاتەکەی بەوان بات ئەوە لەسەری لائەچێت یەکسانە کاربەدەستەکە چاکەکاربێت یان خراپەکار.[٣]

حەوتەم : ڕەچەڵەکی قورەیش ی بێت وئیجماع لەسەر ئەمە دامەزراوە .. چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ی :

الْأَئِمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ.

پێشەوایەتی لەقورەیشە.

(٢) جێبەجێکردن ی حەدە شەرعیەکان کاری دەوڵەت ی ئیسلامە کاری ئیمام یان نوێنەری ئیمام ی دەوڵەت ی ئیسلامە نەک تاکە تاکەی خەڵک ئەمەش بنچینەیەکی چەسپاوە لەبنەماکانی عەقیدەی ئەهلی سوننەت.

عطاء الخراساني ئەفەرموێت :

إلى السلطان الزكاة والجمعة والحدود.

پیشەی کاربەدەستە زەکات وەرگرتن و بەڕێوەبردنی جومعە و جێ بەجێکردنی حەدەشەرعیەکان.

الكاساني رحمه الله ئەفەرموێت لەمەرجەکانی جێ بەجێکردنی حەدی شەرعی :

أن يكون المقيم للحد هو الإمام أو من ولاه الإمام. بدائع الصنائع (7/57)

لەمەرجەکان ئەوەیە ئەوکەسەی حەدەکە جێ بەجێ ئەکات ئیمام ـی موسڵمانان بێت یان پێشەوای موسڵمانان ڕای سپاردبێت بەوکارە.

ابن قدامة الحنبلي رحمه الله ئەفەرموێت :

قتل المرتد إلى الإمام حرا كان أو عبدا وهذا قول عامة أهل العلم.

کوشتن ـی موڕتەد کاری سەرکردەیە جا موڕتەدەکە بەندەبێت یان کەسێ ئازادبێت ئەمەش وتەی هەموو زانایانە. المغني (9/8)

(٣) **مەبەست ئەوەیە سەرکردە تاوەکو کوفرێ ئاشکرای لێ دەرنەکەوێ نابێت لەفەرمانی دەربچیت ئەگەرچی سەرکردە کەسێکی ستەمکار وخراپیش بێت بەڵام مادام حوکم ـی خەڵکی بەشەریعەت ـی الله تعالی ئەکات وجیهاد دژی دووژمنان ئەکات نابێت لەفەرمانی دەربچیت و وازبهێنیت لەجیهادکردن لەپشتیەوە چونکە ئەمە بنەمای عەقیدەی ئەهلی سونەتە کەسەرکردە ستەمکار وخراپەکار وزینا کار و دز و خوێن ڕێژیش بێت نابێت لەبەر**

ئیمام ی احمد رحمه الله تعالی فەرموویەت ی :

٣٢ - کردنی نوێژی جمعه لەپشت کاربەدەست و دەسەڵاتدار دروستە دووڕکاتە هەرکەس دووبارەی کاتەوە ئەوکەسە مبتدع ە وازی لەئاثاری سەلەف هێناوە پێچەوانەی سونەت ی کردووە هیچ پاداشتێکی جمعە بۆئەوکەسە نیە کەنوێژ لەپشت ی پێشەوایان

تاوانەکانی دەست بەرداری جیهادکردن بێت لەپشتیەوە لەدژی دووژمنان ی الله تعالی.

ئیمامی الاجری رحمه الله تعالی فەرموویەتی :

من أُمِّر عليك من عربي أو غيره، أسود أو أبيض أو أعجمي فأطعه فيما ليس لله عَزَّ وَجَلَّ فيه معصية وإن ظلمك حقًّا لك، وإن ضربكَ ظلمًا وانتهكَ عرضك وأخذ مالك فلا يَحملك ذَلِكَ عَلَى أنه يَخرج عليه سيفك حتَّى تقاتله ولا تَخرج مع خارجي حتَّى تقاتله، ولا تُحرِّض غيرك عَلَى الخروج عليه، ولكن اصبر عليه. الشريعة (ص40)

هەرکەسێ فەرمانی پێ کردی (لەئەمیری موسڵمانان) عەرەبی یان جگە لەعەرەبی ڕەش بێت یان سپی پێست بێت ئەوا گوێڕایەڵی بکە لەوکارەدا کەسەرپێچی الله تعالی تێدانیە ئەگەر چی ئەو کاربەدەستە ستەمت لێ بکات بەڕاستی ئەگەر لێی یای ئەگەر ئابڕووی هەتک کردی ئەگەر ماڵەکەی بردی هیچ یەکێ لەمانە وا لەتۆنەکات بەشمشێرەوە لەدژی دەربچیت ونەکەی لەگەڵ خەوارج دەربچیت بۆشەڕکردن لەدژی وەکەس هان نەیەی بۆ دەرچون لەکاربەدەست(ی موسڵمان) بەڵکو ئارام ی لەسەرگرە.

بەشەرعی نەزانێت جاپێشەوای چاکەکاربێت یان خراپکار سونەت ئەوەیە لەگەڵیان نوێژی جمعە دوورکات ئەنجام بات وە باوەڕی بەو نوێژە هەبێت وهیچ شک ودوودڵیەک لەسنگی دروست نەبێت.(١)

٣٣ – هەرکەس دەرچێت لەسەر پێشەوایەک لەپێشەوا کاربەدەستەکانی موسڵمانان لەکاتێکدا خەڵکی لەسەری کۆبونەتەوە ودانیان بەخیلافەتەکەی ناوە جابەهەرجۆرێ بوبێت بەخەلیفە بەڕەزامەندی بوبێت یان بە زاڵبون بەزەبری هێز هەرکەس لێی دەرچێت ڕیزی موسڵمانانی لەت کردووە وپێچەوانە ئەو ئەثەرانەی کردووە کەلەپێغەمبەرەوە هاتوە ﷺ ئەگەر بمرێ لەوکاتەی کە خروج ی لەکاربەدەست ی موسڵمانان کردووە ئەوا بەمردنێکی جاهلی مردووە.(٢)

٣٤ – دروست نیە جەنگ لەدژی کاربەدەست ی موسڵمانان بکرێت وبۆهیچ کەسێ ڕەوانیە لەکاربەدەست ی موسڵمان دەرچێت هەرکەس ئەو کارە بکات ئەوە مبتدع ـە لەسەر ڕێبازێکە پێچەوانەی سونەتە.(٣)

---

(١) لە بیروباوەڕی ئەهلی سونەت بریتیە لەنوێژکردن لەپشت کاربەدەست وئیمام وپێشەوایان جاچاکەکاربن یان فاسق وخراپەکار بن ابن حزم رحمە اللە ئەفەرموێت : هیچ کاتێ هیچ یەکێ لەصحابە ڕەزای اللە یان لێ بێت وە لەباشترینەکان ی تابعین کەسیان ڕێگری نوێژیان نەکردووە لەپشت ئەو

ئیمامەی پێشنوێژیان بۆدەکات تەنانەت نوێژیان کردوە لەپشت حەجاج (کەخیلاف هەبوو لەتەکفیرکردن ی) وەلەپشت حبیش بن دلجە ونجدەی حروری (خەواریج) وە وترا بەابن عمر لەسەر نوێژکردن لەپشتیان فەرمووی گەر وتیان وەرن بۆنوێژ وەلامیان دەدەینەوە بەڵام ئەگەر بانگمان بکەن بڵێن وەرن بۆ خوێن ڕێژی ناچین بەدەمیانەوە.

ئیمام ابن قودامەی حەنبەلی رحمە الله لەالمغنی بەژمارە 1125 دەفەرموێت :

وإن لم يعلم حاله ولم يظهر منه ما يمنع الائتمام به فصلاة المأموم صحيحة نص عليه احمد لأن الأصل في المسلمين السلامة ولو صلى خلف من يشك في إسلامه فصلاته صحيحة.

ئەگەر حاڵی ئیمامەکە نەزانراوبێت وە شتێکی لێ دەرنەکەوتبێت کەببێتە هۆی ڕێگریکردن لەنوێژکردن لەپشتیەوە (کوفری لێ نەبینرابێت) ئەوا نوێژی ئەوانەی لەپشتیەوە نوێژ دەکەن دروستە ئەمەش وتەی ئیمام احمدە چونکە ئەصڵ لەموسڵمان سەلامەت بونە. وە ئەگەر نوێژی کرد لەپشت کەسێ کەگومانی هەبێت لەموسڵمان بونی پێش نوێژکار ئەوا نوێژەکەت لەپشتیەوە درووستە.

پاشان لێرەیا پرسیارێک یەتە پێشەوە ئایا نوێژکردن لەپشت فاسق دروستە وەک ئیمام احمد فەرمووی نوێژبکە چاکەکاربێت یان خراپەکار.

وەڵام ی ئەم بابەتە بەم تەفسیلەیە :

حاڵەت ـی یەکەم : ئەگەر لەو شارەدا تەنها ئەو مەلا فاسقەی لێ بێت ئەوە بەکۆڕای ئەهلی سونەت نوێژی لەپشتەوە ئەکرێت ئەوەی نوێژی لەپشتەوە نەکات مبتدع ـە.

حاڵەت ـی دووەم : ئەگەر مەلایەکی تر هەبێت لەوشارەدا مەلایەکی چاکەکارە وفاسق نیە بەڵام تۆ لەپشت مەلا فاسقەکە نوێژبکەیت لەبرِی مەلا چاکەکارەکە ئایا نوێژەکەت دروستە ؟

ئەگەر نوێژنەکردن لەپشت ئەو فاسقە ببێتەهۆی مەفسدەتی گەورەتر ودووبەرکی نێوان موسڵمانان ئەوا نوێژی لەپشتەوە ئەکرێت بەڵام ئەگەر نوێژنەکردن لەپشتیەوە مەفسدەتی گەورەتری لێ نەکەوێتەوە ئەمە زانایان دووبۆچونن هەنێک لەزانایان وتویانە نوێژەکەی دروستە ودووبارەی ناکاتەوە هەنێکی تر وتویانە نوێژەکەی دروست نیە چونکە ئەوکەسەی نوێژ ئەکات لەپشت فاسق لەباردۆخێکی لەم شێوەیەدا ئینکاری لەمنکری فاسقەکە نەکردوە بەڵکو ئیقراری بەمنکرەکەی کردوە.

شێخ ـی ئیسلام ابن تیمیه رحمه الله تعالی فەرموویەت ـی :

الأَئِمَّة مُتَّفِقُونَ عَلَى كَرَاهَةِ الصَّلاةِ خَلْفَ الْفَاسِقِ لَكِنْ اخْتَلَفُوا فِي صِحَّتِهَا فَقِيلَ لا تَصِحُّ كَقَوْلِ مَالِكٍ وَأَحْمَد فِي إحْدَى الرِّوَايَتَيْنِ عَنْهُمَا . وَقِيلَ بَلْ تَصِحُّ كَقَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ وَالشَّافِعِيِّ وَالرِّوَايَةُ الأُخْرَى عَنْهُمَا.

پێشەوایان کـــۆڕان لەسەر کەڕاهەتی نوێژکردا لەپشت فاسقەوە بەڵام ڕاجیاوازن لەسەر دروستیەتی نوێژەکە هەنێکیان وتویانە دروســت نیە وەک

یەکێک لەدوو ڕیوایەتەکە لەمالک واحمد وە وتراوە دروستە وەک وتەی ابی حەنیفە وشافعی و ڕیوایەتێکی تر لێیانەوە. (مجموع 23/375)

بەڵام وتەی دروست ئەوەیە هەرکەسێک نوێژەکەی بۆخۆی دروست بێت ئەوە نوێژکردن لەپشتیەوە سەحیح ودروستە جا ئەوکەسە ئەهلی سونەت بێت یان مبتدع وفاسق بێت.

ئیمامی النووي لە المجموع (4/151) فەرموویەت ی :

صَلاةُ ابْنِ عُمَرَ خَلْفَ الْحَجَّاجِ بْنِ يُوسُفَ ثَابِتَةٌ فِي صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ وَغَيْرُهُ فِي الصَّحِيحِ أَحَادِيثُ كَثِيرَةٌ تَدُلُّ عَلَى صِحَّةِ الصَّلاةِ وَرَاءَ الْفُسَّاقِ وَالأَئِمَّةِ الْجَائِرِينَ.

نوێژکردن ی ابن عمر لەپشت ی حەجاج ی کوڕی یوسف جێگیربوە لەصحیح ی بخارس وجگە لەوەش لەصحیح ـدا کۆمەڵێ فەرموودەی زۆر هاتون بەڵگەن لەسەر دروستیەتی نوێژ کردن لەپشت فاسق وکاربەدەستە ستەمکارەکان.

وە هەروەها فەرموویەت ی :

قَالَ أَصْحَابُنَا الصَّلاةُ وَرَاءَ الْفَاسِقِ صَحِيحَةٌ لَيْسَتْ مُحَرَّمَةً , لَكِنَّهَا مَكْرُوهَةٌ وَكَذَا تُكْرَهُ وَرَاءَ الْمُبْتَدِعِ الَّذِي لا يَكْفُرُ بِبِدْعَتِهِ وَتَصِحُّ فَإِنْ كَفَرَ بِبِدْعَتِهِ فَقَدْ قَدَّمْنَا أَنَّهُ لا تَصِحُّ الصَّلاةُ وَرَاءَهُ كَسَائِرِ الْكُفَّارِ وَنَصَّ الشَّافِعِيُّ فِي الْمُخْتَصَرِ عَلَى كَرَاهَةِ الصَّلاةِ خَلْفَ الْفَاسِقِ وَالْمُبْتَدِعِ فَإِنْ فَعَلَهَا صَحَّتْ.

هاوەڵانمان وتویانە نوێژکردن لەپشت فاسق دروستە وحەرام نیە بەڵام کەڕاهەتی هەیە بەهەمان شێوە لەپشت مبتدع کەڕاهەتی هەیە ئەومبتدعەی کەبیدعەکەی نەگەشتۆتە کوفر کەبەهۆیەوە کافرببێت

نوێژکردن لەپشتیەوە دروستە بەڵام گەربیدعەی هەبێت بیدعەکەی ببێتە هۆی کافربون ـی ئەوە نوێژکردن لەپشتیەوە دروست نیـە وەکچۆن دروست نیە نوێژکردن لەپشت هەموو کافران ـی تر دەقی شافعی لەمختصر لەسەر کەڕاهەت ـی نوێژ لەپشت فاسق و مبتدع ـە بەڵام ئەگەر نوێژی لەپشت کردن نوێژەکەی دروستە.

(٢) **ئاماژەیـە بۆئەو فەرموودەیەیە کەئیمام ـی بخاری 7143 گێڕاویەتیەوە کە پێغەمبەر ﷺ فـەرموویەت ـی :**

مَن رَأَى من أمِيرِهِ شيئًا يَكْرَهُهُ فلْيَصْبِرْ عليه فإنَّهُ ليس أحدٌ يُفارِقُ الجَماعةَ شِبْرًا فيَموتُ إلَّا ماتَ مِيتةً جَاهِلِيَّةً.

هەرکەس شتێکی لەئەمیرەکەی بینی پێی ناخۆش بوو بائارام بگرێت چونکە هیچ کەسێک نیە بەئەندازەی بستێک لەکۆمەڵی موسڵمانان جیابێتەوە بەوحاڵەوە بمرێت ئیلا بەمردنێکی جاهلی مردووە.

مەزهەب ـی ئەهلی سونەت لەمامەڵەکردن لەگەڵ کاربەدەست پێچەوانەی ئەهلی بیدعە چونکە ئەهلی سونەت بڕوایان وایە نابێت لەکاربەدەست دەربچیت تاکوفرێکی ئاشکرای ڕوون ـی لێ دەرنەکەوێت بەڵام بەتاوان وستەم و گوناهـ وبیدعە لەدەسەڵاتدار دەرناچن و لەژێر فەرمان ڕەوای کاربەدەست دەرناچن لەچاکەدا گوێڕایەڵیان ئەکەن ولەخراپەش بەقسەیان ناکەن چونکە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرمانی کردوە دەرنەچین لەسەر دەسەڵاتدار تاکوفرێکی ڕوون وئاشکرای لێ ئەبینرێت تەنها کوفر.

إلاّ أن تروا كفراً بواحاً عندكم من الله فيه برهان.

بەڵام ئەهلی بیدەع وەک خەواریجەکان بڕوایان وایە دەسەڵاتدار ئەگەر یەک تاوان بکات وەک دزی یان زینا یان ئارەق بخواتەوە بەوە تەکفیری دەسەڵات ئەکەن وخروج ی لەسەرئەکەن.

وە ڕافیزەکان بەهەمان شێوە دەرچون لەدەسەڵاتداری ئیسلامی بەشەرعی ئەزانن چونکە لەلای ئەوان پێشەوایەتی دانامەزرێت ئیلا بۆ ئیمامێکی مەعصوم نەبێت بۆیە ئیمامەتی هەموو پێشەوایان بەباطل ئەزانن.

وەهەروەها موڕجیئەکان گوێڕایەڵی حاکمی ئیسلام ی بەواجب نازانن ودەرچون لێی بەشەرعی ئەزانن ئەگەر حاکم ستەمکاربێت.

ئیمامـی الصابوني لە أحمد بن سعيد الرباطي گێڕاویەتیەوە کە عبدالله بن طاهر پێی وتوە ئەی احمد ئێووە ڕقتان لە موڕجیئەکانە کەنایانناسن بەڵام من ڕقم لێیانە بەهۆی ئەوەی ئەیانناسم یەکەم شت :

إنهم لا يرون للسلطان طاعة. عقيدة السلف أصحاب الحديث 109

ئەوان بڕوایان بەگوێڕایەڵی کاربەدەست (ی شەرعی نیە).

هەربۆیە ئیمام ی سوفیان وئەوزاعی فەرموویانە :

إن قول المرجئة يخرج إلى السيف. السنة لعبد الله بن الإمام أحمد 1/217

وتەی موڕجیئە دەرئەچێت بۆ ڕاکێشان ی شمشێر.

ڕوونکردنەوەی ئەمەش ئەوەیە :
مورجیئەکان بڕوایان بەواجب ـ ی گوێڕایەڵی دەسەڵاتدارێک نیە پێچەوانەی هەواو ئارەزووەکانی خۆیان بکات وەک لەم سەردەمە بەچاوی خۆمان بینیومانن کەچۆن دژی دەسەڵاتی دەوڵەتی ئیسلام ـ ی بوون و شمشێریان ڕاکێشا دژی دەوڵەتی ئیسلامی لەکاتێکدا ئەشیانگوت دەوڵەتی ئیسلام ـ ی کافرنین وموسڵمانن بەڵام لەولاشەوە گوێڕایەڵی ڕەهایان بۆ دەسەڵاتداری عەلمانی دەربڕی بوو ئەیانگوت ڕاستە ئەم دەسەڵاتە خراپکارە وشیرک وبیدعەش بڵاوئەکاتەوە بەڵام موسڵمانن نابێت خروجیان لێ بکرێت چونکە لەلای مورجیئە کردار لەئیمان نیە بۆیە حاکم هەرچەندە بەکردار کوفر بکات ئاساییە وکاریگەری نیە لەسەر دینەکەی بۆیە لەم کاتەدا حاکم بەدڵی هەواو ئارەزووی ئەوانە.

کەچی لەولاوە بەبیانوی بیدعەی خەوارج خروجیان لەدەوڵەتی ئیسلامی ئەکرد وشمشێریان لەدەولە بەرزئەکردەوە چونکە ئەیانزان ـ ی دەوڵەتی سونەت مەترسیە بۆ عەقیدەکەی ئەوان بۆیە لەم کاتەدا گوێڕایەڵی دەسەڵاتدار نابینن چونکە لەم کاتەدا بیدعەکەیان ئەکەوێتە مەترسیەوە مادام بیدعەکەیان لەمەترسیدابێت ئەوا شتێک نیە بەناوی سمع وطاعەوە بۆ دەسەڵاتداری ئیسلام ـ ی چونکە ئیرجاء دینێکە لەسەر بیدعە بەهەواو ئارەزووی بیدعەکەی خۆی بڕیاری گوێڕایەڵی وخروج ئەیات نەک بەپێوانەی شەرع.

(٣) ئەمە بنەمایەکی زۆر چەسپاوجێگری ئەهلی سونەتە هەروەک ئیمام ـ ی بربهاری رحمە الله لەسونەکەیدا فەرموویەت ـ ی :

ولا يحل قتال السلطان والخروج عليهم وإن جاروا وذلك قول رسول الله صلى الله عليه وسلم لـ أبي ذر الغفاري (اصبر وإن كان عبداً حبشيا) وقوله للأنصار (اصبروا حتى تلقوني على الحوض)، وليس من السنة قتال السلطان فإن فيه فساد الدنيا والدين.

دروست نیـە جەنگ دژی دەسەڵاتداری موسڵمـان کرێت ئەگەرچی ستەمیش بکەن لەبەر فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ کەفـەرمووی (ئارامگرن ئەگەرچی بەندەیەکی حەبەشیش بێت) وەوەک ئەوەی بەئەنصارِی فەرموو (ئارامگرن تالەسەر حەوز پێم ئەگەنەوە) لەسونەت نیـە جەنگ دژی دەسەڵات بکرێ چونکە فەسادی دین ودوونیایی تێدایە.

فەسادی دین ئەوەیە سەرپێچی فەرمانی الله تعالی وپێغەمبەرەکەیت کردوە ﷺ بەدەرچونت لەدەسەڵاتداری خراپکاری ستەمکار کەهێشتا کوفری لێ دەرنەکەوتوە ودەستت ئەچێتە خوێنی موسڵمـانان و دووبەرەکی خستنە نێوان موسڵمـانان ودروستکردن ـی دووژمنایەتی لەناو موسڵمـانان وبەرزکردنەوەی شمشێر لەموسڵمـانان و دروستکردن ـی فیتنە لەناو موسڵمـانان.

خراپەی دوونیاش ئەوەیـە هێزی موسڵمـانان لاواز ئەکەیت وشار ومالْ ـی ودارای وپێشکەوتن ـی موسڵمـانان توشی دارِمان وشکست وبەدوواچون ئەکەیت وژیان ـی موسڵمـانان لەئاسایش وئەماندا نابێت و موسڵمـانان لەدڵە ڕاوکێ وترس ئەبن وچاوی دووژمنانی ئیسلام بۆسەر دەوڵەتی ئیسلام ڕائەکێشیت بۆسەر ناکۆکی نێوان موسڵمـانان کەتەماح لەخاکی ئیسلام بکەن ولەکاتی گونجاوی خۆیان هێرش بهێننە سەرخاکی موسڵمـانان وداگیرکردنی وڵاتی موسڵمـانان ولەناوبردن ـی هەردووبەرەی موسڵمـانان.

٣٥ - شەڕکردن دژی چەتە ودز وخەوارجەکان شەرعیە کاتێک هێرش ئەکەنە سەر نەفس ومالّی پیاوێک ئەو کەسە بۆی هەیە بجەنگێت بۆ بەرگریکردن لەنەفس ومالّەکەی خۆی وشەڕیان لەخۆی دوورەخاتەوە بەرگری لەخۆی ئەکات بەهەموو ئەوەی کەلەتوانایدا بەلاّم بۆی نیە دوو‌ایان بکەوێ ئەگەر ئەوان هەلّهاتن ئەمە بۆکەس ڕەوانیە تەنها بۆ پێشەوا و کاربەدەست ی موسلّمانان نەبێت بەلاّم ئەو هەرئەوەنەی بۆشەرعیە بەرگری لەخۆی بکات لەشوێن وجێگەی خۆیدا ونیەت وهەولّی ئەوەش بات کەس نەکوژێ خۆئەگەر لەکات ی بەرگری لەخۆکردنیدا لەجەنگەکەدا کەسی دەستدرێژکاری کوشت ئەوا الله تعالی دەستدرێژکاری کوژرار دووربخاتەوە لەڕەحمەت ی خۆی بەلاّم ئەگەر کەسی بەرگریکار لەکاتی بەرگری لەخۆکردن وبەرگری لەمالّەکەی کوژرا ئەوە ئومێدی شەهیدبوونی بۆئەکرێت وەک چۆن فەرموودە لەم بارەیەوە هاتوە وەهەموو ئەو ئەثەرانەی لەم بارەوە هاتوون فەرمان ئەکات بەجەنگردن لەدژیان نەک بەکوشتنی وشوێنکەوتن وڕاوەدوونان ی ونەک کوشتنی لەکاتی بریندار بوون ی ئەگەر بەدیل گرتی بۆی نیە بیکوژێت وحەدی لەسەر جێ بەجێ بکات بەلّکو کارەکە بۆ ئەمیری موسلّمانان بەرزئەکاتەوە ئەو حوکم وبڕیاری لەسەر ئەیات. (١)

٣٦ - شاهێدی نایەین بەسەر هیچ یەکێک لەئەهلی قیبلە بەبەهەشت یان

بەدۆزەخ بوونی لەبەرکردارێک کەئەنجامی یاوە بەڵکو ئومێدی خێر بۆچاکەکار ئەخوازین و ئەشترسین لەسەری ئەترسین لەسەرەنجامی کەسی تاوانبار وخراپکار وە ئومێدی ڕەحمەت ی الله تعالی ی بۆئەخوازین. (٢)

---

(١) لەبیروباوەڕی ئەهلی سوننەت ئەوەیە کەئەگەر کەسێکی دز یان خەوارج ڕێی پێگرتی لەماڵ ی خۆت یان لەڕێگەیەکدا بۆئەوەی ماڵەکەت بەرێت ئەوا بۆت هەیە بەرگری لەخۆت بکەیت بەوشێوازەی شەڕی دوورخاتەوە لێت ئەگەر بەلێدان شەڕی دوورخستەوە ئەوا لێی ئەیەیت ئەگەر دوورنەکەوتەوە ئیلا بەدەست شکاندن وقاچ شکاندن نەبێت ئەوە ئەمە ئەگریتە بەر گەر بەکام ڕێگەی ئاسانتر دوورکەوتەوە ئەو ڕێگەیە ئەگریتە بەر گەر هەڵهات وازی لێ ئەهێنیت دووای ناکەویت مادام هەڵهات لەماڵەکەت و شەڕی لێت دوورکەوتەوە تۆ دووای ناکەویت بەڵکو ئەوە ئەرکی دەوڵەتی ئیسلامە دووای بکەوێت تاوەکو تەمبێی بکەین وسزای شەرعی لەسەر جێ بەجێ بکەن بەڵام ئەگەر لەکۆڵت نەبێتەوە تەنها بەکوشتن نەبێت زانیت نەیکوژیت ئەتکوژێت ئەوا لەم کاتەدا لەبەر پاراستنی گیانی خۆت ئەیکوژیت ئەگەر ئەو کوژرا بۆ ئاگرە تۆش کوژرای ئەوا شەهیدی چونکە تۆ فەرمانت پێکراوە بەرگری لەنەفس وماڵی خۆت بکەیت.

وەهەروەها ئیمام ی احمد کەفەرمووی فەرمانت پێکراوە بەجەنگ لەدژیان نەک کوشتنیان واتا تۆ کاتێ بەرگری لەخۆت ئەکەیت ئەمە جەنگە لەدژی ئەنجامی ئەیەیت گەر لەجەنگکردنەکەدا ئەوت برینـدار کرد ئەوە بۆت نیە

بیکوژیت دوای برینداركردن ـی یان لەكاتی جەنگەگە هەڵهات ئەوا بۆت نیە دووای بكەوویت تاوەكو بیكوژیت چونكە جیاوازی هەیە لەنێوان شەڕكردن بۆخۆپاراستن لەگەڵ شەڕكردن بۆكوشتنی بۆیە ئیمام فـەرمووی بۆت نیە بیكوژیت كاتێک بەبرینداری كەوتە بەردەستت چونكە تەواو لەشەڕەكەی سەلامەت بوویت ولەجەنگكردنت لەگەڵیدا سەركەوتیت بەبەرینداركردن وپەكخستنی بۆشت نیە تۆ حەدی لەسەر جێ بەجێ بكەیت چونكە ڕادەست ـی دادگای شەرعی ئەكەیت چونكە جێ بەجێكردن ـی حەدەكان كاری ئەمیر و وەلی ئەمری موسڵمانانە بەڵام گەر جەنگكردنەكە بەجۆرێک بوو نەیكوژیت ئەو تۆ ئەكوژێت لەم كاتەدا ئەگەر كوشتت ئەو بۆئاگـرە بەڵگەش ئەوەیە ئیمام ـی مسلم گێڕاویەتیەوە بەژمـارە 140 :

جاءَ رَجُلٌ إلى رَسولِ اللهِ صلَّى اللهُ عليه وسلَّم فقال: يا رَسولَ اللهِ أرَأيتَ إن جاءَ رَجُلٌ يُريدُ أخذَ مالي؟ قال: فلا تُعطِه مالَك، قال أرَأيتَ إن قاتَلَني؟ قال: قاتِلْه، قال: أرَأيتَ إن قَتَلَني؟ قال: فأنتَ شَهيدٌ قال: أرَأيتَ إن قَتَلتُه؟ قال: هو في النَّارِ.

پیـاوێک هات بۆلای پێغەمبەر ﷺ فەرمووی ئەی نێردراوی الله تعالى ﷺ گەر پیـاوێک هات ماڵەكەم بەرێ ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی مەیـەرێ پیاوەكە ووتـی ئەگەر شەڕی لەگەڵا كردم ؟ پێغەمبەر ﷺ فرمووی تۆش شەڕی لەگەڵاكە پیـاوەكە وتی گەر من بكوژێت ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی تۆ شەهیدی پیـاوەكە وتـی گەر من ئەوم كوشت ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی لەئاگردایـە.

(٢) **هەركـەسێک لەموسڵمـانان لەئەهلی قیبلە ئەوانەی كەپێغەمبەر ﷺ لەبارەیانەوە فەرموویەت ـی :**

من صلى صلاتنا واستقبل قبلتنا وأكل ذبيحتنا فذلك المسلم الذي له ذمة الله وذمة رسوله، فلا تخفروا الله في ذمته. [رواه البخاري]

ئەوەی وەکو ئێمە نوێژبکات و ڕوو لەقیبلەمان بکات وسەربڕاوی دەستمان بخوات ئەوکەسە موسڵمانە پەیمانی الله وپێغەمبەرەکەی ﷺ ـی لەگەردنە کـەواتا ناپاکی لەو پەیمانەی الله تعالی مەکەن دەرهەق بەو موسڵمانە.

کەواتـا ئەوەی نوێژی کرد ڕووی لەقیبلەی موسڵمـانان کرد ئەووکەسە موسڵمـانە وپێی ئەوترێ ئەهلی قیبلە کاتێـک ئەبینیت کەسێک بووە چاکەکاربوە نابێت لەخۆتەوە بڵێی ئەم کەسە لەبەهەشتە یان کاتێک مرد بڵێی ئێستا لەبەهەشتە بەڵکو ئەبێت بڵێی ئومێدەکەین الله تعالی بەهۆی چاکەکانیەوە ڕەحم ـی پێ بکات وبیخاتە بەهەشتەوە چونکە گەر الله تعالی ڕەحم ـی خۆی نەبێت هیچ کەسێک بەکردەوەی خۆی ناچێتە بەهەشتەوە چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ـی :

لا يُدخِلُ أحدًا مِنكمْ عملُهُ الجنةَ ولا يُجيرُ من النارِ ولا أنَا إلَّا برحمةِ الله.

هیچ یەکێـک لەئێوە بەکارو کردەوەی خۆی ناچێتە بەهەشت ولەئاگریش ڕزگاری نابێت تەنانەت منیش ئیلا بەڕەحم ـی الله تعالی نەبێت. أخرجه مسلم (2817)

بەهەمان شێوە کەسێک لەئەهلی قیبلە کەموسڵمـان وموەحیدە بەڵام گوناهبارە ولەسەر گوناهـ ئەمرێت ئەمەش بۆت نیە بڵێی لەدۆزەخ ـدایە بەڵکو ئەترسین الله تعالی لێی خۆش نەبێت سزای تاوانەکەی پێ بات لەهەمان کاتیشدا ئومێدەکەین الله تعالی بەڕەحم ـی خۆی ڕەحمی لێ بکـات بەبێ هیچ

سزادانێـک لێی خۆش بێت.

پێغەمبەر ﷺ باسی پیاوێکی بەنی اسرائیل ئەکات وئەفەرموێت :

ان رَجُلًا قالَ واللهِ لا يَغْفِرُ اللهُ لِفُلانٍ وإنَّ اللهَ تَعالَى قالَ مَن ذا الذي يَتَأَلَّى عَلَيَّ أنْ لا أغْفِرَ لِفُلانٍ، فإنِّي قدْ غَفَرْتُ لِفُلانٍ وأَحْبَطْتُ عَمَلَكَ.

پیاوێـک ووتی والله ـی الله تعالی لەفڵانەکەس خۆشنابێت بۆیە الله تعالی فەرمووی ئەوکەسە کێیە کەبەناوی من سوێند ئەخوات وبڕیارئەیات ئەوا من لەفڵان کەس خۆش بوم وکردەوەکانی تۆشم پوچەڵکردەوە. صحيح مسلم 2621

کەواتـا بۆئەهلی قیبلە ئەوانەی موسڵمـانن کەچاکەکاربن ئومێدی بەهەشتیان بۆئەخوازین خراپەکاریش بن لەسەریان ئەترسین بەڵام بێ ئومێدیش نابین لەوەی الله لێیان خۆش ببێت.

بەڵام بۆکافران وموشریکەکان حوکمدان بەدۆزەخ ـی بوونیان ئەبێتە دووبەشەوە :

یەکەم/ کەسێ شەریکی بۆالله ـداناوە ولەسەر شیرک مردوە بەڵام پەیام ـی الله ـی پێ نەگەیشتوە وە هیچ بانگەوازی تەوحیدی پێ نەگەیشتوە وەهیچ هۆکارێـکی دەست نەکەوتوە بگەڕێت بەدوای فێربونی تەوحید ئەمـ کەسـە لەدوونیادا موشریکە چونکە هاوبەشی بۆالله ـداناوە بەڵام لەقیامەت ـدا تاقـی ئەکرێتەوە وەک لەفەرموودەیا هاتوە ئەگەر لەوتاقیکردنەوەی دەربازبێت ئەوا بۆبەهەشتە و ئەگەریش دەرباز نەبێت بۆ دۆزەخ ـە کەواتـا ئەم جۆرە خەڵکـە حوکم لەسەر قیامەتیان بەدیاریکراوی نادرێت.

٣٧ – هەرکەسێک بگاتەوە بەدیداری الله تعالى بەتاوانێک کەشایستەی دۆزەخ ی بکات تەوبەی لێکردبێت ولەسەری سوورنەبوبێت ئەوە الله تعالى تەوبەی لێ وەرئەگرێت چونکە الله تعالى تەوبەی بەندەکانی

جـــۆری دووەم بریتیە لەو کەسە موشریکەی لەدوونیادا ئاگای لێ بوە خەڵکانێک هەن تەنها الله ئەپەرستن وپێچەوانەی شیرکـن بەڵام ئەم کەسە نەگەڕاوە و هەوڵی نەداوە خۆی فێری ئەوتەوحیدە بکات جائەگەر کەسێ بەم حاڵەوە بمرێت شاهێدی دۆزەخ ـی بۆ دەدرێت أعرابیەکـ هات بۆلای پێغەمبەر ﷺ وتی ئەی رسول الله ﷺ باوکم کاتی خۆی سیلەی ڕەحم ـی ئەگەیاند و ئاوا و ئاوا چاکەی دەکرد ئایا باوکم لەکوێیە ؟پێغەمبەر ﷺ فەرمووی لەدۆزەخە.

چونکە پێش هاتنی ئیسلام دینە هەقەکەی ابراهیم علیه السلام مابوو بەڵام خەڵکـ خۆیان دەست بەرداری شیرک نەبوبون.

کەواتـا هەرکەسێ حوجەی ئیسلام ـی پێ گەیشتبوو لەسەر شیرکـ مرد ئەوا شاهێدی دۆزەخ ـی بۆ دەدرێت وەهەرکەسێ لەقورئان بەدیاریکراوی ناوی هاتبێت کەدۆزەخیە شاهێدی دۆزەخ ـی بۆ دەدرێت وەکـ فیرعەون وابلیس و ابی لەهەب و خێزانەکەی و ابی طالب و عمرو بن لحی ... هتد بـۆ زیاتر وردەکاری ئەم بابەتە بڕووانە لێدووانم لـەسەر عەقیدەکەی ئیمام ـی سوفیان ـی ثەوری بەشی :

يَا شُعَيْبُ بْنَ حَرْبٍ لَا يَنْفَعُكَ مَا كَتَبْتُ لَكَ حَتَّى لَا تَشْهَدَ لِأَحَدٍ بِجَنَّةٍ وَلَا نَارٍ إِلَّا لِلْعَشَرَةِ الَّذِينَ شَهِدَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ وَكُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ.

وەرئەگرێت و لەخراپەكانیش خۆش ئەبێت.

٣٨ – هەركەس بگاتەوە بەالله تعالى حەدی شەرعی لەسەر جێ بەجێكرابێت لەدوونیادا بەهۆی تاوانەكەیەوە ئەوە ئەبێت بەكەفارەت وسڕینەوەی تاوانەكەی وەكچۆن لەپێغەمبەرەوە هاتوە ﷺ.

٣٩ – هەركەس گەشتەوە بەالله تعالى لەسەرتاوانەكەی سووربوبێت لەوتاوانانەی كەشایستەی سزادانن وتەوبەی لێنەكردبێت ئەوە كارەكەی بۆلای الله تعالى ئەگەڕێنرێتەوە گەر ویست ی لێ بێت سزای ئەیات و ویستی لێ بێت لێی خۆشەبێت.

٤٠ – هەركەسێكیش بگاتەوە بەالله تعالى بەكافری ئەوە لێی خۆش نابێت. (١)

---

(١) ئیمام رحمەالله تعالى عەقیدەی ئەهلی سوننەت ڕوون ئەكاتەوە دەربارەی خاوەن تاوانە گەورەكان ئایا تاوانی گەورە چیە ؟ بریتیە لەهەر تاوانێك لەدوونیادا حەدێكی شەرعی بۆدانرابێت یان هەڕەشەی دۆزەخ لەبكەرەكەی كرابێت یان نەفرەت لەبكەرەكەی كرابێت یان هەڕەشەی توڕەبوون ی الله تعالى لەسەر هاتبێت.

لەوتاوانانەی كەحەدی بۆدانراوە لەدوونیا وەك زینا كەبەجەڵد ورەجم حەدی

بۆدانراوە وەکو دزی کەبڕینەوەی دەست ـی بۆدانراوە وەک خواردنـەوەی ئارەق کەجەڵدی بۆدانراوە نـمونەی ئەو تاوانانەی هەڕەشەی سزای قیامـەت ـی لەسەر هـاتووە قـال تـعالـی ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴾

ئەوکەسانەی کە بەستەم و ناهەق ماڵ و سامانی منداڵانی هەتیوو بێ باوک ئـەخۆن تەنها ئاگر ئـەکەنە سک و ورگیانەوە ئـەخرێنە ناو ئاگرێکـی زۆر گەرم و بەگـڕی دۆزەخەوە.

وەهەروەهـا نمونەی کوشتـن ـی بەناهەق ـی ئیماندارێک کەهەڕەشەی ئاگر و لەعنەت و توڕەبوونی لەسەرهاتوە هەروەهـا زانایـان فەرموویانە تاوانی گەورە ئەوانەش ئەگرێتەوە کەهەڕەشـەی لەسەرهاتوە بەوشـەی (لیس مـنا) وەبەهەمان شێـوە ئەو دەقانەی کەهاتوون هەڕەشە لەبکەرەکەی کراوە بـەلەفزی (لایؤمن).

هەرکەس تەوبە بـکات لەکردنی تاوانەکەی بەتـەوبەوە بگەڕێتەوە بـۆلای الله تعالـی ئەوا الله تـعالی لێی خۆش ئەبـێت.

تەوبەش چەند مەرجێـکی هەیـە :

١ - تـەوبەکردن بەنیـەت ـی الله تـعالی وبەمەبەست ـی ڕازیبون ـی الله تـعالی تـەوبە بـکات.

٢ - دەست هەڵگرێت لەتـاوانەکـە ولێی دوورکەوێتەوە.

٣ - پـەشیمان بێت لەوتـاوانانەی کردوویـەتی لەپێشـتر.

٤ - ئیرادەی هەبێت کەجارێـکی تر نەگەڕێتەوە بۆسـەر تاوانەکـە چونکە گەر

نیەتی وابێت دوواتر بگەڕێتەوە بۆسەر تاوانەکە ئەوە تەوبەکەی دروست نیە.

٥ - تەوبەکەی پێش مردن بێت چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ـی :

ان الله يقبل التوبة العبد مالم يغرغر . الترمذی 3537

الله تعالی تەوبەی بەندەکەی وەرئەگرێت تاڕوحی نەگاتە گەروی.

٦ - تەوبەکەی پێش هەڵهاتنی خۆر بێت لەخۆرئاواوە بەڵگەش فەرموودەی :

لا تنقطعُ الهجرةُ حتى تنقطعَ التوبةُ ولا تنقطعُ التوبةُ حتى تطلعَ الشمسُ من مغربِها. أخرجه أبو داود (2479)

هیجرەتکردن کۆتای نایەت تاوەکو تەوبە ئەپچڕێت تەوبە ناپچڕێت تاوەکو خۆر لەخۆرئاواوە هەڵ یەت.

٧ - تەوبەکردنەکەی پێش دابەزینی سزابێت هەرکات سزا دابەزی تەوبە وەرناگیرێت قال تعالی : ﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴾ ﴿ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ﴾

ئینجا کاتێ سزاو تۆڵەی توندی ئێمەیان بینی و دڵنیابوون کە ڕزگار نابن وتیان وا ئێستا بڕوامان بە الله هێنا بە تاک و تەنها باوەڕیشمان نەما بەو بتانەی کە پێشتر کردبوومانن بە شەریک و هاوەڵی الله تعالی ئیمانەکەیان سوودی پێنەگەیاندن کاتێ سزاکەی ئێمەیان بینی چونکە کار لە کار ترازا بوو.

ئەمە بۆهەرکەسێک کەتەوبە بکات بەتەوبەوە بگەڕێتەوە دیداری الله تعالی جۆری دووەم ئەوکەسەیە لەدوونیا حەدی تاوانەکەی لەسەری جێ بەجێ بکرێت ئەم کەسەش الله تعالی لێی خۆشەبێت وحەدەکە ئەبێتە کەفارەت

٤١ - ڕەجمکردن هەقە لەسەر ئەوکەسەی کەزینابکات وکەسێکی محصن بێت[٢] ئەگەر خۆی دانی پێدانا یان بەڵگەی لەسەر چەسپا پێغەمبەر ﷺ حەدی ڕەجمی جێ بەجێ کردووە وەهەروەها خەلیفەکان ی دووای خۆشی ڕەجمیان کـردووە.[٣]

بۆی.

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ی :

ومن أصابَ منكُم شيئًا فَعُوقِبَ بِهِ فهو لَهُ كفَّارةٌ. أخرجه البخاري (18)

هەرکەسێک شتێک لەوتاوانانەی کرد وسزای لەسەر جێ بەجێکرا ئەوە بۆی ئەبێت بەکەفارەت ی تاوانەکەی.

جۆری سێهەم ئەوانەی ئەگەنەوە بە الله تعالی لەسەر تاوانەکەی بەردەوام بووە وتەوبەی لێنەکردووە و حەدەکەی لەسەر وەرنەگرتوە ئەوا لەژێر ویستی الله تعالی یە بیەوێ لێی خۆشەبێت بشیەوێ سزای ئەیات وەک لەتەواوکاری فەرموودەکەیا هاتوە :

ومن أصابَ من ذلك شيئًا ثُمَّ سترهُ الله فأمرهُ إلى الله إنْ شاءَ عفا عنهُ وإنْ شاءَ عاقبَهُ.

(٢) **محصن کێیە ؟ ئیمام ی المرداوي رحمە الله لە الإنصاف (10/172) ئەفەرموێت:**

والمحصن من وطئ امرأته في قبلها في نكاح صحيح.

محصن ئەوکەسەیە جیماع بکات لەگەڵ هاوسەرەکەی لەپێشەوە بەعەقدێکی نکاح ی صەحیح.

کەواتا گەر کەسێک زواج ی کرد پاشان جیماعی کرد لەگەڵ هاوسەرەکەی ئەوە ئیتر بەمحصن دائەنرێت ئەگەرچی دوای ئەوە هاوسەرەکەی بمرێت یان تەڵاقی بات ودووای ئەوە زواجیش نەکاتەوە ئەم کەسە چی پیاوبێت یان ئافرەت بەمحصن دائەنرێت گەر ڕۆژێک لەڕۆژان توشی زینا بوو ئەوا حەدەکەی ڕەجمکردن ـە.

حەدی ڕەجم کردن بەدانپێنان ی کەسەکە جێ بەجێ ئەبێت : وەک ئەوەی ماعز خۆی هات بۆلای پێغەمبەر ﷺ وفەرمووی من زینام کردووە.

یاخود بەبەڵگە : بەڵگەش بریتیە لەوەی چوار شاهێد (لەپیاوانی موسڵمان ی خاوەن تەقوا وعەدل وڕاستگۆی) شاهێدی بەن کەئەوان بینیویانە عەورەتی ئەو پیاوە لەناو ئەندامی ئافرەتەکەیا بووە

خۆگەر سێ شاهێدبن ئەوا هەرسێ شاهێدەکە جەڵد ئەکرێن.

(٣) **ئافرەتێکی غامدی هات بۆلای رسول ﷺ وتی ئەی رسول الله ﷺ زینام کردووە پاکم کەرەوە لەتاوانەکەم پێغەمبەر ﷺ ڕەدی کردەوە بەیانی دیسان گەڕایەوە هەمان شتی وتەوە وتی ئەی پێغەمبەر ﷺ بۆ ڕەدم ئەکەیتەوە هەروەک چۆن ماعزت ڕەد کردەوە والله من دووگیانم بەو**

٤٢ - هەرکـەس لەڕێز وپێگەی یەکێک لەهاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ کەم بکاتەوە یان ڕقی لێ بێتەوە بەهۆکاری ڕووداوێکەوە یان باسی خراپەی بکات ئەوا ئەوکەسە مبتدعە تا ڕەحمەت ئەنێرێت بۆ هەموو هاوەڵان و دڵی لەبەرامبەر هەموویان پاک وسـەلامەت بێت.[١]

٤٣ - نیفاق بریتیە لـەکوفر ئەوەیە کەبێ باوەڕبێت بـەالله تعالى وغەیری الله تعالى بپەرستێت ولەڕوواڵەتیشدا ئیسـلامەتی پیشان بات وەک ئەو منافقانەی لەسـەردەمـی پێغەمبەرا بـوون ﷺ.[٢]

٤٤ - ئەوفەرموودانەشـی کەهاتوون (ثلاث من کن فیه فهو منافق ...) ئەمـە بۆتوندکردن ـە چۆن هاتوە ئاوا ئەیگێڕینەوە وتەفسیری بۆناکـەین وەفەرموودەی (لاترجعوا بعدی کفارا ضلالا یضرب بعضکم رقاب بعض) لەدووای من مەبنەوە بەکافر وگـومڕا هەنێـکات بـەن لەگەردنـی

زینایە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی بڕۆ تا منداڵەکەت ئـەبێت کاتێ منداڵەکەی بوو هاتەوە وتی ئەوە منداڵەکەم بوو پێغەمبەر ﷺ فەرمووی بڕۆ شیری بەرێ تالەشیر ئەبڕێتەوە ڕۆشتەوە دوای ئەوەی منداڵەکە لەشیر برایەوە منداڵەکەی هێنا پارچەیەک نانی بەدەستەوەبوو فـەرمووی ئەی پێغەمبەر ﷺ ئەوەتا لەشیر بڕاوەتەوە وا نان ئـەخوات پاشان پێغەمبەر ﷺ منداڵەکەی یا بەپیاوێ لەموسڵمانان وپاشان فەرمانی کرد چاڵێکی بۆهەڵکەنن تائاستی سنگی ئافرەتەکە وپاشان فەرمانی کرد ڕەجمی بکەن. أخرجه مسلم (1695)

هەنێكتان.

وەهەروەها وەک فەرموودەی (اذا التقى المسلمان بسيفهما فالقاتل والمقتول فی فی النار) گەردوو موسڵمان بەشمشێرەكەیان ڕووبەڕووی یەک وەستانەوە كوژراو وبكوژ لەئاگردایە. وە فەرموودەی (سباب المسلم فسوق وقتالە كفر) جنێودان بەموسڵمان فسق ـە وكوشتنی كوفرە. وەک فەرموودەی (من قال لأخيه يا كافر فقد باء بها احدهما) هەركەسێ بەبراكەی بڵێت ئەی كافر ئەوە بۆیەكێكیان ئەگرێتەوە. وەک فەرموودەی (كفربالله تبرؤ من نسب وان دق) كوفركردنە بەالله تعالى خۆبەری كردن لەڕەچەڵەک ئەگەر كەمێكیش بێت.

هاوشێوەی ئەم فەرموودانە كەصەحیح ـن ئێمە تەسلیم ـی ئەبین ئەگەرچی تەفسیرەكەشی نەزانین قسەی تێداناكەین ومشتومڕی تێداناكەین وتەفسیری ئەم فەرموودانە ناكەین ئیلا تەنها بەهاوشێوەی ئەوەنەبێت كەهاتوە وە ڕەدی ناكەینەوە تەنها بەهەقتر لەخۆی نەبێت.[٣]

---

(١) بەخراپ باسكردنی هەرهاوەڵێک یان ڕق لێ بوونەوەی پیشەی ئەهلی بیدەع وگومڕاییيە ونیشانەی نیفاقە وەک ئیمام ـی طحاوی لەعەقیدەكەیدا فەرموویەت ـی خۆشویستنی هاوەڵان دین وئیمان ـە ڕق بونەوەش لێیان

کوفر ونیفاق وطغیان ـە وە الله تعالی لەقورئان ـدا باسیکردووە ئیمانداران سێ چینن :

– چینی مهاجرین.

– چینی ئەنصارِ.

– چینی باوەڕدارەکانی دووای خۆیان کەئەوکەسانەن لەدوای هاوەڵانەوە یەن دووعای خێر بۆهاوەڵان ئەکەن.

وهیچ ڕق وحقدێکیان نیە بەرامبەر باوەڕدارەکانی پێش خۆیان.

الله تعالی لەباسی چۆنیەتی دابەشکردنی دەستکەوتەکان بەسەر ئیمانداران کەئەیانکات بەسێ چینەوە لەبارەی چینی یەکەم فەرموویەتی : ﴿ مَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ﴾

ئەوەی الله تعالی گێڕایەوە بۆ پێغەمبەرەکەی صلى الله عليه وسلم لەودەستکەوتانەی بەبێ جەنگ دەستان کەوتن ئەوە بۆ الله تعالی وپێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ـو و بۆ خزمانی نزیکی لە نەوەی بۆ منداڵانی بێ باوک و بۆ داماوو بێ نەوایان و ڕێبواران.

چینی دووەم : ﴿ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ ﴾ بۆ ئەو هەژارە کۆچەریانەی (مهاجرەکان) کە لە خانوو و سامانی خۆیان دەرکران لەلایەن مەککەییەکانەوە.

﴿ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ ﴾

وە بـۆ ئەوانەشی و ئەو کەسانەی نیشتەجێی بوون لەوڵات ـی ئیمان ببوون پشـتیوان (ئەنصارییەکان) ئەمانە ئەوانەیان خۆشەویت کەکۆچیـان بۆلا ئەکەن.

پاشـان چینی سێهەم : ﴿ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴾
ئەوانەش لە دوای ئەوانەوە هاتوون واتا لەدوای مهاجرین وئەنصارەوە هـاتن ئەڵێـن ئەی پەروەردگارەکەمان لە ئێمەو لەو برایانەمان پێش ئێمە باوەڕیان هێناوە خۆشبە و هیچ بوغزو قینێک مەخە دڵمانەوە بەرامبەر بەوکەسانە باوەڕیان هێناوە ئەی پەروەردگاری ئێمە بەڕاستیی تەنها تۆی بە سۆزی میهرەبان.

هەربۆیە هەنێ لەزانایان ئەو ئایەتە ئەکەن بەبەڵگە بۆتەکفیرکردن ـی ڕافیزە چونکە ڕافیزەکان لەوچینە نین کەالله تعالی لەوئایـەتە بەئەهلی ئیمان وەسفی کردوون چونکە ئەوانەی لەئایەتەکەدا بەئەهلی ئیمان باسکراون ڕقیان لەئیماندارانی مهاجرین وئەنصارنیـە بەڵام ڕافیزە ڕق وحقدیان بەرامبەر مهاجرین وئەنصارڕ هەیە کەواتـا لەچینی ئەهلی ئیمان دانانرێن بەدەقی ئەو ئایـەتە.

کەواتـا بۆئەوەی لەوچینە ئیماندارە بین پێویستە هەموو هاوەڵانمـان خۆش بوێت ودووعای ڕەزامەندیان بۆبکەن وبەهیـچ جۆرێـک بەخراپ وناشرین باسیان نەکەین ئەگینا لەوەسفی ئەوکەسانە دەرئەچین کە الله تعالـی بەئەهلی ئیمان ـی هەقیقی باسیکردوون.

وەهەروەها ناکۆکی نێوان هاوەڵان باس ناکەین بەڵکو ئەوەی توشی ئەوان بوو اجتهادی خۆیان بوو نمونەی ئەو ناکۆکیەی لەنێوان ی ئیمام ی معاویە وئیمام ی علی ڕوویا کەهەنێ لەمنافقەکان زۆرجار بەئەهلی سونەت ئەڵێن کاتێک ئیمام ی علی وئیمام معاویە دووکۆمەڵ بوون دژی یەکتر جەنگان ئایا کام کۆمەڵیان بۆ ئاگرە ! پەنا بەالله تعالی ئێمەش لەوەڵاما ئەڵێین هەردوو کۆمەڵ ئەهلی اجتهاد بوون پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم فەرموویەت ی :

إذا اجتَهَد فأصاب فله أجرانِ وإن اجتَهَد فأخطَأَ فله أجرٌ. أبو داود (3574)

لەڕیوایەت ی ئیمام ی مسلم فەرموویەت ی :

إذا حَكَمَ الحاكِمُ فاجتَهَدَ ثُمَّ أصابَ فلَه أجرانِ وإذا حَكَمَ فاجتَهَدَ ثُمَّ أخطأ فلَه أجرٌ.

ئەگەر دەسەڵاتدار کۆشش ی کرد بۆدۆزینەوەی هەق وەهەق ی پێکا ئەوە دووپاداشت ی بۆهەیە بەڵام ئەگەر دەسەڵاتدار کۆشش ی کرد بەڵام هەق ی نەپێکا یەک پاداشتی بۆهەیە.

لەو ڕووداوەش کەڕوویا ئیمام ی علی لەاجتهادەکەیدا پێکابووی هەربۆیە دووپاداشتی بۆهەیە پاداشتی پێکان ی هەق لەگەڵ پاداشتی اجتهاد بەڵام ئیمام وخاڵی باوەڕداران معاویە لەاجتهادەکەیدا نەیپێکا بەڵام پاداشتێکی بۆهەیە پاداشتی اجتهادەکەی.

کەواتا عەقیدەی ئەهلی سونەت هەڵقوڵاوی کتاب وسونەت ـە هاوەڵانمان خۆشەوێت وەلائمان بۆیان هەیە بەخاوەن عەدل وتەقوا و ئینصافیان ئەزانین دژی هەر کۆمەڵ وکەسێک ئەوەستین تانە لەهەرهاوەڵێک بات

بەهەرجۆرێک بێت لەجۆرەکان بەپێچەوانەی خەوارج و ڕافیزە کەتەکفیری هاوەڵان ئەکەن و بەپێچەوانەی نواصب کەدژایەت ی ال بیت ی پێغەمبەر ئەکەن ﷺ.

(٢) **پاشان نیفاق لەشەرعدا کوفر چەند جۆرێکی هەیە جۆرێک لەجۆرەکان ی کوفر نیفاقە کەوەک ئیمام احمد فەرمووی خاوەنەکەی ئیسلام پیشان ئەیات بەڵام لەناخەوە بڕوای بەالله وپێغەمبەرەکەی نیە ﷺ وەک ئەو منافقانەی سەردەم ی پێغەمبەر ﷺ وەک عبدالله ی کوڕی بی کوڕی سلول ئەو منافقانە لەسەردەمی پێغەمبەر ﷺ خۆیان وەک موسڵمان پیشان ئەیا ونوێژیان ئەکرد وئەچون بۆجەنگ بەڵام لەناخەوە بڕوایان بەئیسلام نەبوو بۆیە وایان ئەکرد تاخۆیان بپارێزن لەشمشێری ئیسلام نیفاق کاتێک سەری هەڵدا کەئیسلام بەهێزبوو توانا وشەوکەتی پەیدا کرد بۆیە کافران بۆخۆپاراستن نیفاقیان ئەنواند بەڵام کافرانی ئەمڕۆ سەرەڕای ئەو هەموو هێز وتانک وزرێ پۆش و فڕۆکە وچەکی کۆمەڵکوژەی هەیانە کەخۆیان بەزلهێز ئەبینن لەگەڵ ئەوەشدا هێندە تۆقیون لەهێزی موسڵمانان سەدان وهەزاران بەڵکو سەدان هەزاران بەڵکو گەر زیادەڕەوی نەبێت ئەڵێم بەملیۆنان سیخوڕ و دەزگای هەواڵگیریان کاراکردووە بۆناو موسڵمانان و وڵاتە موسڵمان نشینەکان و دەوڵەت ی ئیسلام ی بۆ سیخوڕیکردن بەسەر موسڵمانان کەلەڕوواڵەتدا خۆیان وەک موسڵمان پیشان ئەیەن لەناخەوە کافرن لەکاتێکدا کافران ی کۆن لەکاتی لاوازیان نیفاقیان ئەنوواند بەڵام کافران ی ئەمڕۆ زۆر ترسنۆکترن لەکافران ی پێشیان لەلوتکەی هێزە درۆینەکەشیان تۆقیون لەموسڵمانان بۆیە لەهەموو لایەکی سەر زەوی دوو موسڵمانی لێ بێت ئیلا کافران سیخوڕیان بەسەرەوە ئەکەن بەشێوازی نیفاق.**

لەنیشانەکـان ـی منافقان ئەوەیە الله تعالی باسیکردوون فێڵکردن : ئامانجیان خەڵەتاندن ـی موسڵمـانانە قال الله تعالی : ﴿ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴾

هەروەهـا خۆیان وەک تۆی موسڵمان پیشان ئەیەن قــال تعالی : ﴿ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴾
ئەو دووڕووانە کاتێ تووشی ئەوانە ئەبن باوەڕیان هێناوە بۆ فریودانی ئیمانداران ئەڵێن ئێمەش وەک ئێوە باوەڕمان هێناوەو موسڵمانین وەکاتێکیش ئەگەنە لای فەرماندە شەیاطینەکانیان ئـەڵێن لەراستییدا ئێمە لەگەڵ بەرنامەو بیروباوەڕی ئێوەداین ئێمە هەر گاڵتەیان پێئەکەین.

هەروەهـا لەنیشانەکانیـان گاڵتەکردن ـە بەدین وقسە وتن بەئیمانداران وناوبردنیان بـەکەم ئەقڵ وکەم ونەفام ودوواکەوتوو ونەزان و وەسفکردن ـی کافران وحوکمبردنەوەیان بۆلای طاغوتان وچونە ڕیزی کافرانـەوە...هتد بـۆیە زۆر کات ئەوانەی نیفاق ـی کوفری ئەشارنەوە بەکردن ـی یەکێـک لەوکارانە نیفاقەکەی خۆیــان دەرەخەن وئاشکرای ئەکـەن.

منافقـان لەقیامەتدا لەژێری ژێرەوەی دۆزەخ ـدان سزاکەیـان لەسزای کافران ـی تر زۆرقورسترو بەئێشـترە قال تعالـی : ﴿ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴾
دووڕووەکان لەچینی هەرە خواری ئاگری دۆزەخان و تۆش هەرگیز ناتوانیت یارمەتیدەرێکیان بۆ پەیداکەی.

منافق دووجۆرە جۆرێکیان کافرە کەئەوکەسەیە کووفری لەدڵ شاردۆتەوە وئیسلامەتی پیشان ئەیات یاخود ئەکرێت کەسی منافق هەنێ جار نیفاقەکەی دەربکەوێت وەک چۆن منافق ـەکانی سەردەم پێغەمبەر ﷺ هەنێ جار نیفاقەکانیان دەرئەکەوت لەگاڵتەکردن بەدین و تحاکم بۆلای طاغوت و پشتوانیکردن لەکافران ... هتد

وە هەرکاتێ کەسی منافق کوفری گەورەی دەرخست ئەوکاتە ناوی موڕتەد ئەیگرێتەوە ومامەڵەی موڕتەدی لەگەڵ ئەکرێت بەڵام تاکوفر پیشان نەیات ئێمە نازانین کێ لەدڵەوە مونافق ـە بۆیە بەپێی ڕووکەشەکەی مامەڵەی لەگەڵ ئەکەین کەئیسلامی پیشانمان ـدا مامەڵەی موسڵمانی لەگەڵ ئەکەین هەرکات کوفری دەرخست مامەلەی کافری لەگەڵ ئەکەین

جۆری دووەم ـی نیفاق بریتیەلەنیفاق ـی بچوک کەخاوەنەکەی لەدین دەرناکات بەڵام سیفەتێکە لەسیفەتەکانی نیفاق لەوکەسەدا پێی ئەوترێ نیفاق ـی کرداری یان نیفاق ـی بچوک کەخاوەنەکەی لەبازنەی ئیسلام دەرناکات وەک پێغەمبەر ﷺ :

أَرْبَعٌ مَن كُنَّ فيه كانَ مُنَافِقًا خَالِصًا ومَن كَانَتْ فيه خَصْلَةٌ منهنَّ كَانَتْ فيه خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حتَّى يَدَعَهَا: إذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وإذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وإذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وإذَا خَاصَمَ فَجَرَ.

چوار شت هەیە لەهەرکەسێکا بێت ئەوا منافقێکی تەواوە وەهەرکەسێ سیفەتێ لەم سیفەتانەی تێدابێت ئەوا سفەتێکی منافق ـی تێدایە تاوازی لێ یەنێت :

١ - ئەمانەت ـی لادانرێت خیانەتی لێ ئەکات.

٢ - قسە بکات درۆ ئەکات.

٣ - ناپاکی لە پەیمان ئەکات.

٤ - زیادەڕوی لەکێشە وناکۆکیدا ئەکات بەجۆرێ قسەی باتڵ و درۆئەکات تاخۆی سەربخات.

پرسیار ئایا هەرکەسێ ئەوچوار خاڵەی تێدابوو تەکفیری بکەین ؟ وەڵام نەخـێر چونکە مەبەست ـی پێغەمبەر ﷺ ئەوەیە وەک ئیمام ـی النووی فەرمویەتی : کۆمەڵێ لەزانایان فەرموویانە مەبەست پێی منافقەکان ـی سەردەمی پێغەمبەرە ﷺ کەلەسەردەم ـی پێغەمبەر ﷺ تەنها منافقەکان هەرچوار سیفەتەکەیان تێدابوو ... ئەمەش وتەی سعیدی کوڕی جبیر وعطاء ـی کوڕی رباح وحەسەن ـی بەصڕیە لەپاش ئەوەی حەسەن لەسەر پێچەوانەی ئەم بۆچونەبوو بەڵام گەڕایەوە بۆئەم بۆچوونە وە ڕیوایەتیش کراوە لەابن عباس وابن عمرەوە ..

واتـا لەسەر وتەی ئەم زانایـانە لەوسەردەمەی پێغەمبەر ﷺ تەنها منافق ئەوچوارسیفەتەی هەبوە لەیەک کاتدا هیچ موسڵمانێ نەبووە هەرچوارسیفەتەکەی تێدابێت بۆیە رسول الله ﷺ کەعلم ـی بەحاڵی منافقەکان بوە فەرموویەتی ئەوەی ئەوچوار سیفەتەی تێدابێت منافق ـە.

وەهەر ئیمام ـی نەوەوی ئەفەرمووێت : ئەبو عیسا ـی الترمذی لەزانایان گێڕاویەتیەوە کەواتای ئەوەیە هەرکەسێ ئەوچوار سیفەتەی تێدابێت نیفاق کرداری تێدایە (واتا بەکردار نیفاق ـی بچوکی تێدایە).

الخطابي ئەڵێت : ماناکـەی ئەوەیە موسڵمان ئاگاداربێت لەوەی خۆی ڕانەیەنێت لەسەر ئەو سیفاتانە کەترسی ئەوەی لەسەرە سەربکێشێت بۆ نیفاقی هەقیقی.

وە هەنێ تر لەزانایـان فەرموویـانە ئەم فەرموودەیـە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی مەبەست پیاوێکی منافق بوو بەڵام پێغەمبەر ﷺ ناوی ئاشکرا نەئەکـرد بڵێت فڵان کەس منافق ـە بەڵکـو بەئاماژە قـسەی ئەکرد وەک چۆن ئەیفەرموو خەڵکـانێک هەن ئاوا وئاوا ئەکـەن.

السراج الوهاج من كشف مطالب صحيح مسلم / محمد صديق حسن خان 1/145

وە هەریـەکێ لەوسیفاتانە درۆ یان پەیمان شکاندن یان خیانەت لەئەمانەت یان فجور لەناکۆکیدا هەریـەکەیان تاوانە وهیچ ـی کوفر نیـە وە هەرکاتێ چەند تاوانێک لەکەسێکدا کۆبێتەوە بەکۆبونەوەی تاوانەکە نابێت بەکـوفر کەواتـا هەرکەسێ هەرچوار تاوانەکە ئەنجام بات کـافرنیـە بەڵام نیفاق ـی کرداری بچوکی لێ دەرکەوتوە کەترسی ئەوەی هەیە بەرەو نیفاق ـی گەورەیی ببات هەربـۆیە ئیمام ـی ابن حجر ئەفەرموێت :

وقد أجمع العلماء على أن من كان مُصدِّقًا بقلبه ولسانه وفعل هذه الخصال لا يُحكَم عليه بكفر، ولا هو مُنافق يخلد في النار.

هەموو زانایـان یەکدەنگن کەهەرکەسێ لەدڵەوە بڕواداربێت وبەزمان ـی ئیمان بێنێت بەڵام ئەم چوار سیفەتەی تێدابێت ئەوا حوکم بەکافربوونی نادرێ وەبەهەمیشەی لەدۆزەخ نامێنێتەوە.

کـەواتا ئەهلی سونەت بەپێچەوانەی خەوارج ـن چونکە خەوارج بەتاوان خەڵکی

تەکفیرئەکەن وە ئەڵێن هەرکەسێ بەردەوام بێت لەسەر تاوان کافرئەبێت بەڵام ئەهلی سونەت لەسەر ئەوەن هەرکەسێ بڕواداربێت بەدڵ وزمان وەبەلاشە ملکەچ شەرع بێت بەڵام سەرپێچی بکات بەئەنجامدانی تاوان وبەردەوام بون لەسەر تاوان ئەوا کافرنابێت.

الإمام الصابوني رحمه الله فەرموویەتی : ئەهلی سوننەت بڕوایان وایە ئیماندار کەتاوان بکات تاوانی زۆر چی بچوک بێت یان گەورە بەوە کافرنابێت وەگەر مرد وتەوبەشی لێ نەکردبێت بەڵام لەسەر تەوحید و ئیخلاص مردبێت ئەوا بۆلای الله تعالی ـە بیەوێ بێ سزادان لێی خۆشەبێت وئەیخاتەبەهەشتەوە لەڕۆژی قیامەتا (بشیەوێ بەئەندازەی تاوانەکەی سزای ئەیا ودوواتر ئەیخاتە بەهەشتەوە). عقيدة السلف وأصحاب الحديث، للإمام الصابوني

کەواتا ئەو چوارسیفەتە کەرسول الله ﷺ فەرمووی لەهەرکەسێ بێت منافق ـی تەواوە مەبەست ـی پێی منافقێکی سەردەم ـی خۆی بوە بەڵام وەک پیشەی خۆی بەشێوەی گشتی قسەکەی کردووە ئەگینا گەر هەریەکێ لەو سیفەتانە کوفربوایە ئەوا نەیدەفەرموو گەر کەسێ سیفەتێ لەم سیفەتانەی تێدابێت سیفەتێکی منافق ـی تێدایە بەڵکو بەبونی هەر سیفەتێک تەکفیری بکەرەکەی ئەکرد بەڵام مادام بەهیچ سیفەتێ لەوچوار خاڵە تەکفیری بکەرەکەی ناکات کەواتا هەریەکێ لەو سیفەتانە تاوانە و بکەرەکەی کافرنابێت وە بەکۆبونەوەی چەند تاوانێکیش مرۆڤ کافرنابێت.

(٣) ئەو فەرموودانەی کەهاتوون وەک نمونەی دووموسڵمان گەر بەشمشێرەوە بەرامبەر یەکتری ڕاوەستن بکوژ وکوژراو لەئاگرایەیان فەرموودەکەی تر

کەفەرمووی لەپاش من مەبنەوە بەکافر هەنێکتان لەگەردن ـی هەنێکتان بەن.

مەبەست بەم فەرموودانە ئەوەیە کەوا ئەگەر کەسێک خودی کوشتن ـی موسڵمان بەحەڵاڵ بزانێت وەک چۆن کافران خوێنی موسڵمان بەحەرام نازانن ئاوا هەرموسڵمانێک بڕوای وابێت کوشتنی موسڵمان شتێکی حەڵاڵە وحەرام نیە ئەوە لێرەدا کوفری هەقیقی ئەیگرێتەوە.

بەڵام گەر بەتەئویلەوە کوشتنی هەنێک لەموسڵمانان حەڵاڵ بکات پێی وابێت ئەم چەند موسڵمانە لەدین دەرچون وکافرن بۆیە خوێنیان حەڵاڵ ئەکات ئەمە کافرنیە چونکە بڕوای بەوەهەیە کەکوشتنی موسلمان حەرامە بەڵام بۆیە کوشتنی ئەم موسڵمانانە بەحەڵاڵ ئەزانێت چونکە پێی وایە ئەو موسڵمانە موڕتەد بۆتەوە لەم کاتەدا تەئویلەکەی مانع ـی تەکفیرە چونکە لەئەصلدا بڕوای بەحەرام بوون کوشتن موسڵمانە بەڵام لێی تێکچوە لەبارەی چەند کەسێکی دیاریکراوە کەپێی وایە ئەمانە لەدین دەرچوونە جا ئەگەر کەسێک تەکفیری هەنێ لە موسڵمانان بکات وخوێنیان حەڵاڵ بکات بەتەئویلەوە ئەوا چەند حاڵەتێکە لەهەنێ حاڵەت بەوتەکفیرکردنەی بۆ ئەو موسڵمانانە وحەڵاڵکردنی خوێنی ئەوموسڵمانانە کافر ئەبێت لەهەنێ حاڵەت کافرنابێت.

شێخ عبداللطیف الـ الشیخ لەکتابی الاتحاف فی الرد علی الصحاف دەفەرموێت :

إن كان المكفر لبعض صلحاء الأمة متأولا مخطئا، وهو ممن يسوغ له التأويل: فهذا وأمثاله ممن رفع عنه الحرج والتأثيم لاجتهاده وبذل وسعه، كما في قصة حاتب بن أبي بلتعة فإن عمر رضي الله عنه فمن كفر المسلمين أهل التوحيد، أو فتنهم بالقتال، أو التعذيب فهو من شر أصناف الكفار، ومن الذين بدلوا نعمة الله كفرا، وأحلوا قومهم دار البوار جهنم يصلونها وبئس القرار، وفي الحديث من قال لأخيه يا كافر فقد باء بها أحدهما وأما من أطلق لسانه بالتكفير لمجرد عداوة أو هوى أو لمخالفة في المذهبكما يقع لكثير من الجهال فهذا من الخطأ البين الذين يكفِّرون بما دون الشرك من الذنوب، كالسرقة والزنا وشرب الخمر: وهؤلاء هم الخوارج، وهم عند أهل السنة ضلالة مبتدعة.

ئەوکەسەی تەکفیری هەندێ چاکەکاری ئومەت بکات بەتەئویلی هەڵەوە تەکفیرکار لەوکەسانەبێت کەئەهلی اجتهادە ئەوا تاوان بارنیە بەهۆی ئەوتەکفیرکردنە چونکە هەوڵ و کۆششی داوە بەڵام نەیپێکاوە هەروەک لەبەسەرهاتەکەی حاطب و عمر ـدا هاتوە.

هەرکەسێ موسڵمانانی ئەهلی تەوحید تەکفیربکات یان توشی کوشتن و سزادانیان بکات ئەوا خراپترین جۆری کافرەکانە وەلەوکەسانەیە کەنیعمەتی الله ئەگۆڕنەوە بەکوفر وە گەلەکەی خۆیان بەرەو لەناوچون ئەبەن بەرەو دۆزەخ کەجێگایەکی زۆر خراپە وە لەفەرموودەشدا هاتە هەرکەسێ بەبراکەی بڵێت ئەی کافر ئەوا بۆیەکێکیان دەگەڕێتەوە.

بەڵام ئەوکەسەی زمانی ڕاهێناوە لەسەرتەکفیرکردن تەنها لەبەر دوژمنایەتی یان لەبەر هەواو ئارەزووی خۆی یان لەبەر پێچەوانەکردنی مەزهەبەکەی خۆی ئەوا ئەمە هەڵەیەکی ڕوونە.

ئەوانەشی کەبەتاوانی گەورەی لەخوار شیرکەوە تەکفیردەکەن وەک دزی و زینا وئارەق خواردنەوە ئەوانە خەوارج ـن و لەلای ئەهلی سونەت گومڕا و مبتدع ـن.

کەواتـا هەرکەسێ موسڵمانێ بەناهەق تەکفیربکات وکوشتنی بەحەڵاڵ دانێت چەند حاڵەتێکـە :

١ - گەر موسڵمانێ تەکفیربکەی بەتەئویلەوە وەبەهۆی توڕەبونت بۆالله وڕسولەکەی ئەوا لەسەر نیەتەکەت پاداشتێکت بۆ ئەنوسرێت بەڵام کەهەق ـی بۆدەرکەوت لەوتەکفیرە ناهەقە ئەکشێتەوە وەک بەسەرهاتەکەی ئیـمام عومەر تەکفیری حاطب ـی کرد لەپێناو توڕەبونی بۆالله وڕسولەکەی ﷺ.

٢ - تەکفیرکردنی موسڵمان لەبەرکردنی تاوانی گەورە ئەوا ئەم جۆرە تەکفیرکردن وحەڵاڵکردن ـی خوێنە لەسەر ئەم بنەما بیدعیە خاوەنەکەی تاوانبـار ئەکـات وئەیکات بەمبتدع وخەوارج بەڵام لەم حاڵـەتە نابێت بەکافر ئەوەتـا خەوارج تەکفیری خیلافەتی ئیمام عوثمان و ئیمام علی یان کرد وچەندان صحابەشیان شەهید کردو موسڵمانانیان بەتاوان ـی گەورە تەکفیردەکرد تەکفیرنەکران لەلایەن جمهوری هاوەڵانەوە بەڵکو ابن عباس ڕەزای الله ـی لێ بێت نوێژی لەپشت خەوارجەوە کردوە هەربۆیە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :

وَمَن رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهو كَقَتْلِهِ. صحيح البخاري

هەرکەسێ ئیمانداری بەکوفر تۆمەتبار بکات وەک کوشتنی ئەو ئیماندار وایـە.
کەواتـا تەکفیری ناهەق وەک کوشتنی موسڵمانە کـە کوفری بچوکە خاوەنەکەی لەئیسلام دەرناکات.

٣ - کەسێ تەکفیری موسڵمانێ بکات لەبەر ئیمان وتەوحیدەکەی بۆنمونە موەحیدان ئەڵێن نابێت هاوار لەپیاوچاکان بکەی کەسێ بەموەحیدە بڵێت تۆکافری لەبەرئەوەی ڕێزی پیاوچاکانت نەگرتوە ئەوا ئەم کەسە کافر ئەبێت چونکە لەسەر تەوحید موسڵمانێکی تەکفیرکردووە.

کەواتا هەرکەسێ مووەحیدان تەکفیربکات وخوێنیان حەڵاڵ بکات لەپێناو تەوحیدەکەیان ئەوا کافری هەقیقی یە قال تعالی : ﴿ وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾
بێگومان هەرکەس کوفربکات بەئیمان وباوەڕ وتەوحید ئەوە بەراستیی هەمووکاروکردەوە چاکەکانیشی پووچەڵ دەبنەوەو لە دوارۆژیشدا یەکێکە لە ڕیزی زیانمەنداندان.

ئەما کەسێک موسڵمان بکوژێت بەبێ حەڵاڵکردن ی کوشتنی بەڵکو بزانێت کارەکەی تاوانە بەڵام بیکوژێت ئەمە تەنها تاوانبارە چونکە خودی کوشتن کوفری گەورە نیە ئەو فەرموودەیەش کەهاتوە فەرموی (وقتالە کفر) واتا کوفری بچوکە بەڵگەش ئەو ئایەتەیە قال اللە تعالی : ﴿ وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ۖ فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ ۚ ﴾

هەردوو کۆمەڵەکەی بەئیماندار ناوبرد سەرەڕای ئەوەی هەردووکۆمەڵە ئیماندارەکە شەڕ وکوشتاری یەکتری ئەکەن. کەواتا خودی کوشتن کوفری گەورە نیە ئیلا مەگەر کەسەکە بەحەڵاڵی بزانێت بەوشێوەی لەپێشووتر باسمان لێوەکرد.

ئیمام فەرموویەت ی :

٤٥ – لەئیمان بریتیە لەباوەڕبوون بەوەی بەهەشت ودۆزەخ دوو دروستکراون (بڕووات وابێت ئێستا بەهەشت ودۆزەخ هەن و دروستکراون)[١] وەکچۆن لەپێغەمبەر ﷺ هاتوە فەرموویەت ی (دخلت الجنة فرأيت قصرا) چوومە بەهەشتەوە کۆشکێکم بینی وەفەرموویەتی (ودخلت فرأيت فيها كوثر)[٢] چومە بەهەشتەوە حەوزی کەوثەرم تێدا بینی وەفەرموویەت ی (واطلعت فی الجنة فرأيت اكثر اهلها كذا واطلعت في النار فرايت اكثر اهلها كذ وكذا) سەیر ناو بەهەشتم کرد بینیم زۆرینەی بەهەشتیەکان ئەو خەڵکانەن وە سەیری دۆزەخ م کرد بینیم زۆربەی خەڵکەکەی ئاوا وئاوان ...).[٣]

هەرکەس وابزانێت بەهەشت ودۆزەخ دروستنەکراون ئەوکەسە قورئان وفەرموودەکان ی پێغەمبەر ﷺ ی بەدرۆ داناوە پێم وانیە بڕوای بەبەهەشت و دۆزەخ هەبێت.

٤٦ – هەرکەس لەئەهلی قیبلە مرد بەموەحدی ئەوا نوێژی لەسەرەکرێت وداوای لێخۆشبوونی بۆئەکرێت ڕێگری داوای لێخۆشبونی بۆناکرێت و نوێژکردن لەسەری تەرک ناکرێت بەهۆی ئەوەی تاوانێکی کردووە جاتاوانەکە گەورە بێت یان بچوک بڕیاردانیش لەسەری بۆلای الله تعالى ئەگەڕێنرێتەوە.[٤]

(١) **لەعەقیدەی ئەهلی سونەت ئەوەیە بڕوات وابێت بەهەشت ودۆزەخ دروستكراون هەركەس نكۆڵی لەبەهەشت ودۆزەخ بكات كافرە چونكە الله تعالی فەرموویەت ـی : ﴿ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾**

الله تعالـی چەند باخ و بەهەشتێكی بۆ ئامادە كردوون كە لەبن درەخت و كۆشكەكانیانەوە جۆگەلەو ڕووبار یـەت و ئەچێت بەهەتا هەتاییش لەوێ ئەبن هەر ئەوەشە دەسكەوتی مەزن و سەركەوتنی گەورەو بێ وێنە.

وە لەبارەی دۆزەخیشەوە فەرموویەت ـی : ﴿ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾

دەسا وەرن باوەڕ بێنن و خۆتان بپارێزن لەو ئاگرەی كە دەستەچیلەو هەڵگیرسێنەرەكەی جەستەی ئادەمیی و بەردە كە ئێستا بۆكافران و بێ باوەران ئامادەكراوە.

بەڵێ ئێستا بەهەشت ودۆزەخ ئامادەكراون وەكچۆن ئیمام احمد چەند فەرموودەیەكی لەوبارەیەوە هێنا.

(٢) **ئاماژەیـە بۆئەم فـەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ كەفـەرموویەت ـی :**

بينَما أنا أسيرُ في الجَنَّةِ إذا أنا بنَهَرٍ حافَتاه قِبابُ الدُّرِّ المُجَوَّفِ قُلتُ ما هذا يا جِبريلُ قال هذا الكَوثَرُ الذي أعطاك رَبُّك فَإِذَا طِينُهُ - أَوْ طِيبُهُ مِسْكٌ أَذْفَرُ. رواه البخاري

لەناو بەهەشتا ڕێم ئەكرد وئەڕوشتم چاوم بەڕووبارێک كەوت كەناراوەكانی قوبەی بەرزكراو كەدروستكراوبوو لە مرواری ناوبۆش منیش وتم ئەی جبریل

ئەمە چیە ؟ وتی ئەمە ئەو کەوثەرەیە الله تعالى پێی بەخشیوی خۆڵی ڕووبارەکە یان بۆنەکەی لەبۆن ـی میسک بەهێزترو خۆشتربوو.

(٣) **ئاماژەیە بۆئەو فەرموودەیە :**

اطَّلَعْتُ في النَّارِ فرأَيْتُ أكثَرَ أهلِها النِّساءَ واطَّلَعْتُ في الجنَّةِ فرأَيْتُ أكثَرَ أهلِها الفُقراءَ.

دۆزەخ ـم بینی بینیم زۆربەی ئەهلی دۆزەخ لەئافرەتانن وبەهەشتم بینی زۆربەی ئەهلی بەهەشت هەژارەکانن هـۆکاری ئەوەی زۆربەی دۆزەخ ئافرەت ـن پێغەمبەر ﷺ باسیکردووە وەک لەهەردووصەحیحەکەی بوخاری ومسلم هاتوە فەرموویەت ـی :

تُكثِرْنَ اللَّعنَ وتَكفُرْنَ العَشيرَ.

زۆر نەفرەت ئـەکەن وکوفری نکۆڵی لەچاکەی هاوسەرەکانتان ئەکەن.

لو أَحْسَنْتَ إلى إِحداهُنَّ الدَّهرَ.

ئەگـەر بەدرێژای تەمەن چاکە لەگەڵ یەکێکیان بکـات.

ثُمَّ رَأتْ مِنكَ شَيئًا وَاحدًا مِمَّا تَكْرَهُ قالَت مَا رأيتُ مِنك خَيرًا قَطُّ.

پـاشان شتێکت لێ ببینن کەبـەدڵی خۆیان نەبێت حەزیان لێ نەبێت ئەڵێت من هەرگیز خێر وچاکەم لێ نەبینیوی. أخرجه البخاري (29)

ئەمە سیفەتی زۆرینەی ئافرەتان ـی دۆزەخە بەڵام مانای ئەوەنیە هەموو ئافرەتێک بەوشێوەن نەخێر بـەڵکو ئەوانەی بەوشێوەن هەڵگری ئەو سیفەتەن ئەهلی دۆزەخن نەک مانای ئەوەبێت هەموو ئافرەتێک بەوجۆرەبـێت هەربـۆیە

پێغەمبەر ﷺ ئافرەتانی ئومەت لەم دووسیفەتە خراپە وریا ئەکاتەوە تابەهۆیەوە شایستەی دۆزەخ نەبن.

کەواتا بەهەشت ودۆزەخ لەئێستادا هەن و ئامادە ودروستکراون بەدەقی ئایەت وفەرمودە کەموعتەزیلەکان نکۆڵی لەوە ئەکەن بەهەشت ودۆزەخ چونکە موعتەزیلە پیشەیان پێش خستنی ئەقڵە بەسەر دەق ئەڵێن بەهەشت ودۆزەخ پاداشت وسزان کەلەقیامەت بڕوادار ئەچێتە بەهەشت وکافریش سزائەدرێت بەچونە دۆزەخ کەواتا سود لەوەدا چیە ئێستا دروستکرابێت چونکە ئێستا ڕۆژی لێپرسینەوە وحساب نیە ئەمەش ڕەدکردنەوەی هەموو ئەو دەقە سەڕیحانەیە کەلەسەر بونی بەهەشت ودۆزەخ هاتوون کەموعتەزیلە موڕتەدەکان بەئەقڵی خۆیان ڕەدی ئایەت وفەرمودە ئەیەنەوە لەکاتێکدا بەڕوونی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەت ـی :

دَخَلتُ الجَنَّةَ فرَأيتُ فيها دارًا أو قَصرًا فقُلتُ لمَن هذا فقالوا لعُمَرَ بنِ الخَطَّابِ فأرَدتُ أن أدخُل فذَكَرتُ غَيرَتَك فبَكى عُمَرُ وقال أي رَسولَ الله أوَ عليك يُغارُ؟

صحيح البخاري (5226) ومسلم (2394)

ڕۆشتمە ناوبەهەشتەوە ماڵێکم بینی یان کۆشکێک وتم ئەمە هی کێیە ؟ وتیان ئەوە هی عومەری کوڕی خطاب ـە ویستم بچمە ژورەوە بەڵام غیرەت ـی تۆم بیرکەوتەوە عمر دەست ـی بەگریان کرد وفەرمووی ئەی پێغەمبەر ﷺ ئایا غیرەت لەتۆ ئەکرێت ؟

پاشان بەهەشت دۆزەخ ماڵی نەبڕاوە وهەمیشەین هەرگیز لەناوناچن وەک الله تعالی فەرموویەت ـی :

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴾

ئەوکەسانەش کەباوەڕیان هێناوەو کارە چاکەکانیان ئەنجامداوە لە قیامەتدا ئەیانبەینە ناو بەهەشتەوە کە لەژێر درەختەکانیدا کانی و ڕووبار یەت وئەڕوات هەتا هەتایە وبەهەمیشەی ونەبڕاوەی تێیدا ئەمێننەوە.

لەبارەی دۆزەخیشەوە فەرموویەت ی : ﴿ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴾

بەڵام ڕێگەی دۆزەخ ئامادەیە بۆیان و بەهەتاهەتایی تێیدا ئەمێننەوە ئەوەش بۆالله تعالى زۆر ئاسانە.

(٤) نوێژکردن لەسەر ئەهلی قیبلە ئەگەرچی تاوانبار وگوناهکاریش بن بەڵام هەنێ کردار هەن گەر کەسێک لەسەری مرد واباشە زانایان یان ئەمیری موسڵمان یان ئیمام ی ئەو شوێنە نوێژی لەسەر نەکات بۆئەوەی خەڵکی تر دڵیان بترسێت لەگەورەی ئەوکارە ئەمما عەوامی خەڵک بۆیان هەیە نوێژی لەسەربکەن.

نمونەی ئەوەی پێغەمبەر ﷺ نوێژی نەکرد لەسەر ئەوکەسەی خۆی کوشت وەک ئیمام ی مسلم ڕیوایەت ی کردوە بەژمارە 987 بۆئەوەی خەڵکی تر بترسن وئەوتاوانەیان لائاسان وسوک نەبێت ئەمما خەڵکەکەی تر نوێژی لەسەر ئەکەن ودوعای لێخۆش بوونی بۆئەکەن.

ئیمامی نەوەوی رحمه الله تعالى لەقاضی عیاض گێڕاویەتیەوە

فەرموویەت ـی :

مذهب العلماء كافة الصلاةُ على كل مسلم ومحدود ومرجوم وقاتل نفسه وولد الزنا وعن مالك وغيره أن الإمام يجتنب الصلاة على مقتول في حد وأن أهل الفضل لا يُصلون على الفساق زجرًا لهم.

مەزهەب ـی هەموو زانایـان بریتیە لەوەی نوێژبکرێت لەسەر هەموو موسڵمـانێک جا حەد لەسەر جێ بەجێکراو بێت یان ڕەجمکراوبێت یان خۆی کوشتبێ یان منداڵی زینا لەئیمامـی مالک وجگە لەویش هاتوە کەپێشەوای موسڵمانان دوورکەوێتەوە لە نوێژکردن لەسەر ئەوکەسەی بەحەد کوژراوە وەخاوەن فەزڵەکان نوێژ لـەسەر فاسقەکان نەکەن وەک تـەمبێکردن وترساندن ـی ئەوجۆرە کەسانە (ئەما عامەی خەڵکە ئاساییەکە نوێژیان لەسەر ئەکەن).

الحمد لله رب العالمين

کۆتای

کۆتای

بەم شێوە گەشتینە کۆتایی ئەم نوسراوە پوخت وبەسودە الله تعالى سوود بەهەمووڵایەک بگەیەنێت ولەدینەکەی خۆی شارەزامان بکات وەک خۆی فەرمانی کردووە :

﴿ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾

بڵێ ئەی پەروەردگارم زانست و زانیارییم زیاد بکە.

ئێمەش ئەڵێین : اللهم علمنا ما ینفعنا وانفعنا بما علمتنا وزدنا علما.

سبحانک اللهم وبحمدک أشهد أن لا اله الا أنت استغفرک واتوب إلیک وصلى الله على نبینا محمد وعلى اله وصحبه اجمعین والحمدلله رب العالمین.

25 ی 2 ی 1448 کۆچی
8 ی 8 ی 2026 لەدایکبون
— مامۆستا ئوسامە تەوحیدی (شارەزووری)

ئامادەکردنی بەرگ :
بلال بن رباح

بەرهەمی سەرخەرانی دەوڵەتی ئیسلامی ✷✷✷ ساڵی ١٤٤٨ هیجری